

Bi 324

»TÉPJÉTEK LE
A SÖTÉTSÉG
BILINCSEIT«

XVIII. SZÁZADI

MAGYAR RÖPIRATOK

A FEUDÁLIS EGYHÁZRÓL

1950

KÖNYVNAP

HUNGÁRIA KÖNYVKIADÓ NV.

C 167.847

»TÉPJÉTEK LE
A SÖTÉTSÉG BILINCSEIT«

21001000250654

Miskolci Egyetem

»TÉPJÉTEK LE
A SÖTÉTSÉG
BILINCSEIT«

XVIII. SZÁZADI

MAGYAR RÖPIRATOK

A FEUDÁLIS EGYHÁZRÓL

HUNGÁRIA KÖNYVKIADÓ NV.

1950

KÖNYVNAP

Szerkesztette és a bevezetőt írta:

KATÓ ISTVÁN

Sajtó alá rendezte:

TARNAI ANDOR

8421

1891
52 dec 31
KÖNYVTÁR

BEVEZETÉS

A kuruc szabadságharc leverése után a katolikus egyház, árulásának jutalmául, a leghatalmasabb tényező lett az országban. A gyarmatosító hatalom maradéktalanul csak a főpapságban bízott, mert az a szabadságharc alatt is őt támogatta. A Habsburg befolyás növekedésével szaporodtak a szentháromság-szobrok, búcsújárások, Mária-kongregációk, csodatevő Mária-képek. Magyarország gyarmattá és Regnum Márianummá lett. »... a katolikus egyház... nálunk úgyszólván második aranykorát éli... Az egész légműtér mintha tömjén illata tölténé be.«¹ A katolicizmus eszmei fegyver volt a Habsburgok kezében az elégedetlenek ellen és a földesurak kezében a jobbágyok ellen, fokozottabb kifosztásukra. Az 1780-as években a katolikus papok száma 14 ezer körül volt, minden ötszázadik lakosra jutott egy pap, vagy egy szerzetes. A főpapság volt az első rend az országgyűlésen, a primás úgyszólván részese volt a királyi felségjogoknak, ugyanúgy voltak adómentes jobbágyságai, mint a királynak. A főpapság bent ült a legfőbb állami és megyei hivatalokban, kezében tartotta az oktatást, jövedelme vetekedett a leggazdagabb főurakéval. Az esztergomi érsek évi tisztasági jövedelme 360 ezer Ft volt. A nem-katolikus jobbágyoktól is beszédtek erőszakkal a tizedet és az egyéb egyházi szolgáltatásokat. A lelki terror az országban hatalmas méreteket öltött. A halálos betegeket kényszerítették a katolikus papok fogadására, a református halottakat nem engedték addig eltemetni, míg ki nem fizették értük a stólat. Gyermekeket raboltak és egész községek lakóit üzték a pusztába. Így kergették el földjükről Foktű, Erdőd, Tisza-örs parasztjait. Mária kongregációk, búcsújárások, körmenetek terjesztették a babonát és fosztogatták a népet.²

A terjedő babonákat így írta le a kor történésze :

»Az eleven hitet számos csodatét jutalmazta. A kis-czelli mária-pócsi, mária-schneeí, dömölki szent és csodatevő képek mind jobban élesztették a hívőkben a lelkesedést . . . » »Minden klastromnak megvolt a csodatevő Mária képe. Nemcsak a jégeső, tűz és marhavész, hanem az ördög és szövetségesei ellen szolgáló szentelt amuletteket is osztogattak. Szülő asszonyoknak a jezsuita rend szabályait tették a testére, a szülés előmozdítására.«³

A polgárság egyre erősödő támadásával szemben a katolikus egyház vállalta a feudalizmus védelmét. Óriási befolyásával és hatalmával, hatalmas nemzetközi szervezetével fel akarta tartóztatni a feudalizmus elleni támadást. Megkísérelte könyvégetéssel, cenzúrával, testi és lelki terrorral megakadályozni a felvilágosodás forradalmi ideológiájának terjedését. 1766-ban XIII. Kelemen pápa adta meg a jelt az egész katolikus egyháznak a támadásra a »Christianae Reipublicae Salus« kezdetű brévéjében.

»Keményen kell küzdeni, amint azt a dolog maga s a rengeteg könyv halálos metyélének kiirtása követelik ; a tévelygés veszélye mindaddig megmarad, míg a sok romlást terjesztő mű a lángok martaléka nem lesz . . . Ahol a dolog megkívánja, forduljatok a katolikus fejedelmek ősi buzgóságához, tárjátok fel a szenvedő Egyház ügyét és kedves fiait . . . az ügy támogatására buzdítsatok . . .

Álcázzátok le a nép előtt az Úr szöllejét pusztító rókákat, figyelmeztessétek, hogy néhány író nagy neve el ne szédítse őket . . .«⁴

A pápa felhívásának engedelmeskedve, a püspökök Mária Teréziához fordultak a kéressel, hogy ne engedje a felvilágosodás irodalmát az országba. Mária Terézia készséggel teljesítette a »kegyes« kérést és még keményebb intézkedéseket hozott a sajtó gúzbakötésére. Megelégedéssel írja a katolikus történész, hogy a pápa rendelete »... a püspökök vezénylete alatt küzdő éleselméjű cenzoroknak egész seregét indította rohamra.«⁴ Mária Terézia megszigorította a cenzúrát, könyvrendőrséget szervezett nyomdák és könyvkereskedések ellenőrzésére, utasította a vámművelőket, hogy a határon tartóztassák fel a »veszedelmes« iratokat. Üzemeltették

a tiltott könyvek jegyzékét, ahová Voltairen és Rousseau-n kívül még orvosi könyvek is kerültek. A legnagyobb szigorral sújtották a rendeletek megszegőit:

»... ha bárkinél is ilyen könyveket találnak, vagy aki bárki másról tudja, hogy ilyen könyvei vannak, vagy ilyeneket olvas, sőt a kárhozatos tévedéshez szít, s azonnal azt fel nem jelenti, ugyanazzal a büntetéssel sújtassék, mint maga a vétkes...«⁴

Az erőszakos eszközöket ideológiai eszközök egészítették ki. A nagyszombati jezsuita egyetem tanárai megkezdtek az általuk soha nem olvasott forradalmi írók »megcáfolását«. Alexovics és Szeitz, akikre még ma is úgy tekint a katolikus irodalom, mint a katolikus újságírás eszményképeire, ezt folytatták, a legútszélibb hangon uszítva az »Aufklärungs-Fantasták« és a Rousseau-féle »dög-halál« ellen.

Alexovics így gyalázta a demokratikus eszményeket:

»... szerencsétlen ország, minden kétségkívül mai nap Franciaország. Nincs Istene, nincs királya, nincs embersége, nincs birtoka, nincs becsülete, nincs békessége. — Két szó tette azt ily szerencsétlenné, az egyenlőség, a szabadság, s ezeknek hamis, tévelygő balértelme.«⁵

A forradalmi eszmék terjedését azonban nem sikerült a katolikus egyháznak sem erőszakkal, sem félrevezetéssel megakadályozni. Az 1789-es francia polgári forradalom felébresztette Magyarországon minden osztályát és így vagy amúgy, de állásfoglalásra kényszerítette. Nemcsak Batsányi vetette »vigyázó szemeit« Párizsra, de vele együtt a demokrata értelmiség, az elégedetlen polgárság és a németellenes középnemesség.

»Franciaországra fülel most egész Európa... Ha újság kell — menj Párizsba. — Ez a minden új módiknak mindenkori szülőanya-városa Párizs, most az a város Európában, mely a rendkívül való véletlen történetek által a világ négy szegeletének mind a nyolc szemét figyelmetességre indította«⁶ — írta az egykori Magyar Kurirba Szatsvay.

Kezdetben minden ellenzéki réteg erőt merített harcához a francia forradalomból, de mindegyik a saját érdekének megfelelően

mást látott a forradalmi Párizsban. A nemes királyellenességet, a polgár szabadságot — magának, a paraszt — amennyiben eljutottak hozzá a hírek — felszabadulást a feudális igából.

Magyarország a XVIII. században nemcsak feudális ország volt, de gyarmati is — Ausztria gyarmata. A feudalizmus már bomlóban volt, de hiányzott még az az osztály, amely képes lett volna az összes antifeudális erők élén, megkezdeni a harcot a független és polgári Magyarorszáért. Csenevész polgárságunk ehhez gyáva, hiszen még a XIX. sz. közepén, a polgári forradalomban sem lesz vezető osztállyá. Az 1848-as forradalom vezetője, az árutermelő középnemesség pedig, ekkor még túl feudális volt ahhoz, hogy a hazafi legyőzze benne a jobbagytartót. Osztályaink választ adtak a francia forradalom által felvetett kérdésekre, de ezek a válaszok torzok, felemásak voltak.

A *középnemesség* 1789-ben harcot kezdett a Habsburg hatalom ellen, de a nemzeti függetlenségért való harc haladó vonása összekeveredett nála a feudális maradisággal a parasztság és polgárság követeléseivel szemben. 1791-ben pedig megrettent saját bátorságától és a megbocsátó II. Lipót király kebelére sietett, hogy utódjával I. Ferencsel együtt küzdjön a forradalmi Franciaország és hazánkban is »veszedelmesen« terjedő eszméi ellen. A *polgárság* harca legnagyobbbrészt az ideológia területére korlátozódott, és amikor Martinovics és társai átvitték ezt a politikai cselekvés színterére, elszigetelődtek és szűk összeesküvő csoporttá lettek. A *parasztság* az egész korszak alatt elkeseredett, véres harcokat vívott, de szövetségesei, támogatói nem voltak.

A polgári mozgalom II. József alatt bontakozott ki. József enyhítette Mária Terézia cenzúráját és rövid idő alatt Magyarországon még soha nem látott röpiratirodalom született 1790—91-ben félezer politikai röpirat jelent meg, — több, mint 1848-ban.⁷ A polgári és az elszegényedett nemesi származású értelmiség megkezdte a feudális ideológia és a nemesi kiváltságok elleni harcot. A támadás a legfőbb nyúzó, a leggazdagabb földesúr, a feudális rend legszenvedélyesebb védelmezője, a katolikus egyház elleni harccal kezdődött. Engels »A történelmi materializmusról« címen ismert munkájában magyarázza ezt a folyamatot :

»...a hűbérrendszer nagy nemzetközi központja a római katolikus egyház volt... A római katolikus egyház a feudális szervezetet az isteni szentesítés fénykoszorújával övezte. Az egyháznak hűbéri mintára megvolt a maga hierarchiája és végül ő volt a legnagyobb hűbérúr, mert az összes katolikus kézben levő földbirtoknak legalább a harmadrésze az ő birtokában volt. Nem lehetett addig az egyes országokban és egyenként megtámadni a világ hűbériségét, amíg ezt a központi, szentesített szervezetet el nem pusztították».⁸

A demokrata értelmiségnél is összekeveredtek a haladó és konzervatív elemek, csak másképpen, mint a középnemességnél. Bírálták az egyházat és a nemesi kiváltságokat, de ugyanakkor megfélemltek a nemzeti függetlenségről és rajongtak az országot gyarmatosító II. József abszolutizmusáért.

Mégis a csenevész és felemás mozgalmak új szakaszt jelentettek a feudalizmus elleni több évszázados harcban. Magyarországon a feudalizmus elleni harc különösen makacsul burkolódzott vallásos köntösbe. A labancoknak a katolikus Ausztriával kötött szövetsége, még függetlenségi mozgalmainkat is gyakran vallásos ideológiába kényszerítette. Most jelentkezett először a polgárság irataiban olyan antifeudális mozgalom, amely megkísérelte nevén nevezni a gyermekét és ledobni a vallásos köntöst. E mozgalmak az 1848-as forradalom előjátékát alkotják és habár még széles kibontakozásuk előtt elbuktak — először mérték csapást a feudalizmus ideológiájára. De még ezek a mozgalmak sem voltak elég erősek ahhoz, hogy egészen saját cégérük alatt harcoljanak, voltak itt-ott még protestáns elemeik és II. Józsefbe kapaszkodtak, onnan zúdították támadásukat a feudalizmus ellen.

Legfőbb gyengeségük az illúzió volt II. Józsefről, akit demokratának és antiklerikálisnak tartottak. Ezt az illúziót a liberális történetírás napjainkig megőrizte, valóságos legendát szőve II. József »forradalmiságáról«. Révai József »Marx és a magyar forradalom« c. tanulmányában foglalkozik ezzel a kérdéssel:

»Ez a felfogás a Habsburgokról: liberális legenda... Azt a szerepet tulajdonítja ez a legenda a Habsburgoknak Magyarországon, mint a nagy abszolút monarchiáknak Nyugat-Európában...

Azonban a Habsburgok Magyarországon általában *nem* ezt a szerepet játszották, nem terjesztették, hanem gátolták a kapitalizmust... Mária Terézia és II. József mindent elkövettek, hogy fejlesszék a magyar mezőgazdasági termelést... de ez a gazdaságpolitika egyben a magyarországi burzsoázia fejlődésének gondos megakadályozását eredményezte és ennyiben egyenesen reakciós volt.⁹

II. József magyarországi tevékenységében bár haladó elem volt az egyházi és nemesi kiváltságok korlátozása, de munkássága a magyar ipar tönkretételével, városaink elsorvasztásával, túlnyomórészt reakciós. Ezt a korabeli demokraták nem látták, a későbbi liberálisok pedig nem akarták látni. II. József erős, központosított Ausztriát akart, ezzel pedig összeegyeztethetetlen a befolyásos főpapság függése Rómától és a nemesek rendi előjogai. Politikájához sok pénzre volt szüksége, nem tűrhette, hogy az egyházi jövedelmek a pápához vándoroljanak és alattvalóinak jelentős része a nemesi kiváltságokra hivatkozva, kivonja magát az adófizetés alól. II. József nem volt se deista, se ateista mint a demokraták képzeltek. Tudta jól, hogy a vallás mákonyára szüksége van a néppel szemben és hogy hatalmának a nemesség a szilárd alapja, de egységes centralizált Ausztriát akart és csak tőle függő egyházat, — ezért kénytelen volt harcolni a katolikus egyház és a nemesi kiváltságok ellen. A sajtócenzúrán azért enyhített, mert e harchoz szüksége volt a kiváltságok bírálatára. A korabeli írók félreértették II. Józsefet, amikor a nemesek elleni harcában demokratizmust és az egyház elleni harcában antiklerikalizmust láttak. József ugyanazt a politikát folytatta, mint az »apostoli« Mária Terézia, csak az eszközei változtak. A demokraták, amikor József mellé álltak, mást láttak Józsefben, mint ami valójában volt, de József is mást kapott a demokratáktól, mint amire szüksége volt. József a kiváltságok mérsékelt bírálatát akarta és ehelyett, ha gyengébben is mint Franciaországban, megkapta a felvilágosodást, a feudalizmus polgári bírálatát. A francia forradalom kitörése után ez igen kényelmetlenné lett Józsefnek és burkolt formában, adóbélyegek bevezetésével elkezdte a sajtó fokozottabb korlátozását.

Ez a gyűjtemény a XVIII. század végi polgári mozgalomnak antiklerikális részét szeretné megmutatni, a gazdag anyagból néhány

kiragadott szemelvénnnyel. A feudális katolikus egyház elleni támadás szélesebb volt, mint a nemesi kiváltságok bírálata. Itt egyesült a nép gyűlölete, a polgárság elégedetlensége és a nemesség irigysége. Az antiklerikalizmusban egyetértettek más-más céllal különböző osztályok. Az egyház elleni harcban együtt volt a Voltairerel levelező németellenes arisztokrata Fekete gróf, Szirmayval a konzervatív nemessel, Nagyváthyval az önkéntes nemesi reformok utópistájával és Martinoviccsal, Batsányival, akik az abszolút monarchia híveiből fejlődtek később republikánusokká. A politika különböző kérdéseiben élesen szembenálltak egymással, de a feudális egyház elleni harcban egyetértettek az 1790-es évek közepéig. Ekkor bomlott meg ebben a kérdésben is a táboruk, mert a francia forradalom balra tolódásával és I. Ferenc király reakciójának erősödésével kevesen tartottak ki antiklerikális nézeteik mellett, Martinovics és társai köztársasági mozgalmának a vérbefojtása után pedig az egyházzal való nézeteltéréseikre legtöbbször már úgy gondoltak, mint kamaszkori csínytevésekre. E munkák nagy része titokban jelent meg és megjelenésük után vagy később a fellelhető példányokat elkobozták, szerzőiket pedig üldözték, a megmaradt egy-két példány múzeumaink mélyén hevert.

Ezek az írások magukon viselik a polgárság gyengeségének és a demokratikus mozgalom felemásságának minden korlátozottságát. A legtöbbször nem a vallásos világnézetet támadja, hanem a feudális egyházat, amely nem akar alkalmazkodni a polgári viszonyokhoz, csak az antiklerikálisok szélső baloldalán álló Martinovics itt nem közölt írásaiban ¹⁰fordul szembe már nemcsak a feudális egyházzal, hanem a vallásos világnézettel is. Magukon viselik a polgári ateisták jellemző vonásait is. A »józan okosság« bíráló széke elé idézik a vallás dogmáit, a szertartásokat és gúnyolódnak a »tudatlanságon«, a papok gonoszságán, anélkül, hogy a vallás társadalmi és politikai szerepét képesek lennének megmagyarázni. Néha nem épp odaütnek, ahová kellene, olykor érveik is naivak, de mégis a protestáns és deista köntös mögött ott van a feudális egyház harcos, polgári bírálata.

Gúnyirataik, politikai röpirataik, verseik törik, zúzzák a feudális egyház tekintélyét. Támadják a feudális egyházat rendkívül nagy politikai befolyásáért, hatalmáért és vagyonáért. A »meg-

világosodott, megtudományosodott» polgári »nagy világ« nevében követelik a Rómától való középkori függés szétszakítását, az egyház politikai hatalmának megszüntetését, vagyonának elvételét. »Jaj tenéked magyar! Hová térsz dolgozba? — Gátol a pap, nem ládd? dicső szándékozba« — kiáltják a feudális egyház ellen a polgárság és a haza nevében. Különösen erősen támadják a római pápát, mert a polgári állammal összeegyeztethetetlen a nemzeti vagyon kihurcolása Rómába, a főpapoknak függése a központosított állam helyett Rómától és mert a pápa a nemzeti és polgári egyházak kialakulásának akadályozója. Követelik a világi oktatást, mert az ifjúság nevelését nem bízhatják a feudális egyházra: »Róma rabja csak rabot nevelhet«. Követelik a »józan okosság emberi jussát a vizsgálódásra« a polgár jogát, az elavult bírálataira. Olcsó, egyszerű, polgári és Rómától független, nemzeti egyházat kívánnak.

Ezek az írások hibáik ellenére, bátor és harcos írások, ez a hang a polgárság hangja, amely ekkor még haladó volt. Nagy jelentőségű dokumentumai ezek a feudalizmus ellen más-más formában folyó több évszázados harcnak. Bizonyítják, hogy a feudális egyház elleni harcnak és a materializmusnak, megvannak minálunk is a tradíciói. Hibáznak azok, akik azt állítják, hogy a materializmusnak Magyarországon nincsenek filozófiai hagyományai. Büszkék lehetünk arra, hogy a magyar ifjúság színe-java a francia forradalom idején demokrata és materialista volt.

Kató István

MEG - SZOLLITÁS.

ÉDES ember-Társom! értsd
meg Lételedet:

Ne add árendában a' Papnak
eszedet.

Gondolkozz, Visgálódj; erre
való az ész;

*A' ki vakonn biszen Papok szá-
mara lész.*

Ugyan is a' Lélek gondolkozás-
búl ál

(A' ki ezt tagadja, elméjé-
tül meg vál)

Nem veheti az ész nyakában a'
Jármot,

Nem lehet vezetni szarvánál,
mint bármot.

a 2

— 4 —

Meg - hányás, próbálás, 's az
okos értelem

Elme bódogsága: 's ez leg
főbb kegyelem.

* * *

Meg tanít a' Lélek mit hidj,
's mi a' Vallás?

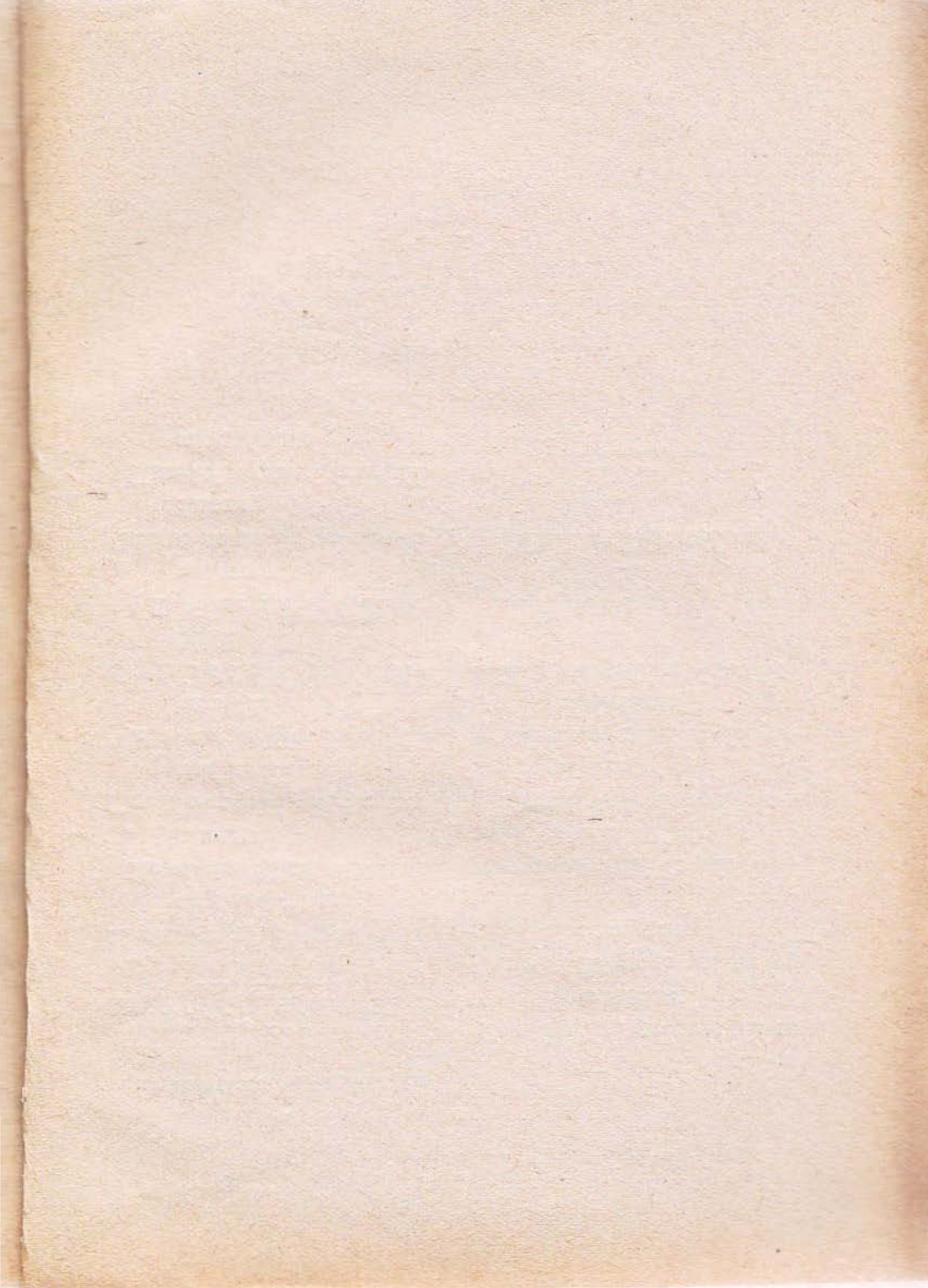
Tsak olvass óh ember! 's ma-
gad szemével láss.

E' munka is, meg lásd, felnyit-
tya szemedet,

Meg világosítván homályos
elmédet.

Tsak rágodjál rajta, meg érted
a' Vallást

Mint konyháért való emberi-
Találást.

VALLÁS-TSERÉLÉS,

A V A G Y

Egy Világi-Bölcshoz, Egy Jésuitának, és egy Hazafinak a'ról való Beszélgetések: ha vallyon szabad é az Embernek Vallását, a' mellyben született, meg bányini vetni, és van é Szabad Választása, azt, ha hibás, jobbal fel-tserélni?

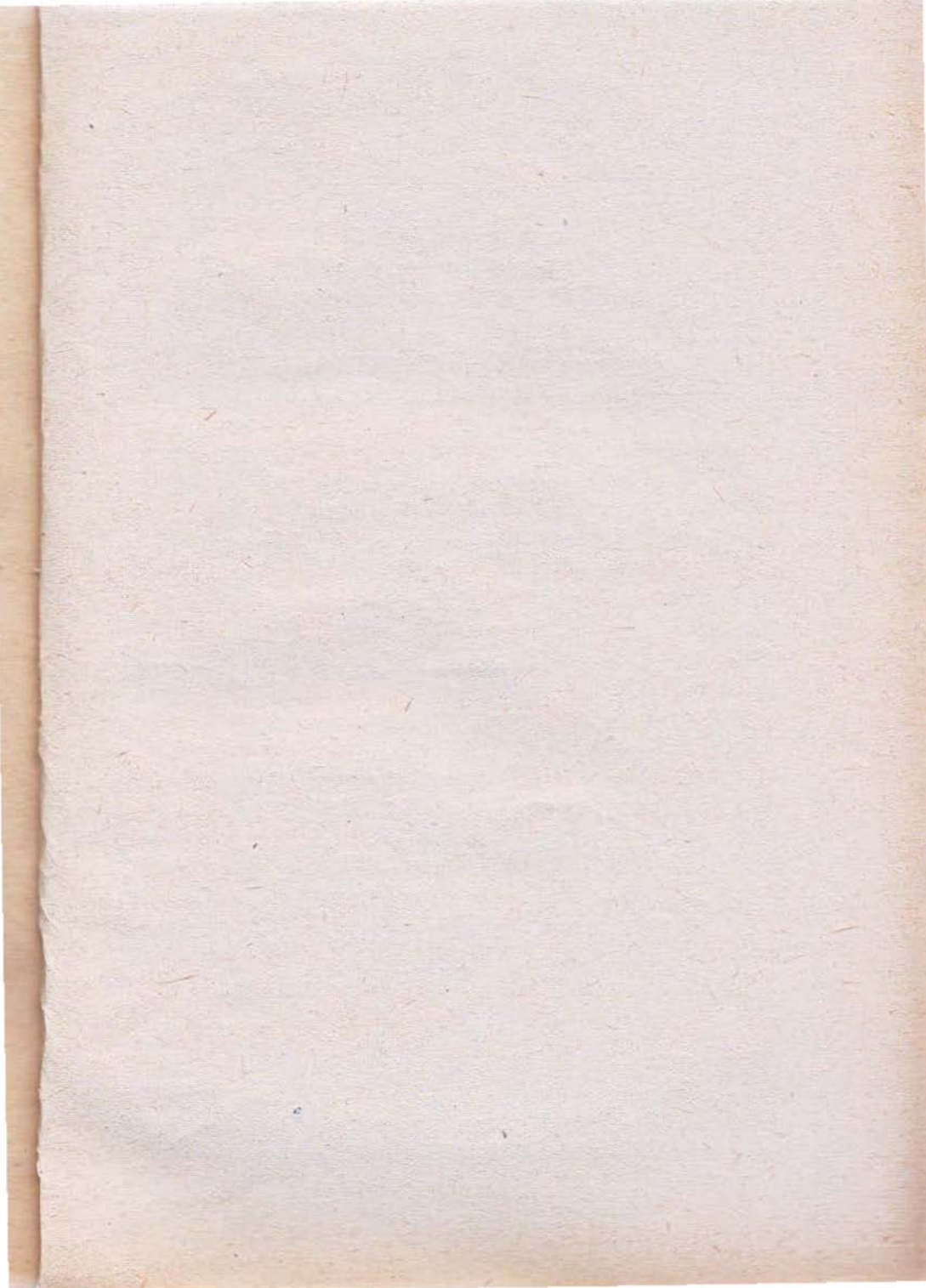
e g y

E M B E R - B A R Á T

á l t a l.

Nyomtatott GONDOLAT - FALVÁN
ELMÉLKEDŐ JÁNOS betűivel.

M D C C X L. Ezftendőben.

A JÉZSUITA ÉS A VILÁGI BÖLCS BESZÉLGETNEK.

Jézsuita : Én téged mindig magánosan és gondolkozva talállak?

Világi bölcs : A közönséges boldogságnak előmozdítása magánosságot és gondolkozást kíván.

Jézsuita : Közönséges boldogságot akarni felállítani előttem annyit téssen, mint olyan orvosságot találni, amely mindenféle nyavalya ellen használjon.

Világi bölcs : Én ugyan szeretném, ha személy szerint minden embert boldoggá tehetnék: de minthogy a boldogság csak annak érzésébe áll, azt, hogy minden ember egyforma gyönyörűséggel érezze, nem tehetem. Az hát csak igyekezetem, hogy egyszer egy dologba, másszor ismét másba segítsek embertársaimon.

Jézsuita : Úgy; de ha azok nem akarnának segítségeddel élni?

Világi bölcs : Mit vesztek benne? Semmit! mert a jót, az igazat esmérni csakugyan mindenkor nagy gyönyörűség; legalább én-magamra nézve.

Jézsuita : Szeretném tudni, mi volna az a jó, az az igaz, amellyel te a közboldogságot igyekezed előmozdítani?

Világi bölcs : A különböző gondolkozású emberek eránt való türedelemnek lelke, amelyet ha embertársaimba bé tudnék fuvallani, a közboldogságot nem kevésbé mozdítanám elő.

Jézsuita : Ugyan mi vitt most erre a gondolatra?

Világi bölcs : Ezen igazságnak meggondolása, hogy a józan okosság, hatezer esztendőök alatt (ha ugyan csak oly régi a világ) nem tett annyi vérontást és gyilkolást, mint a kereszténység ezer-hétszáz és egynéhány esztendőök elfolyása alatt; amelynek igaz kútfejére is szeretnék egyszersmind eljutni.

Jézsuíta : Azt én neked egy szóval meg tudom mondani, t. i. az isten eránt való buzgóság: minthogy csak egy az út, egy az idévezülendő vallás, amely által istennek lehet tetszeni.

Világi bölcs : Hibás vélekedés! Bizony, ha az ember a volt és még most is fennálló vallásokat, azoknak fundálóival vagy vallóival részrehajlás nélkül egybeveti: úgy találja, hogy *aminémű nevelése volt a fundálónak, amicsodás ég alatt született és aminemű temperamentuma volt, olyan lett a tőle feldállított vallás is*. Úgyhogy el lehet mondani, hogy a vallásokat a nevelés, a klíma és a *temperamentum*, ha nem egészen szülte is, legalább nagyon megzavarta, noha néhanapján a *vallásbul folyó bizonyos haszonvétel is* azon nem kevés változást tett.

Jézsuíta : Hallatlan dolog, amit beszélsz! még ezt a legnagyobb valláscsúfoló sem merte mondani, amit te.

Világi bölcs : Csendesedj, kérlek! Nem ok nélkül szólok én így, és magad is fogsz lágyulni, ha idevezető okaimat meghallgatód. Hogy a nevelésnek nagy ereje legyen valamely vallásnak erős kedvelésére és terjesztésére, azt magad sem tagadhatod, ha meggondolod, hogy ha téged világi bölcs nevelt volna, mint engem, most te vitézkednél úgy, mint én; ha Mahumed unokája lehattél volna, a hitetlen gaurok ellen te is oly forrósággal oltalmaznád a török birodalmat vagy a török vallást, amely a mostani háborúra nézve a törököknél egyet teszen, mint a törökök; ha *evangelika* vallásba neveltettél volna, most annak szentsége mellett perlenél; ha spanyolnak születnél volna, most te sem iszonyodnál az embert az váláshoz való buzgóságbul megégettetni, mint akármely Szent Domonkos szerzetese; mint magyar pedig ezt nemcsak nem kedvelted, de még ellene is szögezted magadat, valamennyiszer született földedbe az eretnekeket nyomozó széket fel akarták állítani.

Jézsuíta : Nem tagadhatom egészen állításodat, de hogy a klímáknak különbsége különböző vallásokat szüljön, nem látom által.

Világi bölcs : A napkeleti tartományok a bővérűségnek szülőanyjai, az ott virágzó vallásoknak mind fundálóját, mind követőit testiségre és puhaságra ingerelvén, a vallásnak nagyrésze és annak jutalma is csupa testi gyönyörűségekbe határozódott meg. Ellenbe

a régi Görögországnak mértékletes levegőege, mely nemes vallásnak fundálására indította az odavaló bölcseket! — amelyet még ma is becsülnek, ha szinte kevesen is.

Jézsuita : Az utolsó példáról nem ítélnék, mert a görögök vallása egészen bé van ábrázolatokkal vonva; de lássuk a temperamentumot.

Világi bölc : Amaz nevezetes angliai tudós Robertson azt írja a mexikóbéliekről, hogy azok *fekete s engesztelhetetlen* vérű emberek lévén, az isteneiket is oly kegyetlennek és embervér-szomjúzónak képzeltek, hogy azt elfogott ellenségnek felkoncolásával állították csak megengesztelhetőnek. Ellenben a peruviaiak szelídebb természetű emberek lévén, az isteneiket is mintegy jó atyának, szelid barátnak képzeltek; ez okra nézve a templomaikba is nem egyebet lehetett látni, hanem holmi virágokkal és egyéb gyönyörűségekkel megrakott edényeket. Az az ábrázat is, amellyel isteneiket lerajzolták, a nap volt, mint az egyiptomiaknál, amely világít mind a jóknak, mind a gonoszoknak.

Jézsuita : Feljebb azt is mondád, hogy a *vallásból való bizonyos haszonvétel is nem kevésbé segíti ugyanazon vallásnak kedvelését*, amely szerint a vallás csak egy köpönyeg volna, amely a hőség ellen árnyékot tarthat, a hideg ellen takaródzóvá válik.

Világi bölc : A negyedik század históriája erről tanuságot adhat. Ekkor Constantinus alatt sokan jobbnak látván keresztyénnek lenni, a pogányságot otthagyták, amelyet Julianus alatt újra felvettek. Angliába most majd mind a világ református. Magyarország is tudott volna erre néhanapján elég példát mutatni.

Jézsuita : Csak elhallgatám minden vélekedéseidet, és nem szóltam semmit, de most már megmondom, mennyibe adhatok helyet állításidnak. T. i. azt nem tagadhatom, hogy a feljebb előlszámlált kútfejek sokat nem tennének; sőt, egészen is úgy volna a dolog, amint mondod, ha az embernek lelkiismérete is nem volna, amely megtanítja ötet, mennyibe jó vagy hibás cselekedete; ez soká alszik, de egyszer felébred, annyival is inkább, hogy a teremtő nem hagyta tanubizonyosság nélkül magát.

Világi bölc : Az igaz, hogy a jó lelkiismeret nemes kincs, de igen könnyű valamely dologból, kivált a nevelés által, lelkiismeretet

csinálni. Látod, a török a bibliát, a feszületet minden lelkiisméret mardosása nélkül megköpi, megtapodja, valamint ellenbe a keresztyn az akkoránt, Mahumed csalymáját, mentéjét stb. minden olyas érzés nélkül meggúnyolja. Ama trójai vitéz Aeneas a vállain vitte ki öreg atyját a tűz közül. A sárdusbeliek pedig öröm és kiáltozások közt taszították le megélemedett szüleiket a hídról a vízbe. A padusbeliek, mihelyt köztök valaki beteg kezd lenni, míg a hús róla le nem vesz, mindjárt megeszik, de melyik európai ember cselekedné azt? A tibetbeli tatárok a világért el nem vennék mai napig is a szűz leányt feleségül, azhonnét az anyák jövevény utazókat fogadnak meg pénzért lányaiknak a férjhezmenetelre való elkészítésre. Ellenbe a rómaiak a szüzességet oly nemes kincsnek tartották, hogy ha valamely szűzet kellett megöletni, legelsőbe is szüzességétől kellett a személyt hóhér által megmenteni, hogy valami módon a szüzesség az akasztófa gyalázatjával meg ne mocskoltatnék, mint ezt a Seíanus leánya példája mutatja.

Jézsuíta : Elég fájdalmas, hogy ez így van, de éppen azért *vagynak a tanítók*, hogy jobbra tanítsák az embereket, *hogy egy bizonyos zsinórmértéket szabjanak és egy vallásra vigyék az embereket*, amely a temperamentumokat megváltoztassa, a nevelést megjobbítsa, a lelkiisméretet csak a virtusból csinálja.

Világi bölcs : A fiziológusok tapasztalása szerint sok idő, sok békességes várakozás kíváncsít arra, hogy a temperamentum megváltozzon, hogy a nevelés megjobbuljon ; előbb a nevelőket kell jól elkészíteni ; *hogy pedig csak a virtusból csindlódjon lelkiisméret*, arra *szelidséggel, példával és józan tanítással való meggyőzés szükséges.*

Jézsuíta : Ez nem elég, így nem is sokra megy az ember ; hát erővel is kell hajtani a jóra, vonni kell, aki nem akar menni, mert míg arra várakozunk, hogy a temperamentum megváltozzon, a nevelés megjobbuljon stb., sok lélek elvesz. Vajmi nagy gyönyörűség pedig csak egy lelket is megnyerni !

Világi bölcs : Sőt inkább ; mert ugyanis a kényszerítés nem meggyőzés, nem vallás s nem szabadság. Ami pedig a lelkek elvesztését vagy megtartását illeti : bízzuk azt arra a teremő és gondviselő jó atyára, aki ezeket az embereket nemcsak élni megengedi,

de még gondviselése által nemzetségről nemzetségre meg is tartja, holott ha-őnéki úgy tetszene, egy akaratjával vagy megtéríthetné, vagy a föld színéről eltörülhetné.

Jézusita : Hát így csak hagyjuk szabadon őket? úgyis te most azt mondad, hogy a valás szabadság.

Világi bölcs : Úgy van : mert a vallás vagy csak szokás, vagy pedig arra való erős igyekezet, hogy némely cselekedeteknek elkerülésével, másoknak végbevitelével istennek, magunknak és felebarátinknak tetszhessünk. E pedig nem máson áll, hogy így vagy amúgy igyekezzem magamat kedveltetni, és így szabadság. Más az, hogy a vallásbeli hibás vélekedés az elmébe vagy és így testi érzékeny orvossággal erőlködni gyógyítani, haszontalan.

Jézusita : Már az nem jó volna, ha a vallás szabadság volna, szokás volna, vagy csak az volna, aminek te most leírad. Én hát azt hiszem hogy a vallás, a teremtőnek a természetbe béoltott, a kijelentés által pedig szorosan meghatározott afelől való akaratja, miképpen kíván teremtetéstől tiszteltetni. E pedig nem szabadság, e nem változtatható, jobbítható stb., és így nem is lehet az emberek gondolatira és tetszeni-kívánó igyekezetekre hagyni.

Világi bölcs : Te abba hibázol, ha rád nem vigyázok, hogy majd mind a természetbe béoltott, s a kijelentés által meghatározott vallásnak fogod azt tartani, amibe talán hibásan neveltetvén, a közpélda benned gyarapított, a természeti hajlandóság pedig meggyökereztetett.

Jézusita : Azt nem lehet mondani, hogy én úgy megcsalattattam volna.

Világi bölcs : Sőt inkább ; hacsak az a vallás nem meggyőződésből származott ; bizony, ha az ember nem vizsgálódik, nem kételkedik, nem választ, könnyen megesik, hogy vallásnak fogja mindazt tartani, amit a civakodás lelkei vallás színe alatt drúlnak ; amelyből az lesz, hogy a jobb civakodónak több követője támadván a gyengébben erőt vészen és azt vallásához való buzgóságból tömlöcözi, koldussá teszi, a közhivatalokból kirekeszti, s gyakran meg is égeti. Vizsgálódás, kételkedés s szabad választás kell hát arra, hogy valakinek a természetbe béoltott és a kijelentés által meg erősített vallása legyen.

Jézsuita : Amint látom, a te egész beszédednek fundamentoma csak az, hogy te szabadságot adsz az embernek ; sőt kötelességül térsz neki, hogy ha igaz vallásra akar szert tenni, született vallását hányja, vesse jól meg, ha hibásnak találja, hagyja el a rosszat, kövesse a jót : amely nagy vakmerőség, kivált olyan időbe, amelybe az igaz vallás már oly igen kiterjedt, s oly erős lábon áll, hogy azon a pokolnak kapui diadalmat nem vehetnek.

Világi bölcs : Ugyanaz a hiba, hogy a vallásbeli vizsgáldást vakmerőségnek tartván az emberek, *igen kevesen vagynak, akik gondolkodni, vizsgáldni tudnának, s még kevesebben, akik akarnának.*

JÉZSUITA, HAZAFI ÉS VILÁGI BÖLCS EGYÜTT BESZÉLNEK.

Jézsuita : Legalább a közönséges társaságba nem lehet azt sok rendetlenségek okozása nélkül megengedni, hogy az emberek szabadon ugrossanak egyik vallásbul a másikba!

Világi bölcs : Vigyék csak egész szelídséggel s egész szorgalmatossággal véghez a papok a magok tanítói hivatalokat és tanítsák csak azt, ami igazán a vallás, merem mondani, hogy nem sok baj lesz a vallás-cserélőkkel, mert vagy becsületes emberek lesznek azok, akik vallásokat cserélik, vagy gazemberek. Ha becsületes emberek, még ezután becsületesebbek lesznek, mert azért hajolnak a más vallásra, hogy azáltal jobban érzik magokat kötelességeknek végbevételére köteleztetni, s azáltal alkalmasabbakká tétetni, mint az eddigvalóval ; ha pedig gazemberek, nagy gyönyörűség, nagy szerencse azoktól megszabadulni.

Jézsuita : Legalább hát Magyarországba az meg nem lehet ; hanemha így, hogy aki elhagyja a római katolika vallást, ne is legyen többé hazafi.

Világi bölcs : No, biz a legszebb volna, mintha biz a vallás választhatna országot magának, nem pedig az ország vallást ; és mintha biz a vallásnak volna szüksége az hazafira, nem pedig az hazafinak a vallásra.

Jézsuita : Magyarországba csak az az igaz hazafi, aki a római anyaszentegyházba megmaradt ; azért neveztetik apostoli ország-

nak; a valláscserélők pedig, akik attól elszakadnak, vagy azelőtt elszakadtak, nem a római anyaszentegyházhoz tartoznak. És így nem is hazafiak.

Hazafi: Eszerint a római katolikusok sem hazafiak, mert ők is elszakadtak elsőbe a pogány vallástul, aztán meg a görög vallástul, amely itt, amint historikusaink bizonyítják, régibb a római vallásnál. Sőt nyilván kitetszik, hogy I. Szent István király maga is a görög valláson volt, mely szerint itten a moguloknak vagy a görögöknek csak lehetne hazafiaknak lenni. De tegyük fel, hogy a protestánsok azzal, hogy a római anyaszentegyházról elszakadtak, hazafiságokat elvesztették, úgyde azt a bécsi és linzi megegyezés által törvényesen visszanyerték.

Jézuita: Ami engemet néz, noha pap vagyok, szabad gondolkozásáért senkit sem üldöztem soha, mert jövedelmemmel megelégedvén, erőszakkal vagy csábítással szaporodott hallgatóim fizetésekkkel nem kívántam gazdagulni.

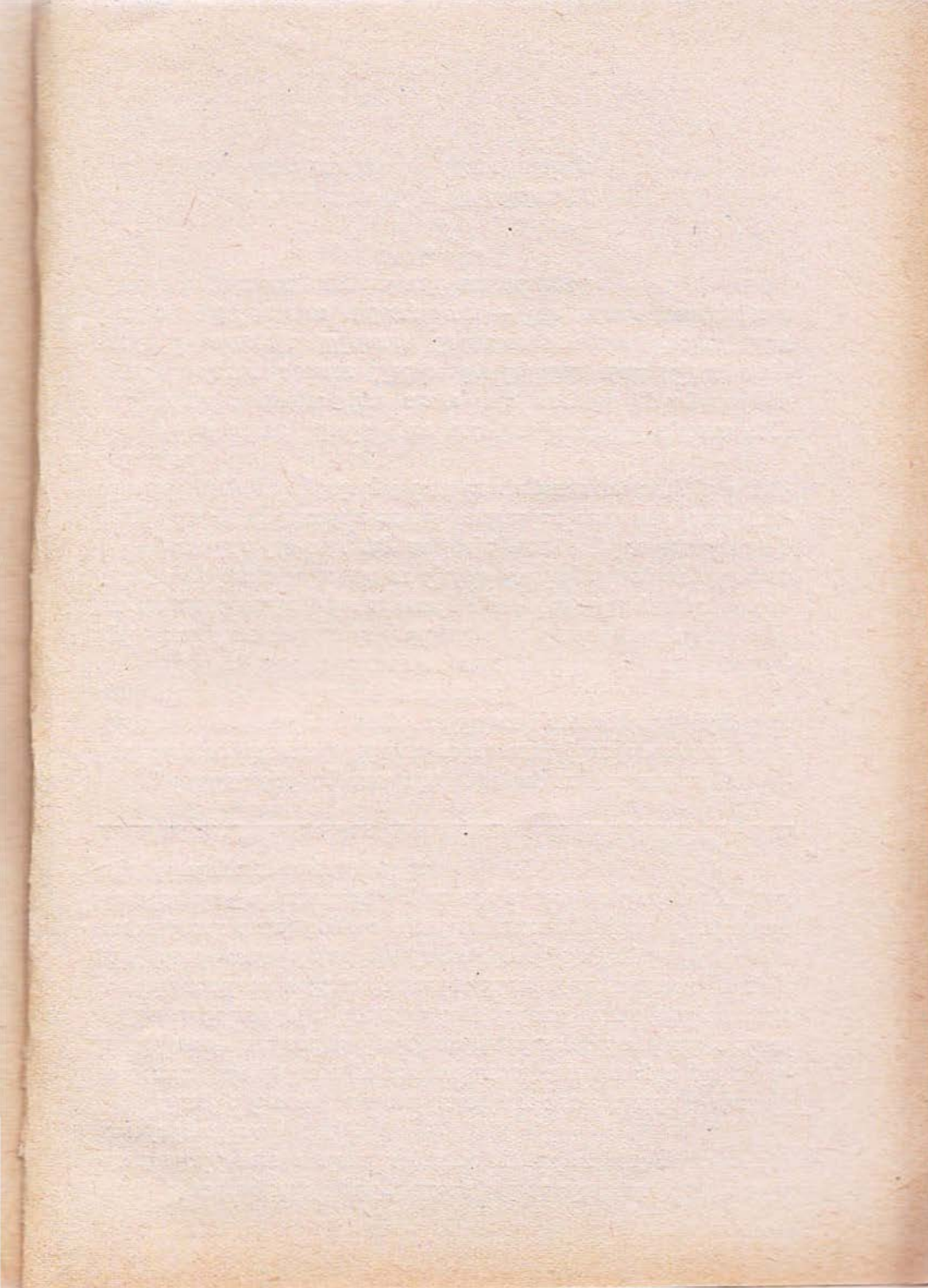
Hazafi: Az! Az! Bizony az a nagy térítésbeli buzgóság többnyire csak haszonvéstelen is épül, mind egy, mind más részről; és merem mondani, hogy ha az ország a papoknak bizonyos fizetést rendelne a közönséges kincsből, az ő térítő forróságok nagyon elhívülne.

Jézuita: De már rég az ideje, hogy együtt beszélgetünk, hagyjuk abba és bízzuk a nemes hazára. Én részemről beszélgetéseitekből nagy gyönyörűséget érezvén megismerem, hogy jó a gondolkodás.

Világi bölc: Kivált ilyen dologba, amelyből a haza nagy boldogságát várhatja. Erre nézve még nagyobb gyönyörűséggel fogod Wielandnak amaz 1789-be így fejlírás alatt kijött könyvecskéjét olvasni: *Wielands Gedanken von der Freiheit über Glaubensgegenstände zu philosophieren* — Wielandnak gondolatai a hitnek tárgyait megvizsgálni való szabadságról.

* * *

*A hazát szeretni legfőbb kötelesség;
Vesztét munkálódni átkozottlelkűség.*

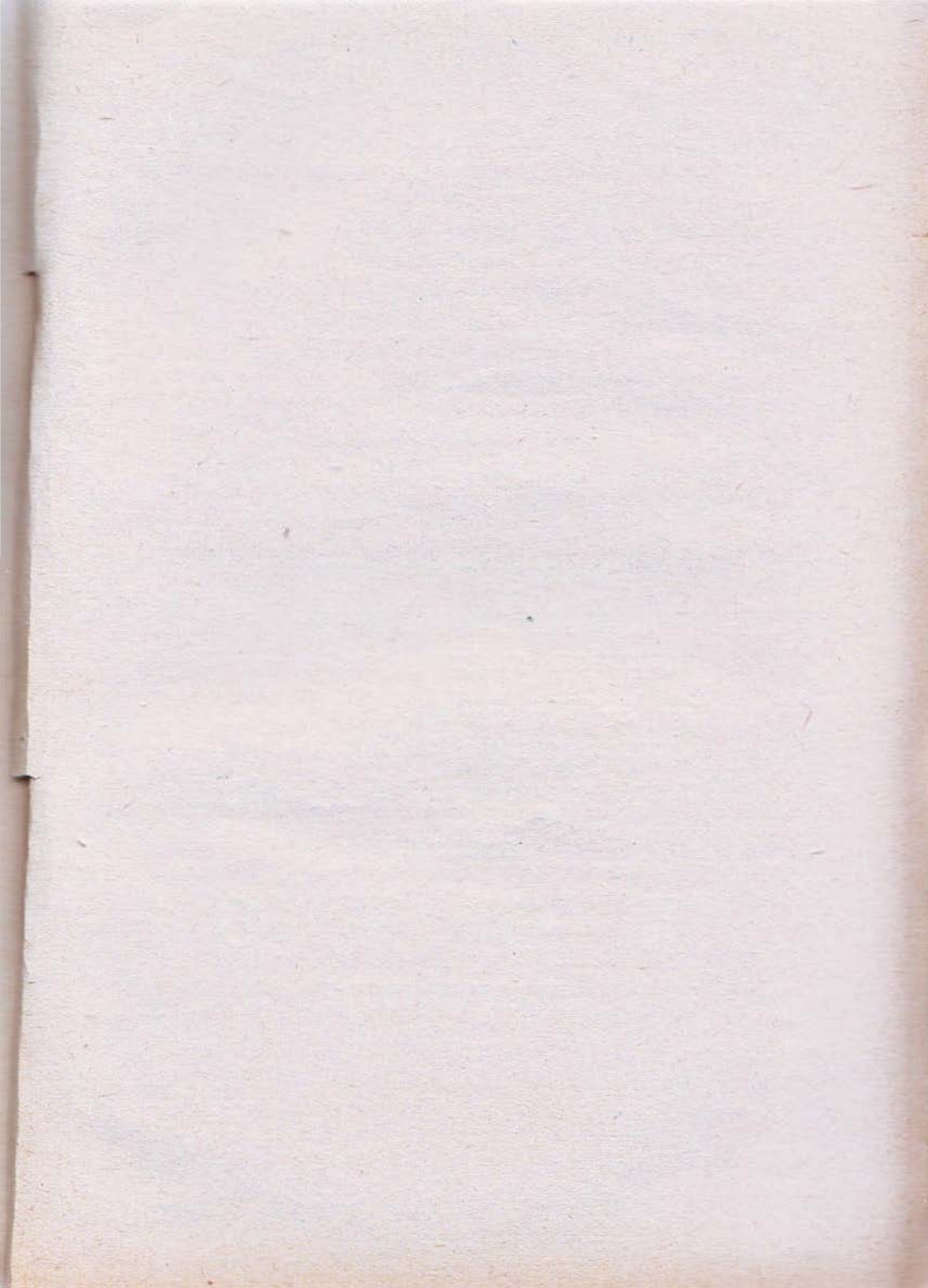
HARMINTZ KÉT

O K O K,

MELLYEKET

Azon Világi Catholicusok , kik az
1790-ben 30-dik November-
ben a² Kalotsai Érseknél tar-
tott Gyülekezet végezésére
reá nem állottak, kinek-kinek
ítélleti alá terjesztettek.

1790-dik Esztendőnek
XII-dik Havában.

Ha a papi renden lévő vádoltatik, papi törvény szerint igen sok tanuk kívántatnak ellene ; tehát mi is világi renden lévő magyar katolikusok, kik 1790-ik esztendőben, Szent András havának 30-dik napján a kalocsai érsek őexcellenciájánál tartatott gyülekezetben vagy meg nem jelentünk, vagy annak végzéseit jóvá nem hagytuk, és az őfelségéhez küldött bémutatás alá neveinket alá sem írtuk, hogy a részre nem hajló világ előtt ezen cselekedetünknek helyes voltát megmutassuk, szükségesnek ítéltük a magyar példabeszéd szerint, legalábbis harminckét okokkal előállani ; melyek is e következendők.

Mert mi, nem úgy, mint hazafiak vagy követek, de csupán csak mint katolikusok hívtattunk oda öszve, azért is azon gyülekezet részrehajló gyülekezetnek látszatott nekünk lenni ; annyival inkább, mivel mink ellenkezőképpen esküdvén, avégre küldettünk ide, hogy a hazafiak közt a békességet és a szíveknek egyességét megtartani iparkodjunk »szívünkön viselvén azt, hogy az egyesség által a kis dolgok is nagyra nevednek, az egyenetlenség által pedig még a legnagyobbak is semmivé lesznek.«

Mivel arra is letettük hitünket, hogy az ország tanácskozásain kívül, s annak végzése ellen, különös részre való hajlásokra sohasem állunk ; mivel pedig az ország kerületenként tartott, sőt kirendelt tanácskozásokban is a vallás dolga másképpen határozott meg, tehát az azzal ellenkező tanácskozásokban ereszkedni, és a statusba mintegy statust formálni illetlennek lenni tartottuk.

Mert noha a pap urak azt állították, *mintha őfelsége az evangélikusoknak nagyobb szabadságot engedett volna, mintsem a bécsi és linzi, törvényünkben foglalt kötések ;* de mivel az evangélikusok, az őfelsége eleiben terjesztett bémutatásokban világosan ellenkezőt bizonyítottak meg, ok nélkül a felséges királyi végezésnek ellene nem mondhattunk. Sőt ha mindjárt nagyobb szabadság engedtetett

volna is a királyi végzés által nekik, mi káros következése lenne ennek? Hiszen ha a megnevezett békeségkötések a mult században a vérontást megszüntető jó eszközök lehettek, miért ne lehetne az ország rendei által kívánt vallásbéli elintézése az uralkodó felségnek a velünk egyenlő jussal bíró hazánkiai közt és közöttünk, a békeségnek és szín nélkül, vér szerint való szeretetnek erős fundamentoma?

Ámbár azt is állították, *hogy a királyi méltóság és a hazának törvényei meg nem állhatnak azon kegyelmes végezéssel*: de azt meg nem bizonyíthatván, noha inkább szánakodásra, mintsem megcáfolásra méltók volnának; légyen mindazonáltal szabad nekünk ezen igazságot kimondani: *hogy soha a jó királynak rosszabb védelme nem lehet a római láncokkal megterhelhetett kezeknél.*

Ha a választott bírónak ítéletét a meg nem elégedő fél nem hátráltathatja, mennyivel inkább megbírált királyunknak helyes s fundamentomos törvényeinkkel egyező, s a közjóra célzó végezéseit egy szent (mert annak mondatik) rend, s annak szolgálai meg nem akadályoztathatják, kivált oly rend, mely ezáltal nem az isten ügyét — akinek ezen oltalomra szüksége nincs —, sem nem ember-társa ióvességét — melyet ő nem adhat —, hanem a maga hasznát, a száraz stóla, s egyebek által vadássza; szereztén magának oly szánakodásraméltó gondolkozású elhitetteket, kik magokat bevett vallásoknak képzeit igazságáért elevenen égettetni, s szentnek tett Lőrincet követni készek volnának. Ó fájdalom!

Úgy valljuk, hogy ezen cselekedetével a tisztelendő gyülekezet az emberiségnek jussait is megsértette: mivel a katolikusok közül azt, aki hitének ágazati felől lelkiismeretiben másképp győztetik meg, külső büntetésekkel s erőszakkal kívánta ellenkező gondolatokra kényszeríteni. Gondold meg már, józan tanításhoz s okoskodáshoz szokott ember, a lélek, amely szabados valóság, kényszeríthetetik-e külső erőszak által gondolkozásának — melyből áll — megváltoztatására? Fontold meg! vizsgálhatják-e embertársaid a szíveknek belső rejtekeit? s kárhoztathatják-e az isteni tiszteletet, avagy nem jobb-e tehát szelíd oktatással s értelmes tanítással — amint ezt bölcs királyunk rendelte — az hitében tántorgót hat hetek

elforgása alatt elébbeni vallásában megtartani igyekezni, mintsem annak elméjét, mely természeti ellen külső erőszakkal nem kényszeríthetik, belső megnyugovása ellen, mások gondolkozásainak tartására s vallására erőltetni akarni? Ugyan,

ha szabad volna egyik embernek a másikat erőszakkal arra kényszeríteni, hogy az istenről s az hitnek ágazatiról vele egyformán gondolkozzon, s az istennek vele egyforma külső tiszteletet tégyen : nemde nem minden szempillantásban veszedelembe forogna-é az erőtelenebb, hogy a vakbuzgóbb, hatalmasb rajta erőszakot tévén őtet ellenkező gondolatra s külső tiszteletre ne kényszerítse. Ó micsoda illetlenség volna ez! annyival inkább, hogy

az ilyen erőszakoskodás a vétkes képmutatásra s isteni káromlásra kényszerítő eszköz. Ó teremtető! Ó békességnek istene! kívánnád-é te ezt tőlünk, hogy a gyalázatos spanyolországi — már ott is, ha mint későre eltöröltetett — inkvizíció módjára, papi vakbuzgóságtól elragadtatva egymást üldözzük, büntessük, s embertársaink vérekké áldozunk a te jószágodnak? Távul légyen tőlünk, józan magyaroktól, ezen káromkodás! De

azon gyülekezet nem is volt katolikus gyülekezet. Mert *katolikus* annyit tézen, mint *közönséges* : mi pedig, számos vármegyének katolikus követjei, és sokan mások, kiknek az ország gyűlésében szavok van, s a katolikusoknak közösségében tartozandók, vagy jelen nem voltunk, vagy kívánságára azon gyülekezetnek reá nem állottunk. Sőt

maga is azon gyülekezet nem egyező, hanem meghasonlott gyülekezet vala ; mert azon kis gyülekezetnek öszvehívása előtt a papi rend által elkészített bémutatás alá — mely az öszvehívatattak előtt csupán csak vak aláírás végett olvastatott el — a katolikusoknak, nagyobb-é vagy józanabb része rajta? nem vetélkedünk — nevét nem írta.

Mert ezen királyi kegyelmes végezés ellen tett kifogásai azon gyülekezetnek nekünk helyteleneknek tetszenek, nézzük hát renddel azon kifogásokat :

1-ször azt mondják, hogy azért nem állhat meg a királyi végezés, mert belé nincs iktatva ezen meghatározás: »A római katolika hitnek sérelme nélkül.« Éppen bizony némelyeknek vakbuzgóságokért, tegyen újabban a király és az ország ilyen törvényt meghomályosító s újabb veszekedésekre okot szolgáltató prókatori meghatározást mely már, még az 1608-dik esztendőben a koronázás előtt a bécsi békeség iránt hozott első törvényből is, és az 1647-dik [esztendő]béli békeségkötésekből bölcsen kihagyattatott!

2-szor. Azt is állíták, hogy ha a királyi végezés szerint a földesúr tartozik az evangélikusok templomjaik s iskoláiknak fundust kimutatni, ezzel a nemesi szabad uradalom megsértettetne. Éppen bizony! az ő kedvéért ne tétessen bizonyos zsinórmérték a vakbuzgó földesuraknak a mi hazánkfiái isteni tiszteleteknek s a nép oktatásának — mely a közjóval szorosan öszve van kapcsolva — meggátolására, hanem tágas út engedessék azoknak bosszantatásokra, s sanyargattatásokra. Hiába hánytatják a köznépnek megtartására célozó szándékokat azok, akik eddig azt a népet — amelynek nem szolgáltak, — dupla stólának fizetésével terhelni nem irtóztak. Ó, be derék védelmezői az ilyenek a népnek!

3-szor. Neheztelték azt is, hogy az evangélikusoknak lelkipásztorai egyházi névvel neveztetnek; és azoknak gyülekezeteikben teendő egyházi törvényeik egyáltalában helybenhagyattatni rendeltettek. Majd bizony! azon bevett vallásnak egyházi tisztos férfiai, az ő kedvéért csúfos nevezettel illessük. Hiszen a linzi békeségkötésnek III-dik cikkelye is már azokat eklézsia pásztorinak, azaz egyházi lelki-tanítóknak nevezte.

4-szer. Fájlatják azt is, hogy az ő vallásokra tartozó könyveiknek megvizsgálások a katolika megvizsgálás alól kivételtetett. Bizony talám azért esik ez nékiek nehezen, hogy ennekutána az ő bibliáikat — mint Barkóczy Ferenc püspök alatt Egerben történt — többé szabadon nem égettethetik.

5-ször. Sérelemnek tartják még azt is, hogy az evangélikus lelki tanítóknak a vallásokon lévő betegekhez és rabokhoz szabad bemenetel engedtetik; a katolikus papnak pedig csak akkor, midőn azok magok

kivánják. Micsoda sérelem ez? Bizony, ha ők erőszakkal tolnák a betegek és rabok nyakokra magokat, e volna valóságos sérelem, mivel az ily cselekedet ellenkezne mind a közbékességnek feltartásával, mind pedig a betegnek csendességét megháborítaná.

6-szor. *Bánják azt is, hogy némely városoknak privilégiumai, melyek szerint az evangélikusok azokban a hivataloknak viselésétől kirekesztetnek, elrontattak.* De az olyatén privilégiumok sem a közjával, sem a koronázás előtt kelt 1608-béli 13-dik, 1609-béli 44-dik, 1647-béli 58-dik, 1649-béli 12-dik törvényeinkkel meg nem egyezhetnek, mind pedig bevett szokásbéli törvényünk 2-dik része 9-dik, 10-dik, 11-dik, 12-dik cikkelyével ellenkezvén, mint a közönséges törvény és szabadság ellen valók, meg nem tartattathatnak.

7-szer. *Nehéztelik azt is, hogy mivel az evangélikusok a Boldog-ságos Szüzre teendő esküvés alól törvényesen feloldoztatnak, ezáltal Magyarországnak pátronája megsértetik.* Vajjon megsértett-e akkor Nagyasszonyunk, midőn a törvénykönyv 3-dik része 36-dik cikkelye szerint a zsidók esküdtetése formájából kihagyatott? Mi úgy gondolkozunk, hogy természet törvénye szerint az a hit formája legerősebb, amely által az esküvő az igazság kimondására s megtartására lelkiismereti szerint magát kötelesnek lenni hiszi. Mi haszna tehát valaki által azt segítségül hívatni, akinek segítségéhez nem folyamodik, megelégedvén az egy teremtnőnek segítségével. Imé! sok érdemes evangélikus hazafiak azon hitnek formája miatt rekesztettek ki a közönséges hivatalokból. Szükség azért az ő megmaradásokra, boldogításokra és a közjóra nézve is, hogy minden keresztyén vallással megegyező esküvésnek formája hozattasson.

8-szor. *Sóhajtják azt is, hogy a papiszék ítéllete alól kivételtetik az evangélikusoknak házasságbéli perek elintézése.* Ugyan, hogy lehet másnak jussaira ennyire áhítózni? hogy lehet a törvényesen bevett evangélikus vallásúakat a mi papi törvényeink alá szorítani? hogy lehet azokat 1731-dik esztendeig, egészen VI. Károly császárnak rendeléséig szakadatlanul gyakorlott házasságbéli perek elintézéséből, az 1647-dik esztendőbéli 15. cikkely értelme ellen, kiverni? mely jussoknak hathatós erejét maga a római pápa a Baranyi házasság-elválásztásbéli perben megesmérte; maga is VI. Károly császár, különös módon reávértetvén, azokat vallásbéli tudományok szerint

engedte vala ítélteni a katolikus papok által; mi valóban nem látjuk, sőt megszegvén azon rendelést is a papi rend, hogy továbbá is, mint lelkiekhez szokott a testi állapotokról — melyhez talám nem is ért — részünkre is hozzon ítéletet, illetlennek lenni véljük.

9-szer. *Nehczen esik nékik az is, hogy a katolika, valamint az evangélika hit, egyenlően bévettnek mondatik.* De valamint igaz az, hogy a mi pogány dicső eleink bévették a katolika — görög-é, vagy római? rajta nem aggódunk — hitet Szent István alatt: szintén úgy igaz az, hogy 1608-dik esztendőben már törvényünk szerint is bévették az evangélika vallást. Ha tehát a későbben született fiú, csakugyan egyformán fia a maga atyjának, valóban a későbben bévett vallás is csakugyan *bévett vallás*, s egyforma szülőtje hazánknak.

11-szer. *Nem nyughatnak meg azon is, hogy az evangélikus atyától, és katolika anyától született fiúmagzat az evangélikus atya vallásán neveltetni megengedtetik.* Látjuk ebből is, hogy ha az ő kívánságoknak hely adattatnék, mind az országnak, mind a különös házaknak s édes házasságoknak csendessége felháboríthatna. Vajjon illene-é a keresztyén jó szívhez az olyan apostolkodásnak megengedése, amely által a házasságbéli tiszta szeretet, a kedves békesség megzavartatik; a nyugodalmas és hasznos házasság, hazánk szaporítása, a familiák előmenetele meggátoltatik, az esdeklő édesanyáknak kebelekből, a természet ellen, fájdalommal hozott gyermekeik erőszakkal elragadtatnak, avagy emiatt külső országokra titkosan küldtetnek? Ó pap urak, okosabb bizonyára már e világ, mintsem vasjárnaitokban nyakát tovább is kínozni engedje!

A vallásoknak törvény által megesmért egyenlőségéből egyedül származható hazánk boldogításának kívánása ösztönzött azon bémutatásnak megvetésére. Mert amely országban a vallások nyomattatást nem szenvednek, abban a tudományok, a kereskedések és mesterségek nevekednek; és idegen birodalmakból általvándorlottakkal a lakosoknak száma nagy haszonnal nőttön nő.

Erre bírt bennünket a mi tulajdon megmaradásunknak fontos meggondolása is, hogy tőlünk hazánk s atyánkfiái — kik országunknak nevezetes részét teszik — a vallás sanyargattatása miatt el ne szakadjanak. Valóban, szívbéli fájdalom nélkül nem emlékezhetünk Klimó pécsi püspök cselekedete miatt 1757-ben kiűzetett, sok ezer meg ezer rác familiáknak kiköltözések által az orosz birodalomban lévő pandúrok és huszárok *Kiov* nevű tartományának lett megnevezéséről. Könnyezve szemléltük csak nemrégiben is az egyeki tősgyökeres egynéhány száz gazdáknak vallások miatt, az időnek minden keserves viszontagságaiban, kívül a mezőkön lett szánakodásra méltó táborozásaikat. Mindezeket, s több ehhez hasonlókat szült a vallásbéli meggondolatlan forróság.

Mivel mi, kik atyák és cselédes gazdák vagyunk, s természetes kötelességünk szerint maradékinknak javára törekedünk, másforma gondolkozással bírunk, mint azok, kik az önként magokra vállalt nőtelenység által a természeti indulatokat is levetkezni láttatnak, s akiknek elméjük kedvetlen gondolkodásokkal terhes, s magokkal mindenek elvész, s azért is a haza állandó javáról úgy, mint mi, nem is gondolkozhatnak, s nem is akarnak.

Meg akartuk ezen cselekedetünkkel bátor jószívűségünket is mutatni. Nem állottunk tehát azon rendnek bémutatására, amely szent rend az ötöt követőinek sokasága miatt félelmes, hivataljával s számlálhatatlan jövedelmével negédes, rettenetes erejében biztos, aki markában tartani állítja az átkoknak rettenetes mennykövét, osztogatja az áldást, bír a szentségekkel, s a mennynek és pokolnak kulcsaival; egyszóval olyan eszközökkel hatalmas, amelyekkel a félelmes gondolkodású, gyarló embert természeti helyheztesítéséből kiforgattathatja. Ó haza, nézd körül magadat, s mérd meg ezt kormányozásodnak mérőserpenyőjével!

Tartottunk attól is, nehogy első Ulászló királyunknak sírhalmához vezessen bennünket a papi rend, s rajtunk késő maradékunk, mint szintén mi a Várnánál elesett eleinken eképpen siránkozzon :

*Kannát vérözönnel festé Róma vére,
Sírva néz a magyar Várna mezejére.
Tanulj ember ! kiki vigyázzon hitére,
Melyet egyszer letett istene nevére.
A papok ! csupán csak papok unszoltára
Játszottam az éggel hitszegők módjára :
A pap hát az oka, hogy nemem csújjára,
Jutott magyar nemzet török igájára.*

Mert noha Batthyány, Kollonics híres érsekeket, Esterházy, s más nagy püspököket, s ezeknek hazán iránt tett érdemeiket, s familiáikat érdemek szerint becsüljük, érdemes személyeiket illendően tiszteljük : de már egyszer Mohácsnál Tomori Pál kalocsai érsek által rosszul vezéreltetvén, többé oly vezérekre hallgatni nem merészlettünk.

Noha tehát Haller szerint ki nem kiáltjuk is, hogy :

*Nem volt, nincsen s nem lesz oly szörnyű gonoszság,
Melyet nem tett, térszen, s tehet a szent papság,*

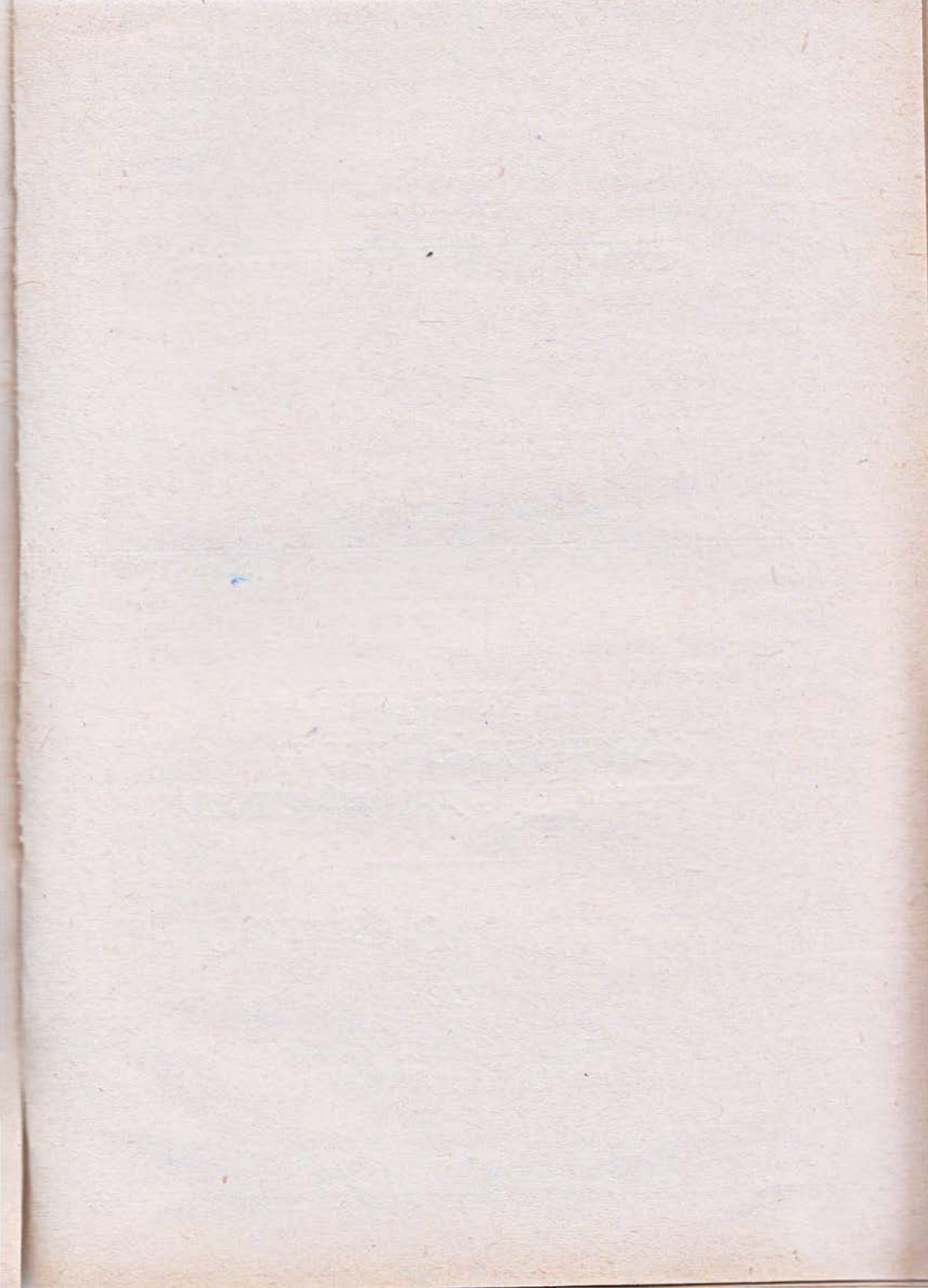
mindazáltal mindeneknek javasolván javosolhatjuk :

*Ezt kerüld ! Fekete, s hosszú a ruhája,
Így szólt Juvenalis, s egy zászlósúr szája.*

Minék a' Pap
az
Ország Gyűlésében?

A' Magyar Országí Papi-rendnek
az Ország Gyűlésében helyé-
nek lenni nem kellene.

1791.

Szabad minden embernek szabadon és igazán gondolkodni, de főképpen a hazafinak kötelessége is, hogy azokról, melyek hazájának akár jó, akár mostoha állapotját érdeklik, ne csak gondolkodjon, hanem gondolatjait, amennyiben neki hasznosnak látszanak, ki is nyilatkoztassa. — Az ilyen gondolkodásnak neme a jószívű hazafiban, akár helyes legyen az, akár nem, mindenkor dícséretes, mivel az első természetesképpen, a második pedig legalább az ő vélekedése szerint szolgálhat az ország boldogságának elnyerésére és az első mindenkor hathatós gyökereket verhet a nagy szívekben, a második pedig az igazságnak nagyobb megismerésére szolgálhat. Szabad legyen tehát nékem is megmutatnom azt, amiben a hazámat igazán szerető szív kalauzom és amiben teljes meggyőződéssel vagyok, világosságra hoznom, tudniillik *hogy a magyarországi papi rendnek az ország gyűlésében helyének nem kellene lenni*. Ezen megmutatandó feltételt bennem senki erkölcstelenségnek, senki személyt gyűlölő vakságnak nem tulajdoníthatja, mert ez egy hazáját igazán és szívből szerető hajlandóságból származott. Nem is az a feltett célja igyekezetemnek, hogy a papi rendet az ország gyűlésiből kicsukni kívánnám, mert, hogy ott helye legyen, az bizonyos, de kellene-e lenni? vagy sem? ez már más kérdés, amelyben foglaltatik igyekezetemnek célja.

§. 1.

Először is, amidőn feltett célomat világos napfényre akarnám kihozni, az forgott előttem, vajjon mikor és miképpen nyerte a magyar papi rend azt a just, hogy az ország gyűlésében helye és szabad szólása legyen? Ily gondolkodásomban félretétvén a nemesi praerogativát, amellyel mindenkor birt, hazafiúi elmével oly vélekedésbe estem, hogy a papi rendnek ezen jussa bécsúszott jus legyen. Tudjuk, hogy már első királyunk üdejében tartattak ország gyűlései,

és ha az okos vélekedésnek helye lehet, a nemességnek fej szerint való megjelenése végett sokkal nagyobbak, mint ez utolsó üdőkben. Ez üdő alatt bėjővén országunkban a keresztény hitnek szentsége, kezdett országunkban uralkodni a papi rend és pedig annyira, amint Szent István első királyunk maga megvallja Imre fiához szólván: hogy a fejedelem is tarthatott tőle. (*Si illorum — inquit L. 1. C. 3. — benevolentiam habebis, neminem adversariorum timebis*, tehát ha azokkal (püspökökkel) egyet nem értesz, félhetsz az ellenkezőktől). És pedig micsoda papok voltak ezek? Magyarok bizonyval nem, mert ha azok lettek volna, dicsekedhetnének a mostaniak, hogy ezek után vagy on becses jussok az ország gyűlésében; idegen nemzetek voltak tehát, és pedig jobbjára olaszok, akik élván az alkalmatossággal könnyen megnyerhették a szent királytul, hogy azok elejbe helyeztessenek, akik országokért véreket ontották, és oly nagy rangban lévén, természetesen az ország gyűlésében is első helyet, mint a királynak tanácsosai nyerhettek. Arrul tudniillik meggyőztetett (általok) a szent király, hogy ők, mivel papok, nem olyan emberek, mint mások. Ezek az olasz papok elkezdvén egyszer a deák nyelvet (mely cselekedettel magoknak legnagyobb boldogságot, az országnak pedig hasonló boldogtalanságot okoztak), azzal jegyeztettek általok az országnak dolgai is a gyűlésekben, azokat pedig elkezdvén, természetesen folytatni is kellett; alig volt pedig nagyatyáink közül, aki azon szólni és írni tudott volna, azért először is ezzel kellett bėjönni a papi rend hatalmának, mely először lassan-lassan, azután pedig magok hatalmasságával nevedkedhetett. És még maig is azért, hogy a lelkekre vigyáznak, nem pedig azért, hogy az ország dolgaiban legfoganatosabb serénységgel fáradoznak, viselik azt a legfényesebb nevet: *első státus*. Amelyet nem papi (s annak előtte olasz papi), hanem világi vér érdemlene, mert az cseppent, az futott, az omlott ki azért annyi ízekben, minekelőtte azt sem tudták volna eleink, mit jelent azon szó: *klérus*. Ezen illy könnyen bécsúszott olasz papi *jusnak* érzi gyümölcsét a mi mostani papi rendünk és éppen azért ezen papi *just* eleitől fogva *bécsúszott jusnak méltán* mondhatom, ami úgy lévén, nem sülnhet ki egyéb beíőle, hanem hogy a papi rendnek az ország gyűlésében helyének lenni nem kellene.

§. 2.

Másodszor, hogy a papi rend az ország gyűlésében jelen legyen, természetes lételének (existenciájának) *célja ellen van*. Mit ugyan annál könnyebb megmutatnunk, mentül fényesebb szemmel tekintjük kötelességeket. Ugyanis maga a Megváltó azt a kötelességet adta az apostoloknak, hogy a világot oktassák meggyőzéssel, okoskodással az evangéliumra, az istennek parancsolatainak megtartására, a hitre, a szeretetre, a jócselekedetekre és több effélékre. Sehol sem parancsolja azt, hogy az ország dolgaiba vájkáljanak, hogy világi törvényeket hozzanak, hogy a határok terjedésére, tizedekre, katonaságra, urbáriumra és effélékre vigyázzanak, sehol sem mondja: hogy a hitnek dolgát az ország gyűlésébe veszekedéssel, gyűlölséggel, és mintegy erővel neveljék, vagy nevelni kívánják, hanem hogy szelídséggel és okos meggyőzettel oktassák a népet, amit ha cselekedéndenek, azt veti hozzá a Megváltó az anyaszentegyházzal szólván: *A pokolnak ajtai erőtlenné lesznek ellene*; tudjuk pedig, hogy az ország gyűlései világi és az ország boldogítására és gyarapodására, kezdetitül fogva voltak rendelve. És ha papjaink nem ártották volna azokba magokat, a hit dolga annyiszor ország gyűlését nem látott volna, vagy ha látott volna is, atyafiságos lett volna a megegyesülés és azért, hogy kék nekem, ami a testvéremnek fekete, soha vérében fegyveremet meg nem undokítottam volna. Soha nem jajgatná annyi nemes familia, kiknek elei ugyanazért a földért, melyen hajdan az idegen papokat, mint annyi szomorú eseteknek okait hízlaltuk, elnyomorodását. Többeket lehetne ehhez mondani, de mivel ebből is kitetszik céloznak ereje, netalántán valaki gyűlölségről vádoljon, hallgatok; napfény ez, és azért a merő vak is látja, hogy a papi rend az ország gyűlésén megjelenjen, lételének valóságos *célja ellen van*, és azért helyének sem kellene lenni.

§. 3.

Azt mondom *harmadszor*, hogy a papi rend jelenlétele az ország gyűlésében éppen *nem szükséges*, és amidőn azt állítom, vissza kell

mennem ismét ezen *jusnak* eredetére, mivel azt mondhatná valaki : *Szükséges volt hajdan, tehát most is az*; én pedig azt mondom, hogy szükséges egyébképpen soha sem volt: hanem, hogy a legrégibb időkben a feljegyzéseket megtegyék, minthogy arra akkori üdöben legalkalmasabbak voltak. Ugyanis ki mondhatná azt : hogy első királyunk üdejében, az ország dolgainak előmozdítására (ami egyedül a gyűlések célja) szükséges lett volna a papok jelenlétele, holott mint idegenek az országnak belső állapotját, a nemzetnek tulajdon-ságát sem esmérhették voltaképen. De engedjük meg, hogy a tanácskozásban is bébocsájtkoztak, engedjük meg, hogy a fentemlített és más szükséges dolgait is az országnak értették. Engedjük meg azt is, hogy akkor jelenlételek éppen *szükséges* volt. Nem mondhatjuk mégis azt, hogy most *szükséges*, mert akkor íródeákért is Olaszországba mentek nagyatyáink. Most pedig, amidőn a világoskodó világban édes hazánk is annyira felnyitotta a papi rendtől már régenten elaltatott szemeit, annyira kibocsájtotta ápolgató erejét, hogy magának ezer meg ezer oszlopokat, kiknek vállain a papi világban egészen elbágyadott tagjait már valahára csendes mosolygó álommal nyugtathatja, érdemlett; minekutána hazánk annyi számtalan érdemes és mindenféle tudományokkal fényeskedő hazafiakkal nyájas kevélykedésre méltán indulhat és tulajdon fiaiban tudományokkal teljes tárházakat találhat, és pedig olyakat, akik fáradhatatlanul nem a magok hasznokért (nem a *stóldért*), hanem egyedül édes hazánk boldogságáért és annak törvényéért áldoznak, nem a *visszavonás* kikelendő legutálatosabb magváért, hanem az atyafiságos, sőt testvéri szeretetért szentelik munkálkodásoknak édes terhét; semmi szükség nincs valóba azokra, akik természetesen is más pályacélt futnak. Megvilágosodott már, megtudományosodott a nagyvilág és világoskodásának kellemetes sugárral kedves hazánkunk is nem fősvényen kedveskedett; nincs tehát már szükség azokra, akiknek (amint magok a *religio* dolgában, ahol éppen feküdt eddig boldogtalanságunk, megvallották) lelkek esmérte ellen van a haza boldogsága. Ha tehát bizonyos az, hogy a papi rendre *szükség nincs* az ország gyűlésében, amint valóban oly bizonyos, mint a legvilágosabb igazság, bizonyos leszen az is, hogy *ok nélkül vagy on*, ha pedig úgy vagy on, akkor már bátran bészárhatom vélekedésemet,

és azt mondhatom, hogy *a papi rendnek az ország gyűlésében helyének nem kellene lenni.*

§. 4.

Megmutatván azt, hogy a papi rend az ország gyűlésében *nem szükséges* és ok nélkül vagy on, következik azt megmutatnom, hogy ha már jelen vagy on is, jelenlétele éppen *nem hasznos*. Nem sok elmetörés kell ezen *negyediknek* megmutatására. Szóljanak kedves hazánkknak majd minden gyűlései. Szóljanak a sok törvények, ellenmondások és szóljon ugyanaz a bészarat (*clausula*), amelyet nemrégiben annyira megrostáltak az ország nagyjai; szóljanak ezek, mert csak ők szólhatnak, és pedig könyvező szemekkel. Nincs azonban miközülünk is senki, aki ne tudná az ország boldogtalanságának és a gyűlések szerencsés folyása hátráltatásának kútfejt; nemcsak *nem hasznos* azért az ő jelenlétele, hanem *káros is*, ami következni fog. Tudom, mit mondanak itt a papi rendnek pártfogói, tudniillik *hogy azért hasznos az ő jelenlétele az ország gyűlésében, mert a hitnek dolgaira vigyáznak*, tudom, hogy ezt mondják, mert mást nem is mondhatnak, de erre már az első szakaszban is meg van felelve. Vajha az ne lett volna oka, és most sem volna jelenlételének! és inkább józan okoskodással, inkább nyájaskodással, inkább szelídséggel viselt volna gondot az anyaszentegyházra, mint az ország gyűléseiben számtalanszor kiűjtött *visszavonásokkal*, bizonyára a magyar katolika anyaszentegyház is jobban virágzana, és az atyafi-szeretet is mélyebb gyökereket vert volna szívünkben. Honnan kerekedett valaha az atyafiaknak vérontása? az egymás szemkivájása? tudniillik... ezt parancsolta az isten az apostoloknak! De ha ez lehetett is valaha némünemű gyáva ok, nem lehet már tovább; mert felséges fejedelmünknek fentlító és előrevizsgáló szemei, és bennünket kegyesen szerető szíve meggátolta már ezen undokságnak, mely nemzetünket annyira megvesztegette, sikerét, öszve vagyunk oly erős láncokkal kötve, melyek bennünket éppen azon *visszavonásoktól* tiltonak, melyekkel egyedül a papi rend kedvéért édes atyánkfiaival kimondhatatlan vakságtul viseltetvén, annyi századok alatt vonakodtunk és atyáink véreket ontották. A jó istennek irgalmazó lelke nem nézhette

tovább veszedelmünket, nem szívelhette tovább pusztulásunkat, magyarokká tett ismét bennünket és atyafiakká. Lesz, már lesz valahára ország gyűlése, amely a *religió*nak keserű poharát meg nem kóstolja, mert Leopold uralkodása alatt magyarok vagyunk ismét, vérek és hazafiak, nem pedig pápisták, nem kálvinisták, nem luteránusok. Nem kell ezentúl a hit dolgaira vigyázó istrázsákat állítanunk, tudjuk azok nélkül is, mivel tartozunk az Istennek, mivel királyunknak, országunknak, atyánkfiainak, és vajha ez utolsót hamarabb megtanultuk volna!! Így lévén tehát a dolog, méltán el merem mondani, hogy *a papi rendnek az ország gyűlésében létele éppen nem hasznos.*

§. 5.

Ötödször. Nemcsak haszontalan a papi rendnek az ország gyűlésében való létele, hanem *káros is*, és pedig káros az országra nézve, és káros az anyaszentegyház részére; hogy az elsőre nézve káros, világosabb a nap fénynél, de a másakra sem kell a szomszédba menni példáért. Tele van édes hazánk mind a kétfélivel, siratja máig is a régi példákat, a mostani üdöt sajnálja. Mit mondunk a mostani ország gyűlésének folyamatjárul, ha abba mindjárt eleinte a *religió* dolga bé nem jött volna? avagy az iránt, valamint teljes igyekezettel szándékoztunk, mindjárt atyafiságos egységre léptünk volna? Mint mondunk az akkor önként magát ajánló szerencsérül? Mely szépen, mely röviden, mely zűrzavar nélkül lett volna vége dolgainknak, mely szerencsés állapotja országunknak, csendes és örvendetes nyugodalma királyunknak. Akkor, akkor mondhattuk volna bezzeg azt, amit valaha: *Extra Hungariam non est vita*. De — oh pap!! — oh *religio*!!! Hogy az anyaszentegyháznak is ártalmára van, azok legjobban tudják, akik odahaza ügyes-bajos egyházi dolgokat nem végezhetvén, a sok hiábavaló fáradságok után abbahagyják és az anyaszentegyházhoz való tiszteletek egészen meghidegszik és hideg pápistákká lesznek. Pásztorok a papok, akiknek juhait annyi üdöre veszedelem nélkül elhagyni nem lehet. — Azért méltán mondhatom ismét, hogy *a papi rendnek az ország gyűlésében helyének nem kellene lenni.*

§. 6.

Hatodszor. Hogy a papi rendnek az ország gyűlésében helye van, magának *illetlenségére* sőt *gyalázatjára* vagyon. — Ezt hogy megmutassam, engedelmet kérek a papi rendtől, hogy az igazat kimondhassam, és azért ne kárhoztasson. — Azt mondom azért, hogy mivel a papi rend (valamint ez ország gyűlése alatt tapasztaltuk) az ország hasznára igen keveset szól, és éppen csak midőn ez a szó : *religio* vagy *klérus* fordul elő, zendülnek meg a harangok, jobb volna ott sem volna, mert ha ott nem volna, legalább hazafiságokrul tisztábban gondolkozhatnánk, valamint én ennekelőtte gondolkodtam és el nem áruinák magokat azzal, hogy nem a hazának hasznát, hanem a konyhájoknak bővségét zaklatják; megmutatni pedig azt, hogy valaki nagyobb konyhagazda mint hazafi, főképpen az ország gyűlésében, valóságos gyalázat, tehát senki nem kételkedhetik, hogy a papi rend jelenlétele magának *gyalázatjára* van. — De többet mondok :

§. 7.

hetedszer és utoljára *veszedelmes* ; soha addig csendes ország gyűlését ne is reméljünk, míg vagy ez a szó : *religio*, vagy ez : *klérus*, vagy mind a kettő, a gyűlésekből ki nem záratnak, vagy legalább meg nem zaboláztatnak, mindenkor lószórszálon fejünk felett csügg addig a hegyes pajzs, melynek leszakadásátul méltán félhetünk. Ezt ha meg nem lehetne mutatni, szerencsésebbek volnánk, fényesebb volna hazánk. De oh fájdalom! Hány ország gyűlései voltak már, amelyeknek éppen azért volt szerencsétlen folyamatjuk, mert ez efféle dolgok voltak veszedelmére! Reményhetjük tehát, hogy valahára vége lesz veszedelmünknek? Az okoskodás azt mondja : soha sem, mégcsak a *religio* szabad szárnyon jár az ország gyűlésében, mert mindaddig tapasztalni fogunk oly eszközöket, melyek ha mindjárt el nem emészthetők is, legalább megakadályoztatják avagy hátráltatni fogják igyekezetünket. Féltő! mert annyszor megégetett már, és kinos tüzének füstje szerencsés életünket boldogtalanul annyszor megfojtotta. — Oh boldogtalan édes hazánk! aki azért nevelsz bennünket, hogy boldogokká tegyél ; és azért nem vagyunk

boldogok, mert boldogtalanságunknak okát vidám szemmel nézzük!! Valamint tehát eddig, ezután is mindenkor félhetünk az annyiszor fellobbant tűztől, melynek eredetét hacsak félig behunyott szemmel nézzük is, méltán bészárhatjuk, hogy a papi rendnek jelenléte az ország gyűlésében mindenkor *veszedelmes* volt, az is lesz. — Ha tehát ezen papi *jus bécsúszott jus*, ha *célja ellen van* eredetes lételének, ha *szükségtelen, haszontalan*, sőt *káros*, magának *gyalázatos*, az országnak *veszedelmes*, kicsavarja ismét belőlem a hazafiúság azon vélekedésemet, *hogy a magyarországi papi rendnek az ország gyűlésében helyének lenni nem kellene.*

Jegyzés.

Én keveset szoltam, keveset mert szólani kellett,
Szólj keveset, nagy szív vesz ki belőle sokat.
Légyen elég ez most, másszor többekre megyünk ki.
Hogyha fog e céloom tetszeni, nekem elég.
Nagy hazafi! kérlek, vedd fel munkámat, az ország
Mert máskép, hidd el, boldog üdöre nem ér.

E G Y

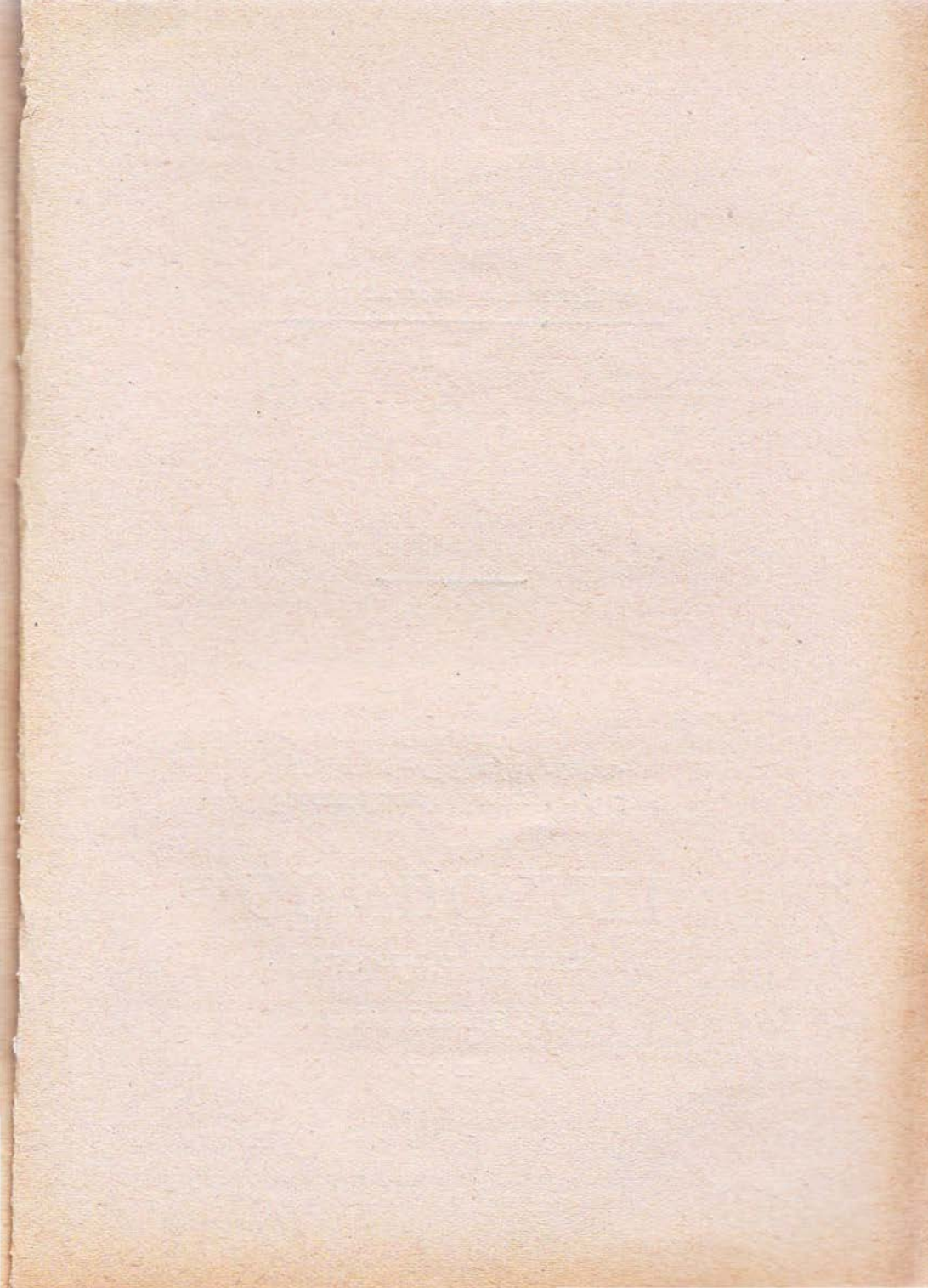
N A G Y N E V E Z E T Ű

KÜLSŐ ORSZÁGI EMBERNEK

GONDOLATI

A' Szerzeteseknek Francia Ország-
ban lett el-töröltetése alkalma-
tofságával.

NYOMTATTATOTT COSMOPOLISBAN.

Az egész Európára, sőt minden emberre tartozó történet az, mely szerint a *francia nemzeti gyűlés* 1790. esztendőben, februáriusnak 13-dik napján költ végezése által minden szerzetesrendeket és klastromi fogadásokat örökre eltörölt Franciaországban, *sans qu'il puisse en être établi de semblables à l'avenir*. Egy oly történet ez, melynek mása sohasem volt a katolikus világban és amelyet ugyan ezelőtt kevés esztendőkkal meg sem álmodhatott volna senki egy olyan nemzet felől, melynek királya az anyaszentegyháznak elsőszülött fia: de mégis, minden ellene dolgozó erők s mesterségek ellenére is, egy olyan gyűlésben, melynek negyedrésze papi rendből áll, megkészült, s amint minden jelekből látszik, a nemzetnek sokkal nagyobb részének igen kívánsága s kedve szerint esvén, végbe is fog vitettetni, akár mint igyekezzenek mind nyilván, mind alattomban a babonáság s fanatizmus által támogatott hierarchiai és arisztokráciai magános hasznok keresők a francia nemzet új lábba való állításának ezen szükséges részét megakadályoztatni.

Elhallgatván azokat a különb-különbféle nagy hasznokat, amelyeket ez a végezés mind a politikumra, mind ökonomikumra nézve fog szülni; azokat a majdcsaknem számlálhatatlan boldog következtetéseket, amelyek a földművelésre, népesítésre, az ifjúságnak jobb nevelésére, a köznépnek tanítására ebből fognak származni; mennyit fog azáltal nyerni maga a religio, amennyiben az a közönséges jó előmozdításának hathatós eszköze; mennyit fog tenni a barátlelkűségnek, s az abból kifejező, tisztátalan s rosszba foglalatatoskodó apróbb lelkek seregének eltörlése magának az ország konstitúciójának erőssé és bátorságossá való tevésére. Mindezek a hasznok oly szembetűnők, s a közönséges emberi észnek és józan okosságnak a *praejudiciumokon* s balvélekedéseken nyert ezen új győzedelmét megelőzőtt kemény és makacs vetélkedésekben oly

világosságba helyeztetődtek, hogy szükségtelen volna ezekről bővebben értekezni.

Én itten azon örök emlékezetre méltó dologról beszélvén, csak annak az örömnak édes érzésének ereszttem magamat, amely az emberek javán örülő világ lakosának szívét megújítja, mikor meggondolja, hogy elélt azon időszakaszig, amelyben Európának legpallérozottabb nemzete olyan törvényszerzésben ad példát a világnak, amely egyedül az emberek jussán és a nemzet javán fundáltatván, minden részeiben és cikkelyeiben a józan okosságnak tiszta szava, s azért oly erősen áll, úgy függ egymástól, s oly szépen megegyez magamagával, hogy annak ellenséginek és gyalázóinak is a meggyőztetésnek hatalma által végtére meg kell nyerttetni.

Természeti dolog ugyan, és az emberi gyarlóságnak, melytől magát senki mentnek nem mondhatja, nem kell azt rosszra magyarázni, hogy akik Franciaországnak ezen új konstitúciója alatt *legközelebb*ről és ugyan *fájdalmasan* szenvednek, azok a dolgot egészen más oldalról tekintik, és a mi azon való örömünkben, akik ugyan semmit se nyerünk, de nem is veszünk benne, nem részesülhetnek. Nem lehet, nem is akarjuk őket arra erőltetni. De másrésről éppen az is oly természeti dolog, hogy a *praejudicium* által előre el nem foglalt szemlélőknek, akikre ugyan a francia változások csak annyiba tartoznak, mint a dolognak természete hozza magával, éppen oly tetszésekre legyenek azok, mint amelyet érez az egészséges látással és belső érzéssel bíró ember, aki szemlélvén valamely munkán dolgozó jó művészt, látja, hogy fokad kifelé, mint a kinyíló virág, a művésznek keze alól az ékes forma, és minden percentéssel bizonyosabbá tétetik afelől, hogy végére vitettetvén az a munka, remek lesz belőle, s az időnek s mulandóságnak ellentáll.

Nem gondolják meg a gyalázók, hogy egy nagy nemzet, olyan környülállásokban, mint amilyenekben a francia nemzet volt, különben nem, hanem csak egy új konstitúció által lehetett segíteni.

Nem gondolják meg, hogy annak az új konstitúciónak nem toldott-foldottnak kell lenni, nem a már megavult, homályos,

utálatos, rosszul fundált, dülő-félben lévő és öszve nem illő részekből álló épületnek kell megjobbítani, hanem annak egészen fundamentumból új rajzolat szerént, minden maga részeivel megegyező és a célra intézett módon kell felépülni.

Nem gondolják meg, hogy az ilyen építés lehetetlen, hanem ha a már fél-dülve fekvő és szintügy oktanul, mint veszedelmet okozható módon épült, toldott-foldott gotus épület egészen le nem rontattatik, az fundamentom hely meg nem tisztítottatik, és az új épületnek annyi szabad térség, levegőég, és világosság, amennyi szükséges, nem adattatik.

Nem gondolják meg, hogy az majdcsaknem elkerülhetetlen, hogy az ily munka közben némely becsületes ember alkalmatlanságot ne szenvedjen és vagy egyik vagy másik, kivált ha idején gondot nem viselt magára, kárt ne valljon, és hogy kiváltképpen az egereknek, patkányoknak, gerényeknek, verebeknek, fecskéknek, pókoknak és pincébe lakó férgeknek stb., amelyek azelőtt a régi épületben kedvekre éltek, most szükségképpen az új építés által meg kell háboríttatni, a régi birtokokból ki kell űzettetni, holott az építőket semmiben sem lehet okul vetni, és azzal vádolni, mintha ők az egerek, patkányok stb. ellen való gyűlölségből, alattomba való irigységből, vagy más rossz végből munkálódnának.

De hagyjuk el a példázatot és a legkönnyebb ideákon vegyük fel a dolgot. A gotus vagy longobardus konstitúcióval, vagy a nemzethez éppen nem intézett törvénnyel is meg kell elégedni a rossz szokások és visszaélések terhe alatt nyögő nemzetnek is, ha azt meg nem változtathatja, azaz, ha sem esze, sem ereje, sem semmi eszközei nincsenek arra, hogy magát előre ellátható jó kimenetellel jobb lábra állítsa. Ha pedig a nemzet akarja s lehet tőle, bolondság volna magának az okossághoz legjobban illő konstitúciót és törvényt nem szabni. Márpedig az új konstitúció nem lehet mindenestől fogva a józan okossággal megegyező, hacsak minden politikumi és erkölcsi tévelygések, hibás vélekedések, amelyek a józan okosságnak világát el nem tűrhetik, minden régi rendelkezések, institutumok, szokások, melyek a közönségnek nyilvánvaló kára nélkül meg nem állhatnak, egészen el nem töröltetnek.

A nemzet képét viselőknél tehát, akikre a dolog van bízva, nem lehet egy hibás *praejudiciumot* is helybehagyni, vagy valamely rossz szokásnak kedvezni, hacsak a magok munkája alá vermet nem akarnak ásní. Ha ők ezen elnézés által magokat vétkesekké tennék, gyalázatosan megcsalnák az őbennek vetett bizodalmot, és véténének a nemzet közjava ellen, melyet tudva cselekedni semmi környűállásokban meg nem bocsáttathatik.

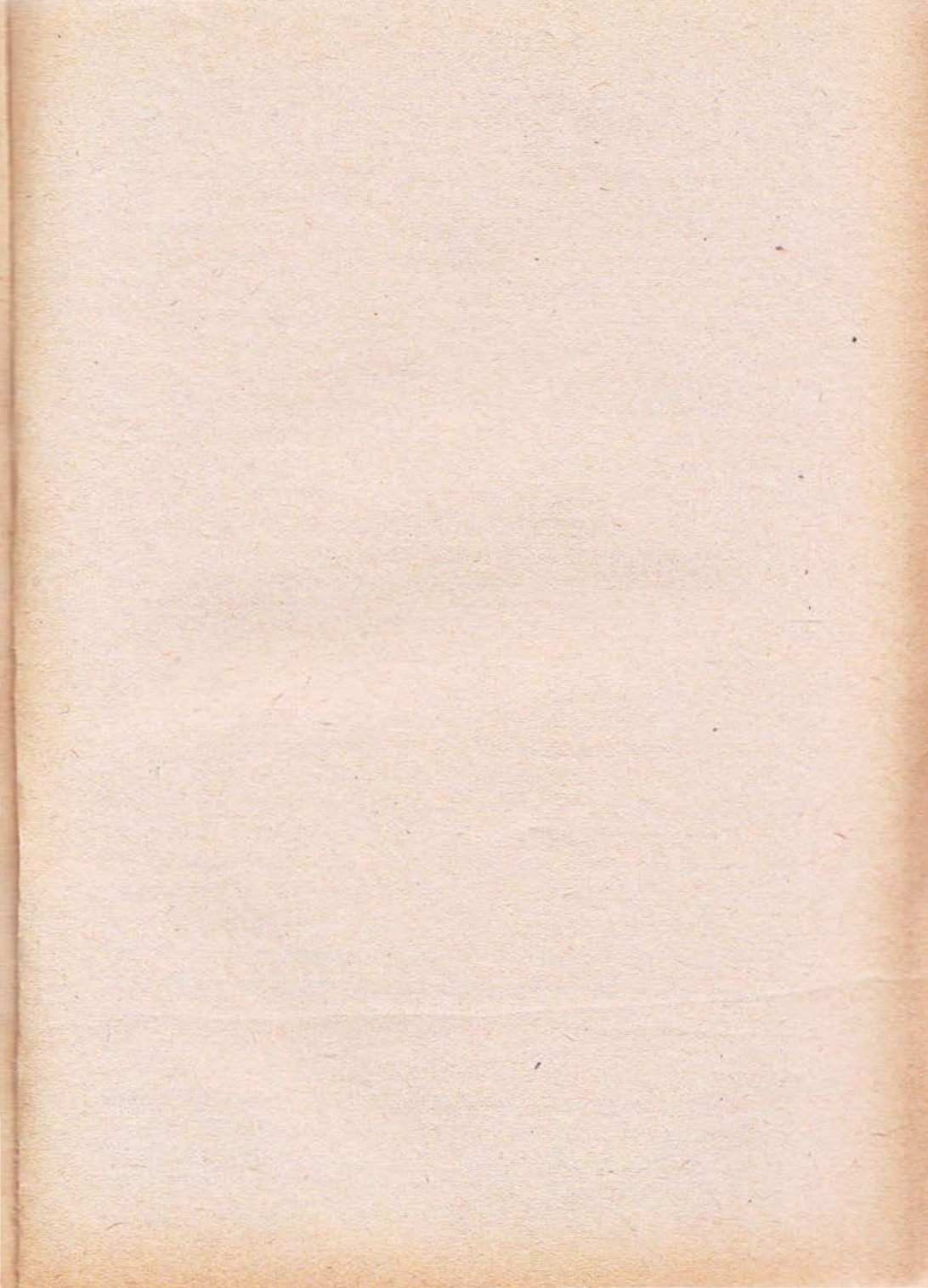
Midőn tehát a francia nemzeti gyűlésnek majoritása ezen ellenemondhatatlan igazságok által meggyőzöttetvén, a nemzetnek nyavalyáit és kárait gyökerestől fogva orvosolja, csak azt csinálja, amivel tartozik. Mert tudja, hogy a józan okosság az oktalansággal, a rend rendeletlenséggel, az igazság az igazságtalansággal, a szabadság a despotizmussal, a religio a bonci lélekkel nem *capitulálhat*. Tehát vagy mindent úgy kellene hagyni amint volt, vagy pedig a régít mind elrontani, és mindent újat csinálni. Azt mondja egy népek tanítója, akinek szavának méltósága ellen még a püspökök, barátok sem szólhatnak semmit, hogy senki (hanem ha bolond vagy koldus) nem foldozza az avult köpönyeget új foltokkal.

De csakugyan meg kell vallanunk, hogy a francia törvényhozók igen szerencsések, mert oly nemzettel vagyon dolgok, mely a pálléroződésben, világosodásában úgyannyira előrement, hogy nemcsak akadályt nem téssen a jobbításoknak elébe, hanem még buzgó indulattal fogadja azokat, s minden lehető jót, melyet vele tesznek, jónak, minden rosszat, melytől megszabadíttatik, rossznak állít. Szerencsések abba is, hogy majd mindég előre tudják, hogy legmerészebb próbáikban is a magok feljebbvalóiknak és kommitenseiknek akarátokat cselekszik. »Nagy ideje már — úgymond Duc de La Rochefoucauld, a 13-dik febr. ülésben, — hogy a *közvélekedés* Franciaországban azon kérdésre, melyről most akarunk vetélkedni, megfelelt, már régen óhajtja a barát s szerzetesrendeknek eltöröl-tetését. Itt nem az arisztokráciai vagy hierarchiai félnek gondolkozásáról és cselekedetéről van a szó, kik magok haszna kereséséből s indulatból semmi alkalmatosságot nem mulatnak el, hogy a köz-népet zavarodásba, gyanakodásba és nyughatatlanságba ejtsék. Még a legnemesebb és értelmesebb nép is csak nép marad. De a

francia nép már sokszor megbizonyította, hogy annak a legbárdolatlanabb része is hamarabb visszatér a józan okosságnak legelső szavára, mintsem hogy attól félni lehetne, hogy az ő felzendítőinek rosszra törekedő igyekezeti, a magok céljokat elérhessék.«

* * *

Annyi áll abban, ha vajjon annak akaratja, aki a kormányt tartja, igazán *közönséges akarat-e vagy nem!*

FEKETE JÁNOS VERSEI

MIDŐN A KIRÁLY ELFELEJTHETETLEN ELŐADÁSAI ELLEN TÁMADTAK A PAPOK 1790-ben.

Király s ország ellen a papság felzördül,
Fél az egyezéssel, hogy a pénz elgördül.
Tovább is homályban kívánván halászni,
A világosságot fel nem hagyja mászni.
S erővel gátolja, hogy a szent békesség
Ne térhessen hozzánk, a jámbor egyesség.
Jaj mire jut, úgymond, az egy boldogító,
Minket régtől fogva bőven gazdagító,
Hazánkkal támadott régi pápistaság,
Istók fegyverével nyert lelki tisztaság?
Fene gyászba dülne fénylő dicsősége,
Ha nem büntetnének azok merészsége,
Akik vallásokban rajtunk odábbadván,
Pénteken, szombaton sodornál maradván
Eképp eben gubát akarnak cserélni,
S purgatóriumot pokolra herélni.

A V Z PÜSPÖK VERSEK.

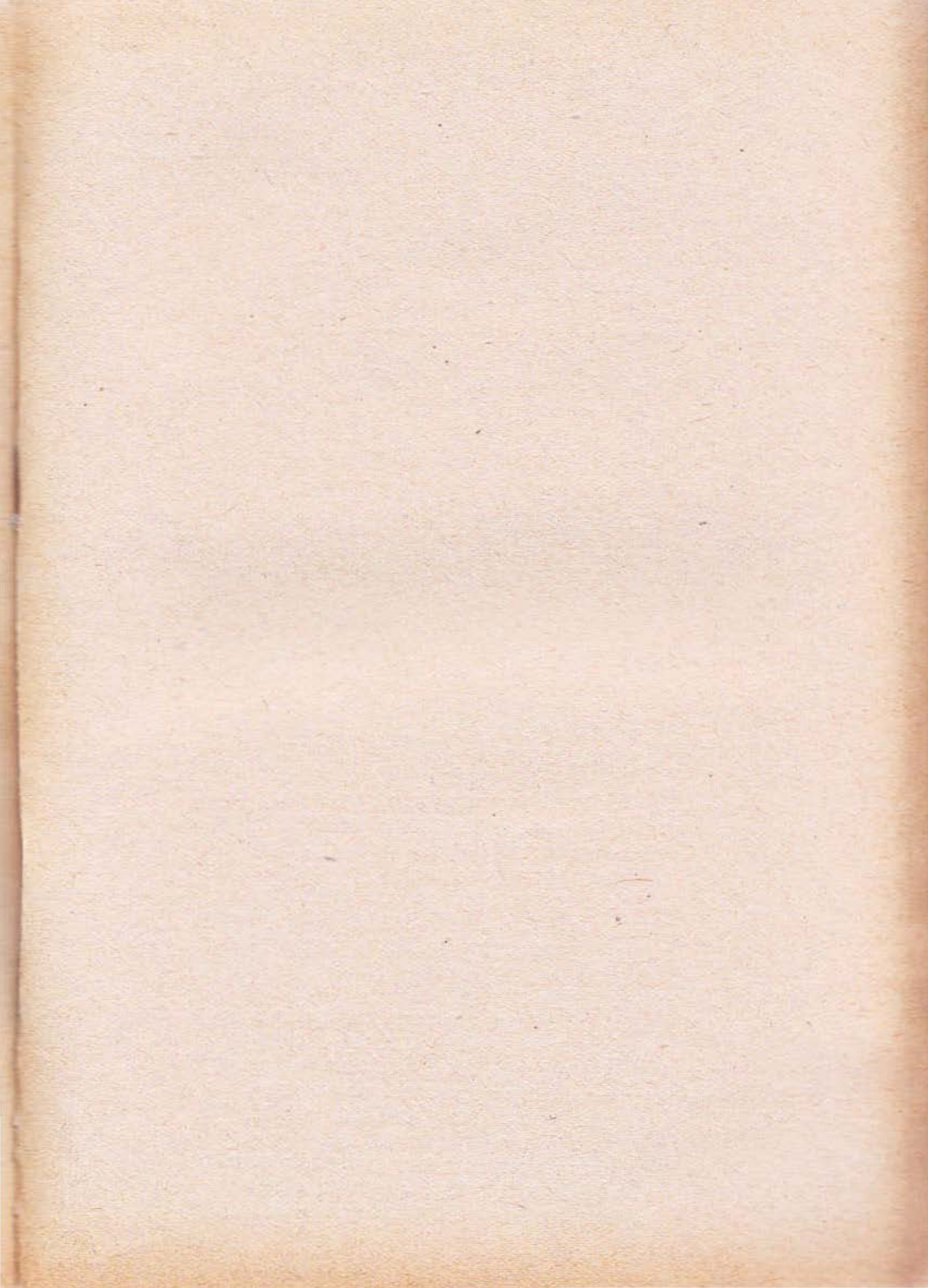
Midőn ifjabb voltál, a tréfát szeretted,
A szép lányt, menyecskét drágán megbérletted,
Lovaglás, muzsika, vendégid mulatta,
Epikur leckéjét vig eszed vitatta.
Hanyatlott értéked, sok pénzt vesztegettél,
De szükölködőkkel számtalan jót tettél.
Igaz, hogy nem illett szentelt papságodra
A világi hívság, volt is panaszodra.
Mert nyájas életed sokan irigylették,
Elcsalt kedvesekért rossz neved hirlették,

Mégsem oly keményen ítél az okossa,
 Tudván, hogy az embert papság ki nem mossza.
 Nevette katonás szerelmességedet,
 Aki most siratja képzelt szentségedet.
 Bánta, hogy páncélból bujtál pap-subába,
 Hogy meg nem maradtál apádnak nyomába;
 Mert ha pap nem volnál, szeretnéd hazádat,
 Nem követnéd, mint most a... sapkádát.
 Kurváid helyébe feleséged volna,
 S atyai szívedből hazafiság szólna.
 Most Rómát keresed, hogy szentnek tartassál,
 Nemhitt vallásodnak oszlopa látszassál.
 Elhagyod a szépet s rendednek hasznára
 Furcsán reámászol a sovány dámára,
 Utálatos testét bőven megfizeted,
 Tudván, hogy pénzeddel férjét megnyerheted.
 Használod szükségét ország romlására,
 Jobbágyoddá tetted, de magad kárára,
 Mert nem foganatos a kura keresmény,
 S az egész hazától megvettetik szegény.
 Akármilyen, reszket a bőrébe,
 Elkölti pénzedet, eped kebelébe.
 Te pedig vén vagy már s egyszer megtérhetnél,
 A közboldogságra fejeddel élhetnél.
 Mert a másvilágon istened megcsalni
 Tudod, hogy nem lehet: hogy mersz így meghalni?

AZON ORSZÁG GYŰLÉSÉRE, AMELYBEN SZILY PÜSPÖK
 S M.... B.... A BUDÁRÓL KÜLDENDŐ EGYEZÉST
 HÁTRÁLTATTÁK.

Valamint a sárkány, kit a fabulába
 Megöle Perseus, Szent György legendába,
 Úgy feltátja Szily dühösködő száját,
 Hogy azzal elnyelje Krisztus másik nyáját.
 A papot követi két madárijesztő,
 M.... B... rut becsület vesztő.
 Vallásban e kettő csak mérges istent lát,
 S eretnek lelkekkel tölti pokol falát.
 Kacag a követség Sion őrzőire,
 Békéllő türesnek csúf ellenzőire.
 Kimutatta Szily méreggel tölt erét,
 Midőn egy szegénynek elvonta kenyerét,

Sem pap, sem keresztény, de sátán képébe
Ellene támadván Szala vármegyébe.
Ugat a más kettő csupa nyereségért,
S a papok szekérét tolja csak a végért.
Jaj tenéked magyar! Hova térsz.dolgodba?
Gátol a pap, nem ládd? dicső szándékodba.
Belgát is ő rontja, s hogy gáncsot míveljen,
Ráviszi királyra, hogy táborba keljen.
Téged is társival jégre kívánt vinni,
De látván, hogy néki nem akartál hinni,
Hogy talpra ne állhass, gátolni igyekszik,
Tipord el a kígyót, kebeledben fekszik.
Hódolj királyodhoz, egyezz vele frigyre,
Úgy talán ráköphetsz a subás mirigyre.
Maga Róma rabja, csak rabot nevelhet,
Királyt, hazát a pap sohasem kedvelhet.
Akin uralkodik, annak szabadsága,
Elveszett örökre földi boldogsága.
M... B... Calvin szekérébe
Fogd bé s Szily hajtsa, tégy ostort kezébe.
Bent üljön azon két országnak baromja,
Kinek rút szállása képzelés ostromja.
Kergesd ezen fuvart Balaton árkába,
Hogy együtt essenek ördögnek markába.

MÉRŐ-SERPENYŐ

mellyel

A' FEJEDELEM' ÉS A' PAPSAG'
HATALMÁT

ÖSZVE - MÉRTÉ

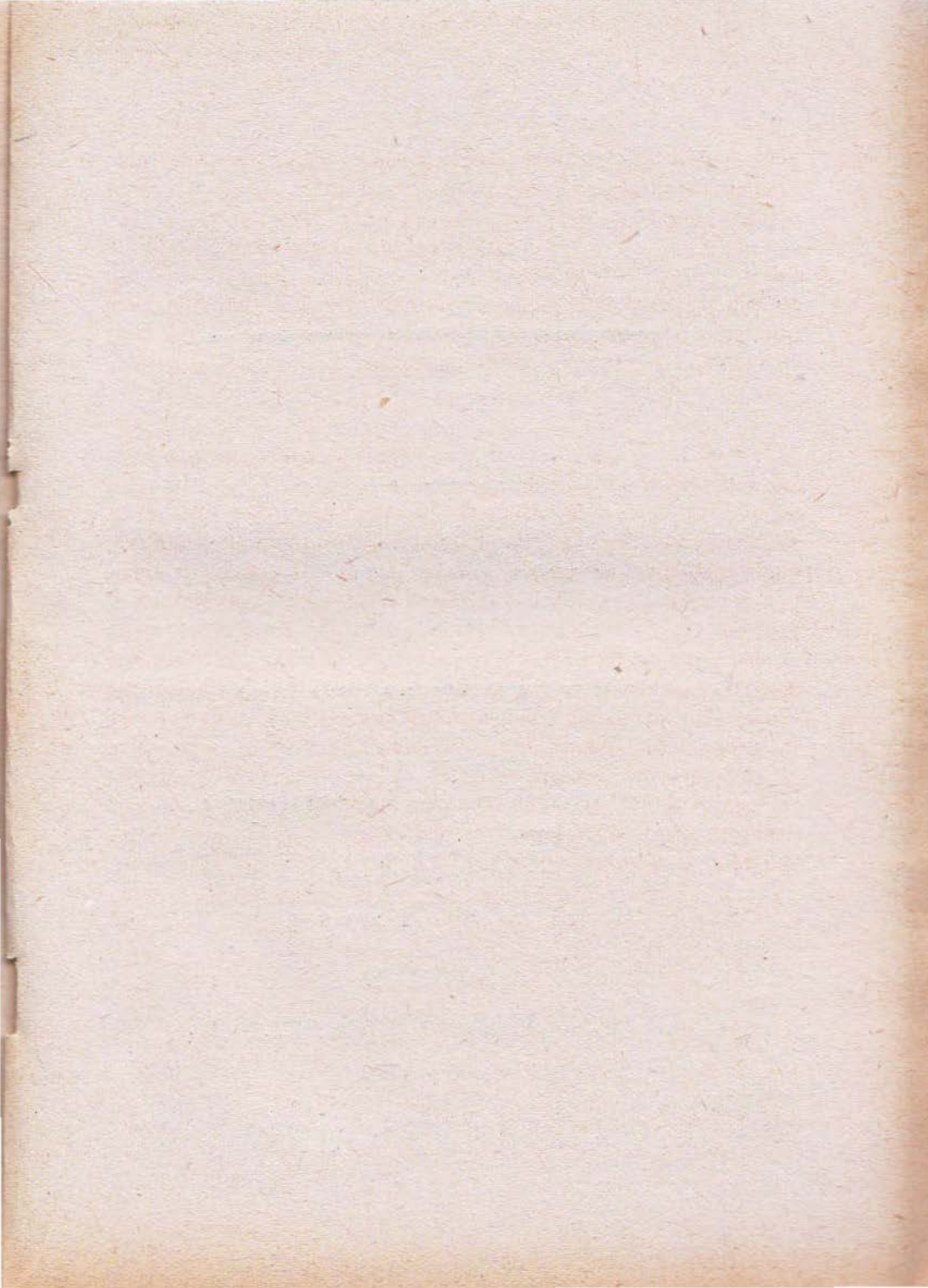
TRENCK

Ezer-hét-száz kilentzvenedik éftendőben
Julius Havában.

Cape tibi hoc !

A' mit adnak , tartsd magadnak !

1 7 9 0.

PONDERA PRUDENS !

VEDD ESZEDRE GONDOSAN,
ÉS FONTOLD MEG OKOSAN !

...Meg nem foghatom, hogy senki a magyarok közül a papság hatalmának bizonyos határok közé lehető szoríttatása felől nem gondolkodik, és annak a maga szabad tetszése szerint való fő uralkodást ezután is minden mérték és határ nélkül meg akarják engedni.

Ahhoz képest egynehány ezen dolgot világosító egybe hasonlításokat fogok a közönséges ítélet alá bocsátani, és azt is igyekezem világosságra hozni, mely rövidlátásra és az idétlen ítélettételek, *praejudiciumok* által esett megvakíttatásra mutat ezen tiszteletre méltó és a dolgokat eldűjteni szándékozó ország gyűlése fő tárgyának eltévesztése és mely kevéssé kívánnak a magyarok az idővel és a jó alkalmatossággal avégre élni, hogy a láthatatlan rabszolgaságnak őket nyomó jármát nyakokból kivethessék, és hogy magokat nemcsak szabadságra méltó, hanem egyszersmind szerencsés és minden rabszolgai bilincsek közül kivergődött nemzetnek nevezetethessék, és valósággal azzá is legyenek.

I.

Az a cél, hogy a királynak semmi törvénytévő hatalma ne legyen, hogy néki a magyaroknak sem gondolkodások módját, sem gondolatjaikat, sem cselekedeteiket, sem pedig erkölcsüket meg ne lehessen határozni, vagy azokat a maga tulajdon céljai szerint intézni, és még sokkal inkább erőltetni.

Azonban pedig vajjon kicsoda szabadabb tetszésű és mindenhatóbb a törvénytételben és a népen való uralkodásban, mint a papi rend? A király az *indusztriának*, a szorgalmatos iparkodásnak

előmozdítására a munkásságot parancsolja; a papság ellenben búcsújárásokat és innepnapokat rendelvén, az áldott dologtalan-ságot kívánja elébb-elébb mozdítani.

II.

A király és az ország törvényei azt akarják, hogy a tolvajok, a gyilkosok, a gazemberek és a cinkosok megbüntettessenek. — A papság ellenben mindezeket a maga védelme alá veszi, és számokra *azilumokat*, menedékhelyeket készít, semmit nem gondolván a külső vagy világi hatalommal, és a gonosztévőket mind az idő szerént, mind az örökkévaló büntetések alól feloldozza. Nincsen a királynak sem jussa, sem hatalma arra, hogy a valóságos gazembereket becsületes emberekké, vagy sokkal inkább ország táblabíráivá, avagy úgynevezett *mágnásokká*, az ország fő-fő rendjei közé valókká tehesse; — azonban a legkisebb papi ember is bír azzal a hatalommal, sőt azzal a közönséges engedelemmel, mely szerént ő a néppel azt hitetheti el, hogy még a kerékre tétetendő gonosztévőt is minden bűnei alól felszabadíthatja, és őtet az örökkévaló boldogságnak diadalmas bírására reásegítheti. Holott pedig senki sem tagadhatja, hogy azok között, kik a mennyei boldogságra voltaképpen eljutottanak, csak a legkisebb is nagyobb és boldogabb, mint Magyarországon a *palatinus*, nádorispán, *prímás*, a legelső egyházi ember, vagy az ország bírása.

Nagyobb tehát a papnak hatalma a királyénál. És ezt látja, s meg is van fölöle minden győztetve; és mégsem meri senki a népet másképpen tanítani. Senki sem mér csak moccanni is az egyházi *despoták* ellen, senki sem munkálkodik abban, hogy az ő uralkodásokat bizonyos határok közé szorító *diploma* készíttessen; mely azonban minden országnak valamint ártalmára, úgy világos veszedelmére is szolgálhat. Az ország atyjának, a magoktól választott és a születés jussán törvényesen békövetkezett királynak főhatalmát elvenni, vagy bizonyos határok közé akarják a magyarok szorítani, azonban ama tőlök éppen nem választatott olasznak, a pápának, ama minden *római katolikus* és apostoli királyok *monarchájának*, egyes uralkodójának, — kinek a Magyarország boldogítására semmi gondja, aki nekünk is *tirannus*, rajtunk igazságtalanul

és kegyetlenül uralkodó, és éppen érzéketlen kardinálokat, *nunciásokat*, pápaköveteket, püspököket, hóhérokat, és más exekúciós hatalommal bíró embereket teszen az orrunk eleibe, — semmi határokat tenni nem kívánnak. Óh, mely rettenetes hatalom vagyon ennek kezeiben a magyarokon! Ímé ő minket megkötözhet és ismét feloldozhat! Békócsolhatja előttünk a mennyországot. Ő rendel minékünk papokat és az ő parancsolatjától függő embereket és a valósággal semmit nem tehető szenteket olyatén nemzeti védelmezőinkké, *protektorainkká* teszi, kiket nekünk az ő tetszése szerint kell tisztelnünk és akiknek áldozat képében többet kell fizetnünk, mint amennyit az ország rendelése szerint reánk esett adó tenne, melyet azonban a királynak a maga tetszése szerint szaporítani nem lehet.

Mely rettenetes matériája ez az okossággal felállított *polícia* világos megkárosíttatásának, amely által minden kigondoltatható és megeshető *abuzusok*, helytelenségek és gazságok mintegy törvényes szabadsággal ajándékoztatnak meg! És íme mégis, senki ingyen elméjére nem vészi, hogy ezen minden emberek között lévő atyafiságnak fundamentomos törvényeit gyökerestől kiforgató papi hatalom eleibe *diploma* készíttessék. Látja ezt minden, és érzi ennek terhét, s azonban senki sem bátorkodik azt nyakáról lerázni. Az eklézsiái törvényeknek, az úgyneveztetett *jus canonicumnak*, régtől fogva való és már törvénnyé vált, *praescribalt* jussait, melyekkel a *superstitio*, babona és római praktika igazságtalanul élt, mindmennyi szent privilégiumokat nemcsak érzéketlenül viselik és szentedik az emberek, hanem a hibákkal teljes fundamentomos törvények által még meg is erősítik, és azokra az embereket reájok esketvén, állandókká teszik s még vérekké is megpecsételni készek.

III.

Minden *mágnásnak* és lakosnak Magyarországon *successio* vagy örökség, gazdálkodás, iparkodás vagy hivatalából való jövedelme által kell a maga *kápitálisát*, tőkepénzét összevgyűjteni és jószágait megszerzeni, hogy a maga állapotjához illőképpen és törvényesen élhessen.

Éltenben a pap semmi törvényekhez nincsen köttetve, hanem neki egyedül a római udvar szabad tetszéséhez kell magát alkalmaztatni. Ennek esküszik ő meg a vak engedelmességre még a maga hazájának kárával is, amely osztán őtet a közhaszonra szolgálható minden jó munkától való ürességben és a maga vak tiszteletében meg tudja tartani.

Egy püspöknek van tíz-, sőt harmincezer forint jövedelme is a szegény magyar jobbágyoknak verejtékekből, melyet a polgárok, a parasztok, a mesteremberek és még a nemesember is örömet megfizetnek, sőt még erőszakos eszközök által is kipótolnak. És vajjon kicsoda él a maga úgynevezett jussaival szorcsabban és nagyobb érzéketlenséggel, mint a kapzsi és könyörületlenszívű pap?

Aki sok országokat látott, annak könnyű minden falunak, minden szántóföldnek és minden kiszívott-szopott és a végső szegénységgel küszködő parasztnak legelső meglátásával kinézni és észrevenni, hogy annak valami pap a föidesura.

IV.

A királynak a *diploma* szerint csak sáfárnak, *adminisztrátornak* kell lenni a közönséges pénzre vagy kincsré nézve, és neki arról számot kell adni. Melyet senki sem kíván a püspököktől, klastromoktól és a papi fő-fő rendektől, *prelátusoktól*.

De ez itten a felelet: — hogy ezek őnékiek preskribált, a régiség által törvényekké vált jussaik és szabadságaik. — Jó! De hát vajjon mindezek az ő privilégiumaik nem a régi papi uralkodásnak, *hierarchiának*, nem a papok mások felett való markos hatalmoknak, *prepotenciájoknak* és *uzurpált*, igazságtalanul birt uralkodásoknak temérdek setéségéből vették-é a magok eredetét? Az álnok praktika és a szent csalárdság a jövő időkre nézve a magok hatalmok alá rántották a mi akkoriban nekibódult és eszelősködő eleink elméjének minden erejét és józan okosságát.

Nem lehet-é pedig az ország mostani okos atyjainak az a hatalmok, sőt nem ez-é az ő legfőbb kötelességek, hogy mármost okosabbak legyenek és okosabban cselekedjenek, holott ők az eklézsiái históriákat, ha nem tudják is, legalább olvasni tartoznának? Nemde-

nem el kellene már valaha őnékiek egyszer kezdeni a megesett hibáknak általértését és a járom alatt nyögő, a papok által elszegényített és a temérdek tudatlanságban fogvatartott nép mellett való vigyázást és gondoskodást, melynek a papság számára sokkal többet kell fizetni, mint az ország *kasszájába*, *tárjába*, vagy a megvakíttatás által elbódulva lévén, önként, mindenféle színek alatt fizet is valósággal? — nemdenem szükséges volna ide a *diploma* és a mérséklő orvosi eszköz?

V.

A pápa bizonyos jövedelmeket vészen bé Magyarországból, soha pedig Rómából ide semmi vissza nem jő. S vajjon tehát miért nem csinálnak ezen ő igazságtalankodásai, *uzurpációi* ellen valami *diplomát*? Miért kell őnéki nagyobb hatalmának lenni, miért kell kevesebről felelni, mint a magyarok királyának? — Ímé minden nemzet gondoskodik az aránt, hogy a titkos kereskedésben, amennyire csak lehet, néminemű egymással szépen megegyező egymértékűség, *proportionatum aequilibrium*, állíttasson fel, hogy a *parás* pénz az ország határain kívül ne hurcoltassék. Rómának azonban Magyarországon *monopóliuma*, másokat kirekesztő kereskedése vagyon. Mert ímé, az úgyneveztetett *indulgenciákért*, *bűnbocsánatokért*, *brévékért*, pápai levelekért, megszentelt dolgokért, ereklyékért, olvasókért, *abszolúciókért*, feloldozásokért, szentek közé való számlál-tatásokért, *kanonizációkért* és más efféle zsibvásárba való portékákért készpénzünket fizetjük, s ahhoz képest észre sem vesszük, mikor a valóságot füsttel cseréljük fel.

Nincs pedig a *diploma* szerint a mi királyunknak annyi hatalma, hogy ezen a gonoszon valamit segíthessen. Nem lehet őnéki csak megengedni is, annyival inkább parancsolni, hogy a nép ezek eránt a temérdek hibák eránt megvilágosíttassék. Mert ha ezt cselekedné, eretnekek védelmezőjének, a magyar privilégiumok *uzurpátorának* nevezetnék. E pedig, oh, mely nagy eszelősködés! Illik-e ez vajjon a mi időnkhez? És vajjon nem nagy becstelenségére szolgál-e ez a magyar nemzetnek Európának minden pallérozottabb nemzetei előtt?

VI.

Vajjon csak egy garassal is segít-é minket Róma a hadakozásnak vagy éhségnek idején? Ímé mi, hogy a pápának Magyarországon lévő hatalmát meggyámolíthassuk, annyi sok klastromokat, püspököket és csuklyás regementeket kapunk, hogy az ezekre költött pénzen a mi nemzeti vitéz seregeinket egészen eltarthatnánk. Róma ellenben csak egy nevendék vitézt vagy *rekrutát* sem állít nekünk elő a csatapiacra vagy a mi védelmünkre, még a török ellen való háborúkban sem. Mi azonban alig veszünk meg vérünkkel valamely tartományt, hogy abba mindjárt püspökök ne volnának rendeltetve, akik azt egészen kiszívják. Még mikor a mi vitézeink vérzenek is a mezőben, misékre s egyéb szent végekre szolgáló kegyes fundációkat tud magának nyerni a papság vagy az eklézsia. De vajjon kicsoda gondolkodik mégis arról, hogy ezen országot fene módjára emésztő gonosz ellen valamely hathatós orvosság készíttessék?

VII.

Nem kell a magyarok királyának arra hatalmat engedni, hogy ő a magyar regementekben német tiszteket tehessen, s azonban a pápa *general-feldmarsalljának*, a *kardinalisnak*, aki született magyar, le kell Olaszországban a pápa hűségére való rettenetes esküvés formáját tenni, amely szerént néki nem lehet tovább magyarnak lenni, úgy mint ki ezáltal arra kötelezi magát, hogy ha a szükség úgy kívánja, kész leszen még Magyarországot is pusztítani és a maga kezeit a királynak és a lakosoknak vérekben megmosni, ha tudniillik a római szentatyának interesszéje, haszna és az ő minden mód és határ nélkül uralkodó fejének titkos céljai magokkal úgy hozzák. Lehet-é, kérlek, egy ilyen embert úgy nézni, szenvedni és tisztelni, mint valóságos és igaz magyart?

Azonban fel merem a nemzetnek fejemet és becsületemet tenni, hogy a dolog és az esküvés éppen így és nem másképpen vagyon, melyet néki Rómában, hogy *kardinalis* lehessen, le kell tenni. Nem lehetne-é tehát *kardinalis* uraiméknak — kik nélkül igen-igen könnyen ellehetnénk — még nagyobb előre való vigyázással készülendő *diplomát* eleikbe tennünk, mint a mi királyunknak?

Lám, hiszen mi a pápát nem választjuk, hanem az olaszok tészik ötét. Micsoda gondjok lehet azért a magyaroknak az ő hasznára, hatalmára és feltett céljaira? Merő igazságtalanságok, *uzurpációk* azok, amelyeket helytelenül nevezünk *jus adquisitumnak*, szerzettetett jusnak, vagy szent és *canonica*, törvényes privilegiumoknak. Mely is már éppen szenvedhetetlen vakság!

VIII.

Azt mondják a magyarok: meg kell a király kezeinek köttetni, hogy az ország rendjeinek akaratjok és megegyezések ellen az adó felvetésében semmi újításokat ne tehessen. — De ha valami álnok pap az ostoba parasztokat a *purgatóriummal*, bűnkemencével ijesztgeti és ha erszényükből a félforintot az ő megholt apjok, feleségek vagy gyerekek lelkéért kicsikarhatja; ha valami új szentnek *kanonizációjáért* valamely pénz öszveszereztetik, sőt talám valamelyik püspök arra volna hajlandó, hogy — mint Lengyelországban valóssággal megtörtént — a keresztlőkannát a zsidónak elzálogosítaná; ha a pápa magának valamely nősparáznaságnak megengedéseért, valamely testvér-atyafiak között való házasságnak felszabadításáért valami gazdag *mágnásokkal* 30.000 forintot fizettetne, erre teljes hatalma vagyon Magyarországon, s azonban mégsem munkálkodik, mégsem civakodik senki is az eránt, hogy az ilyen országháborító gatszágok, *abuzusok* ellen valami *diploma* készíttessék.

IX.

Azt merem mondani, hogy 20.000 tatár vagy kalmuk nem pusztítják úgy el és annyire tenkre nem tészik az országot, mint 10.000 uralkodó papok és szerzetesek, kivált az úgynevezett *quaestans*, vagy kolduló barátok. Ugyanis a pusztító s rabló tatár előtt elrejt minden ember a maga ingó-bingó jószágát, pénzét, házi eszközeit és készen levő élelmeit; de ahol a papok uralkodnak, a nép némely kegyesség színe alatt gyakoroltatott szemfényvesztések által megcsalattatik. Kiki az ő parancsolatjokra a maga pénzét az oltárra viszi, élelmeit önként előhordja, s még azonfelül arra kéri a

papságot, hogy azt őtőle kegyelmesen elvenni méltóztasson. — Ami pedig ettől megmarad, nekijő a kolduló barát és azt is elviszi. — A szegény parasztasszony kész ellopni legutolsó darab pecsenyét, zsírozóját, szalonnáját a maga éhező gyermekeitől, és azt sokkal örömelebb odaadja a kolduló tiszteletesnek, aki őnéki ezért bűnbocsánatot ad, amikor ő a maga keresztyéni, emberi és házi kötelességeit elmúlhatja, valakit megcsal, megöl vagy meglop. — Tekintse meg akárki Spanyolországot, Portugáliát, Olaszországot, Ausztriát, Karintiát és Magyarországot! — Ki vajjon annak az oka minálunk, hogy *avirtus*, az *ipar*, a *szorgalmatos* iparkodás és a megvilágosodás elő nem mehetnek? És imé mégis, az új királynak kezét akarjuk megkötni és a *diplomában* meg nem akarjuk néki engedni, hogy ezeket a temérdek gazságokat meggátolja, melyek a régi privilégiumoknak igazságtalanul bírt nevezetek alatt lappanganak, és csupán mint ilyen szentséges jussok tiszteletben tartatnak és amelyekben senkinek jobbítást tenni nem szabad.

A királynak tehát, akinek legelső kötelessége az ország java eránt való gondoskodás, a *diploma* szerint nem lehet az a hatalma, mely által ezeket megjobbíthatná, sőt annak felette meg is kell őnéki arra esküdni, hogy ő ezt nem fogja s nem is kívánja cselekedni. Nem szabad néki a papság temérdek gazságait és felső hatalmát még csak illetni is. Mert különben a darázsok raja kirohan és a munkás méhecskéket az egész országban széjjelveri.

Nem ez esett-e a minap Brabantiában, aholott a támadás és a pártütés prédikáltatott, és még vérrel is pecsételtetik? Mit fogna vajjon Magyarországon a papság prédikálni s végbevinni, ha valaki az ő uralkodásra való vágyakozását és kapzsiságát megakarná akadályoztatni?

X.

A mi királyunk arra fordítja az adót, hogy azáltal a vitézi rendet fenntartsa és bennünket a mi csendes és nyugodalmas szállásainkon megoltalmazzon, és hogy abból az igazság kiszolgáltatására és az országnak minden belső szükségeire gondot viseljen. De vajjon hát a papság mire fordítja az ő mitőlünk kicsavart kincseit? Bizonyára nem egyébre, hanem a maga pompájára és nyalánságára,

vagy a maga meghizlaltatandó örököseire, vagy pedig némely dologtalan szerzetesek hasának megnevelésére. Avégre is talám még, hogy az ország gyűlése alkalmatosságával olyan voksokat vásároljon, melyek éktelen ordításokkal és számosabb voltokkal azokat a bölcs és értelmes hazafiakat meghaladhassák, kik a hazában eláradott helytelenségeknek orvoslása eránt csak legkisebb szót is mernek tenni. — Nyilvánágosan visszaélnék tehát ezek az emberek az ő jövedelmeikkel, mégpedig az országnak romlására és mégsem mér senki az ország gyűlésében a papság ellen készítettendő *diplo*ma felől szólni, mely által az ő mind beljebb-beljebb harapózó hatalma bizonyos határok közé szoríttatnék!

XI.

Rómának — amint a historiák, a szemmel látott dolog és a megesett történetek tanítják — minden versengés nélkül való célja a mindenekre kiterjedő *monarchia*, a mindeneken lehető uralkodás és a mindeneknek magához lehető kaparitása. Ahonnan szükségképpen következik a türhetetlenség, a legbecsületesebb embereknek üldöztetése, mihelyt ők másképpen hisznek, mint a római álnok *politika*, közönséges igazgatásbéli okosság kívánja, hogy higgyünk. Azt mondja PALINGENIUS:

— *hi sunt foex hominum, sentina malorum
Agnorum. Sub pelle lupi, mercede colentes,*

azaz:

*Ezek az emberek seprei s a rossznak
Fészkei s okai sokféle gonosznak.
Egy bárdnybőrbe öltözött farkasok
Kik jót sem csínlának, hanem telik hasok.*

Akinek szeme van a látásra, akinek a gyóntató pap a könyvek olvasását megengedi, az e felől egyáltalán fogva meg vagyon győzetve, mert mihelyt valamely nemzetnek olvasnieszabad és gondolkodni, annak azonnal szükség megvilágosodni. De éppen ezáltal ki is dűlnék a római mindenhatóságnak azok az oszlopai, melyek által mindenütt

a királyokat, a mágánasokat és a köznépet a temérdek tudatlanságban és a maga bilincseiben megtarthatná, és a maga *principiumai*, sarkalatos regulái szerént formáltatott *fanatikusokat*, eszelősködő embereket készíthetne. És éppen ezen az okon törekedik olyan nagy *entuziazmussal*, magán kívül való ragadtatással a papság Magyarországon, hogy *szemindriumok*, a nevendék papok oskoláik, melyekben a papság mintegy a maga tojásából kikel és más egyéb közönséges oskoláknak is mind elrendelések, mind igazgatások az ő kezei között megmaradjanak. Különösen pedig arra nagyon gondja, hogy az ország nagyjai a papok által neveltessenek. Továbbá, hogy a gyóntatószék a maga hatalmát megtartsa, és hogy a bűnkemence, *purgatórium* soha üresen ne maradjon. De vajjon hihető dolog-e, hogy a magyarok királyának valaha, akármely jó szívvel kívánná is, a nemzetnek és annak *karakterének*, nemzeti címeres tulajdonságának formálásában annyi része és hatalma lehessen, mint a papnak? vagy hogy az annak *posszessoriumát*, tulajdonos birtokát, lelkiisméretét, törvényeit és szokásait annyira regulázhassa, mint a papság? És ha szintén ő háromszázezer német katonák által mindent tökéletességre kívánna is vinni, — amire talán József császár igyekezett és amit az okos francok egy nap alatt szerencsésen végbevittének: — de mégis, soha ő az *ortodoxus*, helyesen hívő magyaroknak szíveken oly minden mód és határ nélkül nem uralkodhatna, soha az ő akaratjokat oly hajthatóvá nem tehetné, mint amiképen ezt csak a legkisebb szerzetes is végbe tudná vinni, akinek a nemesember és a paraszt őáltala lévén felneveltetve, olyatén kész eszköze, mely által a maga hibás vélekedéseit megörökösítheti. A papság tehát leginkább van azon az országgyűlésében, hogy annak elejét vehesse, hogy valami módon a királynak az a hatalom ne engedődjön, mely szerént a maga országában lévő papság eleibe bizonyos határokat vethetne és azt arra kényszeríthetné, hogy a babonát elébb-elébb ne vigye, hanem inkább a népnek erkölcsi címeres tulajdonságán tegyen valami jobbítást és azt a hazafiúi kötelességekre megtanítsa. — A *diploma* ellenben azon van, hogy a királynak és a józan okosságnak ezen törvényes hatalma semmivé legyen. Kicsoda foglalatoskodik pedig ebben nagyobb buzgósággal, mint a püspökök? Akiket ahhoz képest

vajjon méltán lehet-e haza atyjainak és tiszteletreméltó *mágnásoknak* tartani, kik a magok tulajdon hasznokat a közjónak elébe téstik? Akik továbbá az ország gyűlésében a helytelenül megrögzött szokásokat örökösökké akarják tenni? Vajjon pedig az olyan emberek, akik az ő hivataloknak, lételeknek és fundamentomos *réguláiknak* ereje szerint magyar hazafiak nem lehetnek, az ország gyűlésének tagjai közé tartoznak-e?

XII.

Róma azt parancsolja, hogy Magyarországon az emberek ne magyarul, hanem deákul imádkozzanak. Az ország rendei azonban azon vannak, hogy minden törvényszékeken, *kancelláriákon*, sőt még a király előtt is minden magyar nyelven és magyar öltözetben jelenjen meg. De ki meri a papoknak azt parancsolni, hogy magyar misét olvassanak? vagy hogy az ő eklézsiái *diplomáikat* ezen az ő előttök ennyire kedves, született nyelveken készítsék el? Sokkal nagyobb tehát a pápának hatalma Magyarországon, mint a királyé. Miért nem buzgunk Európának ez ellen a leghatalmasabb *despotája* ellen, aki magának meri azt a just venni, hogy Magyarországon is a maga tulajdon tetszése szerint uralkodjon és még királyunkat is a maga koronájától megfossza, ha ő annak az eklézsiából kirekesztő *mennyköveit* fejedelmi kötelességeinek bétöltése által fel találja melegíteni? Miért nem készíttetik az eklézsiái *despotizmust* megszorító *diploma*? Avagy annak hathatós ereje kevesebb ártalmára szolgálhat-e ennek a maga szabadságaiban annyira kevélykedő nemzetnek, amely a maga királyának éppen semmi hatalmat engedni nem kíván? Óh, bizonyára felette messze vagon a tiszta vallás az eklézsiái *abuzusoktól*, helytelenségektől. És az elsőb mellett bizonyosan nem fog buzogni a püspök, csak ő egyszer a templombéli isteni szolgálatból a maga hasznát megkaphassa. Az istent néző dolgoknak elkövetése legkisebb része az ő hivatalbéli kötelességei gyakorlásának. Csak egyszer a nép mindent vaktában elhigyen, amit ő hinni parancsol, igen mindegy néki, akárhogy éljen és mit cselekedjen. Melynek szomorú gyümölcseit a mindennapi tapasztalás nyilvánvalóan mutatja.

XIII.

A törvények a gonosztévőt és a gazembert megbüntetik. A pap ellenben védelmezi azt és feloldozza és ahhoz képest ezáltal a bűnt és a gonoszságot táplálja. Truccol, sőt semmivé teszi eképpen a bölcs rendet és a *policíát* és ugyanezával nyeri ő meg a községnek maga iránt való tiszteletét és bizodalmát. A *virtusokkal* ékes és becsületes embereknek számok legkisebb. Ahhoz képest a nagyobb sokaságot a papok orron fogva vezetik és ez osztán az ő feltett céljaikat a haza ellen elősegélli. Melyhez képest a papok által gerjesztett és gyámolított *revolúciók*, zűrzavarok legveszedelmesebbek. És ímé, a legjobb szívű királynak nem engedődik a *diplomában* az ilyen veszedelmes támadásokat megelőzhető hatalom. És az ország gyűlésében sem gondolkodik senki is ezen legnagyobb romlás és veszedelem ellen, sőt inkább azon civakodnak itten legnagyobb heveséggel, hogy a vallásbéli gyűlölség mind jobban-jobban megerősíttessék és hogy a Magyarország végső pusztulását siettető szomorú alkalmatosságok mind szaporábbak-szaporábbak légyenek.

XV.

Az országnak legféltőbb kincse az ifjúság. Ezt pedig ki neveli, ki formálja? Bizony nem a *státus* vagy az ország világi rendjei, hanem a *klérus* vagy papság. Minden iskolák és a nevendékpapság is az ő hatalma alatt vagynak. A gyermekek nem a *státusnak*, hanem a papságnak vagy az eklézsiának katekizmusa szerint neveltetnek. Már pedig

*Quo semel est imbuta recens, servabit odorem
Testa diu. —*

azaz :

*A cserépedénybe amit legelsőbben
Töltesz, annak büzi meglész jövőendőben.*

Kik minekutána osztán megnövekednek és ember-korra jutnak, az ő eszközeikké lesznek a gyóntatószékben, fejős teheneikké pedig az ő halálos ágyokban . . .

XVI.

Mi módon lehetne vajjon a papoknak hasznos polgárokat nevelni, kiknek csak a magok egyházi fejöknek sarkalatos regulái szerént lehet és szabad tanítani? Mi módon lehet annak, aki e világról, e világi törvények eránt való engedelmisségről és minden hazafiúi vagy polgári kötelességekről egészen lemondott, az ország szükségeire szolgáló hasznos férfiakat nevelni? Mi módon lehet annak valakit valamely kötelességekre megtanítani, aki a kötelességeket maga sem nem tudja, sem nem érzi! Hol tanulják a mi ifjaink azokat a magasabban hágó tudományokat, melyek az elmét megvilágosítják, a szívet megjobbítják, a köztársaságbeli és erkölcsi *virtusoknak* kellemetes voltokat illendő becsben tartják? Ki tanítja őket az emberek és a magok ismertetének mesterségére, a magok indulatjaiknak meggyőzésére avagy az emberekkel való társalkodásból származható okosságra és boldogságra? Hol hallanak ők csak legkisebbet is a haza szeretete, a becsület, a léleknek nagysága, a nagy veszedelmekben szükséges bátor feltételek felől? Ímé, a pap a rabszolgai engedelmisségre tanítja őket, megtilalmazza őtőlök a gondolkodást és a vizsgálódást; alacsonyelméjű hízelkedőket, udvari rabszolgákat és a másokkal való társalkodásban kész gazembereket formál öbelőlők, kik minden törvényeket lábaik alá tapodnak, mivel ők az *ortodoxus*, jóhitű bűnbocsánat-árosokat körömszakadásig védelmezik. És hogy rövideden kimondjam a dolgot, igen-igen keveset gondol azzal a pap, hogy ő valami becsületes és hasznos embereket állíthasson elő a hazának. Vajjon tehát mi lehetne ártalmasabb vagy veszedelmesebb dolog, mint a mi gyermekeinknek nevelését vaktában csak a papokra bízni? De lehet ezt nyilván látni a következősekből is. Mely ritkán lehet ugyanis a római katolika országokban e világ nagy játéknéző piacán megjelent valami nagy embert látnunk, aholott a legszebb s nagyobb elmék a klastromok vagy az eklészia szolgálatjára elragadoztatnak, vagy pedig arra tehetetlenekké tétetnek, hogy magukat a *teológusok* köteleiből erőszakosan kiszabadítsák; ottan azok e világ játéknéző-piacán vagy úgy jelennek meg, mint megannyi zabolátlan fene állatok, melyek a magok előtt veszedelmes voltokról ismertetlen indulatoktól elragadtatván, lelkeket és testeket egészen elvesztik, vagy pedig

életek idejének legalább felét abban töltik el, hogy az ő ifjúságokban beléjek vert *praejudiciumokat*, idéetlen ítéletteleteket meggyőzhessék, az *ontológiából* és *pszichológiából*, azaz a valóságról és a lélekről való tudományokból összeszőtt s font szövevények közül kivergődhessenek. Ha az ilyeneknek valami megvilágosodott emberekkel való társalkodásban kellett megjelenniük, vagy attól remegnek, hogy abból szegénység válik ki kell visszatérniük, vagy pedig szalmacsutak létekre, kik egyebet az iskolai regulákhoz alkalmaztatott, valóban iskoláslelkű okoskodás mesterségénél nem tanulván, nem is tudván, holmi nevetségre méltó dolgoknak védelmezésében egészen megátalkodnak. Az ilyen emberek éppen nem arra valók, hogy a magok tudományaikat szélesítsék és az ország gyűlésén különösen alkalmasok avégre, hogy nagy és sok lármákat csináljanak.

Mely sok ilyenforma *deputátus*, az ország gyűlésre küldetett követ vett azeránt a maga tanítójától vagy gyóntató papjától szükséges utasítást, miképpen kell őnéki minden ország javára célzó feltételek ellen felkiáltani és miképpen kell mindeneket egyedül és egyenesen csak az egy idvezítő hitre vagy vallásra igazítani! Mely miatt aztán a *szessziókban*, üléseken egy értelmes embernek sem lehet valamit előhozni. Mivel az ilyen lármás legények sem nem tudnak, sem nem akarnak próbáló okokkal mutogatni. Kiknek az ő közakarattól való ordítások még a levegőet is megreszketteti; teljes minden zugoly kiáltozással, mely miatt az ország gyűlésének tulajdonképpen való célja semmivé lesz, mivel ezek a száj-hazafiak a legneveltségesebb dolgokat úgy dudogják elő, mint amelyeknek a *diplomába* bé kellene iktattatni.

Azt mondom azért mégegyszer, hogy a *teológusok*, vallástanáítók sem ország, sem világ lakosait nem nevelhetnek és förmálhatnak. Melynek megmutatására csak ezt az egy iskolai kaptára íttetett okoskodást hozom még elő.

A vallástanáító vagy *teológus* ezt tanítja: higj el mindent vaktában, semmit ne vizsgálj és az igazságot ne áskáld-véskáld!

A *filozófus*, világi bölcs így szól: semmit el ne higj belső meggyőződés, *ratio sufficiens*, elegendő ok nélkül; élj eszeddel a feltett dolgoknak megvizsgálására és azoknak egymással

lehető egybevettetésekre. És ímé mégis, a *teológusok* béülnek a *filozófusok* katedrájába, tanítószékekbe és kikergetik az embereket a gondolkodásnak kerületéből holmi haszontalan szóbeli játékok és csavarással által, tévelygésbe hozván az ő ítélőtehetségeket. A becsülhetetlen embernek még magának sem kell semmi alacsony cselekedetet megengedni, és azt néki semmiképpen el nem kell hinni, hogy az igazságnak istene a gazembereket az ítélőszékekben, a fejedelmi udvarokban és az emberi társaságban maga védelme alá vegye, és hogy elég, ha valaki az anyaszentegyház parancsolatit bétölti. A *teológus* ellenben azt tanítja, hogy a bűnök alól való feloldoztatás és a vétéknek megbánása mindent kipótol, s következésképpen, hogy ha gonosztévő is valaki, afelől jó keresztyén lehet. A valósággal emberséges embernek pedig soha sem kell semmi cselekedetét megbánni, úgy mint akinek fő kötelessége, hogy egyedül a *virtus* kedvéért éljen. Nem kell néki a gonoszságoknak a jócselekedetek által eshető helyreütésében, a sáros fertőben heverő sertés módjára mulatozni. Ha a haditiszt a várat az ellenségnek elárulta, annak a *franciskánus* legfeljebb is hét *Ave Mariát* vet a nyakába s azzal fel van ő mindjárt oldozva és éppen anygali tisztaságot öltözik magára. Micsoda neven-dékeket lehet tehát várnunk az olyatén iskolákból, melyekben magának a vallásnak sarkalatos igazságai szerint ilyen könnyen meg lehet nyerni az *indulenciát* vagy bűnbocsánatot és amelyekben az ember csak a maga könnyen hívőségéhez képest becsültetik.

Továbbá. — A *statisztika*, a közigazgatásnak tudománya megkívánja a föld népének szaporodását ; a *teológus* ellenben a nőtelen-séget javálja, vak engedelmességet kíván, de csak az egyházi bírák eránt, ellenben pedig a világi elöljárók ellen való torzsonkodást parancsolja. A magyar nemesember csak a szabadság felől beszélget, semmi erőszakot el nem szenvedhet, s azonban minden zugolódás nélkül az egyházi hatalomnak rabszolgái bilincsei alá veti magát s azokat örömet viseli. Öszvevetett vállakkal munkálódnak abban a magyarok, hogy a királynak legkisebb része se lehessen az ország igazgatásában megesett hibák orvoslásában, s azonban azt akarják, hogy a láthatatlan jobbagyság Magyarországon nem különben, mint valamely fundamentomos törvény bévétessék. Az egyházi erőszakos uralkodóknak, *tirannusoknak* meg kell önállok még ma is

azon hatalmokat tartani, melyet ők még Szent István király idejében az igazgatás formájába elválhatatlanul belészöttek és fontak és amelynek az ország fundamentomos törvényei közé lehető beiktatására jó módot és alkalmatosságot találtak. E pedig mely megbocsáthatatlan nagy bolondság! amely valóságos *fanatika* vagy eszelősködő makacsságot szokott rendszerént szülni és amely azt is végbeviszi, hogy ezen ország gyűlésén a nemesi szabadságnak dicséretesen lehető védelmezésére szolgáló jó alkalmatosság észrevétlenül kezeik közül elillantson.

XVII.

A polgári egész életnek fundamentoma az uralkodó vallás. Minthogy pedig annak eláradott helytelenségei, *abuzusai*, az üldözésnek lelkét felelevenítik azokban az országokban, melyekben különb-különbféle vallások és vélekedések elszenvetnek és amelyekben sokan lévén a lakosok, minden jobbágyok az egyetlenegy idvőztető hitet meg nem akarják ismérni: minden bizonnyal haszontalanul igyekezne arra valaki, hogy azokat egymással mind meg-egyeztesse, hanemha a római főpüspököknek a keresztyének istene előtt útálatos erőltető eszközeit kívánja elővenni. — Meg kell tehát mindennek engedni, hogy csak azt higye, amit akar. — Azonban illő arra gondnak lenni, hogy okossággal mérsékeltetett törvények tétessenek, melyek minden tagokat arra unszoljanak, hogy ők közakaratból, a közjóra célzó feltételektől vezéreltessenek, minden ő cselekedeteiket meghatározzák, minden helytelenkedéseknek utait bévágják, és az igaz hazafiságot a magyarokban megelékesítsék. Így osztán minden bizonnyal nem fognak bennünket semmi vallásbéli civakodások tartóztatni, és a királyi *diploma* sem fog annyi ellenkezésnek alájuk vettetni. Minthogy a királynak nem *pater inquisitor*nak, *hit-vérblóknak*, hanem az ország atyjának, barátjának és remek-példájának kelletik lenni. Amicsodás fog kétségkívül Leopold is lenni, ha soha semmi *diploma* nem fog is eleibe íratatni.

NEVEZETES
ESKÜVÉS FORMÁJA,

melyet

minden magyarországi püspökök
tartoznak letenni a *római Pápának*;

n é m e l y

Trenck által tétetett rövid Jegyzésekkel
általvétetett

Pildtiből. Az ő Pápai jussok eredetéről
írott könyve első szakaszának hetedik
cikkelyéből, *titulusából*, mely
szól a püspökök felszenteléséről.

A mai időkben, — úgy mond az említett író, — minden püspökök, a pápának nem a VII. Gergely pápa rendelete szerint való esküvés formájával esküsznek meg, hanem más újabbal és szélesebben kiterjedővel, melyet nekik VIII. Kelemen pápa írt eleikbe. Mely is a római pápák törvénykönyvekből szóról-szóra általvétetvén, így következik :

»Én — ez s ez, — ennek és ennek — az eklézsiának választott püspöke esküszöm és fogadom, hogy én ettől az órától fogva hűséges és engedelmes leszek Szent Péter apostolnak és a római anyaszentegyháznak, a mi mostani urunknak és fejünknek, a pápának és minden ő utána törvényesen következendőknek, — és hogy én soha olyatén tanácskozásban meg nem fogok jelenni, sem azzal egyet nem fogok érteni, és sem tanácsommal, sem cselekedetemmel csak legkisebben is meg nem fogok egyezni, amelyben valaki közülünk vagy életét, vagy csak valamely tagját is elvesztené, vagy vala-

mely álnok úton-módon elcsábíthatnák, vagy amelyben valaki ellenünk valami erővel kívánna élni, vagy csak legkisebb bosszúsággal is akarna illetni, már az akármely ok, vagy szín alatt esnék is meg. Amely tanácsa a pápának vagy egyenesen maga, vagy pedig *nunciusa*, követe által fog velem közölni, vagy ha valamely az ő veszedelmére és kárára néző levél fog kezemhez kerülni, azt senkivel közleni nem fogom. A pápa és a Szent Péter törvényes jussainak teljes erőmből segítője leszek, valamint azoknak megtarthatásokra úgy mindenben kifogás nélkül minden ember a) ellen lehető és hivatalommal és rendemmel megegyező védelmeztetésekre nézve. A pápa követét mind hozzám való érkezésében, mind tőlem való elmenetelében, egész tisztelettel fogom fogadni. Mindent b) el fogok követni, hogy a római anyaszentegyháznak, a mi urunknak, a pápának és az őutána következendőknek jussait, tisztességét, privilégiumait és tekintetét megtartsam, védelmezzem és előbb-előbb vigyem. Semmi olyas tanácskozásban jelen nem fogok lenni, semmi olyas dologba nem fogok avatkozni, sem semmi olyas megegyezésre nem fogok lépni, amelyben a mi urunknak személye vagy a római anyaszentegyháznak tisztessége, jussai, állapota és főhatalma ellen csak legkisebb titkos mozdulás volna is. És mihelyt észrevehetem, hogy ezek ellen valami efféle titkos tanácskozás vagy igyekezet vagy, annak tehetségem szerint ellene fogok állani és azt, mennél előbb lehet, vagy magának a mi urunknak, vagy valakinek olyanannak tudtára fogom adni, aki által afelől tökéletes tudósítást vehet. c) A pápának minden rendelkezését, parancsolatit, végezésit, *rezervációit*, magának fennhagyott jussait, apostoli törvényeit teljes tehetségem szerint meg fogom tartani és hogy azokat mások is megtartsák, arra is nagy gondom fog lenni. Minden eretnekeket és a mi urunktól s az őutána következendőktől elszakadtakat és pártütöket, valamint csak tőlem kitelik, üldözni fogok és ellenük harcolni. Amikor

a) és így az ország törvényei, a haza és a király ellen is.

b) és így az ország ellen való támadásokat gerjesztetni és vérfürdőket is készíteni kész leszek.

c) Következésképpen a püspök sem nem polgár, sem nem hazafi, hanem a hazának ellensége és privilégiumát *spion*, vagy kém az országban.

az eklézsiái zsinatba vagy *szinodusba* fogok hívatatni, semmi engemet az abba leendő személyes megjelenéstől meg nem fog tartóztatni, hanemha azt püspöki hivatalomnak valamely foglalatossága meg nem találná engedni. Az én püspökségemet minden három esztendőben meg fogom magam látogatni és megvizsgálni és egyedül az én egyházi bírámnak fogok az én hivatalbéli kötelességeimről és mindazokról a dolgokról számadolni, melyek az énreám biztatott ekléziájának állapotjára, a papság és a község fenyítékére és az én hűségem alá adtatott emberek lelkének idvességére akármilyen módon tartozhatnak. Egyszersmind az apostoli parancsolatokat egész alázatossággal fogom venni, és teljes szorgalmatossággal végbe fogom vinni. Hogyha valamely törvényes ok által meg találnék akadályoztatni, tehát csakugyan mindeneket bizonyos és nevezetesen evégre tőlem parancsolatot veendő követ, vagy ebben módomban nem lévén, valami más püspöki ember, vagy e sem találkozáván, valamely jámborságáról és vallásáról isméretes és általam mindenekben utasíttatandó világi vagy szerzetes pap által tökéletesen végbe fogok vinni. Az efféle akadály éránt pedig törvényes tanubizonyosságlevelek mellett fogom a római anyaszentegyháznak közelebb való kardinálját a szent zsinat egybegyűlésének alkalmatosságával a feljebb említett *nuncius* vagy követ által tudósítani. Az én asztalomra rendeltetett birtokokat a római pápa híre nélkül, még a magam káptalanjának megegyezésével is, el nem fogom soha is sem adni, sem ajándékozni, sem zálogosítani, sem oly véggel, hogy nékem azukért valaki valamit fizessen, ki nem fogom adni, d) sem semmiképpen el nem fogom idegeníteni. Ha pedig én valamit effélét találnék cselekedni, úgy magamat önként alávetem mindazoknak a büntetéseknek, melyek azeránt egy bizonyos *konstitúcióban*, rendelkezésben talátnak. Isten engemet úgy segítjen!”

*

Olvassa meg — kérem — akáik felnyílt szemekkel és minden előre helytelenül tett ítélettétel nélkül ezt a püspökök esküvésének

d) Mely rettenetes és az ország lakosaira nézve mely ártalmas kötelezés ez, amely szerint még *feudumot* is csinálhat a püspök, melyet csak uralkodó fejedelmek cselekedhetnek.

rettenetes formáját, melynél a kardinálisoké még szélesebben is kiterjed és akkor tégyen aztán afelől ítéletet:

Vajjon a magyarországi püspök lehet-e igaz hazafi, sőt ha akarna is lenni, vajjon hitszegés nélkül lehetne-e? és ahhoz képest vajjon ott ülhet-e ő igazságosan a magyarországi fő-fő rendek vagy mágnások között?

Vajjon továbbá ezeknek az országnak annyira ártalmas embereknek meg lehet-e azt engedni, hogy ők mint táblabírák az ország gyűlésében üljenek, voksoljanak és még előlülők vagy *praeseses* is legyenek?

Vajjon nem a leggonoszabb ellenségi-e ezek a hazának, úgy mint kik arra esküsznek meg a pápának, hogy ők a hazát elpusztítják, vérferedőket készítenek, pártütéseket támasztanak és az ország törvényei ellen való engedetlenségnek pártját fogják és azt elébb-elébb vinni igyekeznek?

Jaj! valóban annak a nemzetnek, melyben a papok visszavonásokat gerjeszthetnek és a polgárok között lévő atyafiságot semmivé tehetik. Ezeknek ugyanis pénzek van és hatalmok, csaknem minden szívekkel bírnak ezek és abban nemcsak módot tudnak találni, hanem készek is reá, hogy pénzzel való megvesztegetés, vallásbéli erőszak, papi praktika és az uralkodásnak lelke által támadást, romlást és egyenetlenségeket gerjesszenek és minden jó-igyekezeteket semmivé tégyenek, melyeket az igaz magyar hazafiak az ország valóságos hasznára intézni igyekeznek.

Nyissátok fel, jó barátim! már valahára a ti szemelteket és lássátok meg! Ha a pap a tanácsurak között ül és voksolhat, úgy a magyarok királya a papok jobbagya lesz, ti magatok pedig a szabadon nyargalódzó és töletek meg nem zabolázható és könyörületlen papi hatalomnak rabszolgai bilincseit viselitek, mely benneteket a hajdani, minden jó erkölcsöktől üres *anarchiába*, fejtetlen lábságba és tudatlanságba csálthatatlanul vissza fog taszítani. És éppen azért igyekezik a királyi egész hatalmat a maga járma alá vetni, mivel már a népnek fő-fő rendjein és magán is a népen, a nevelést igazgató maga tulajdon *principiumai*, sarkalatos regulái által erőt vett és uralkodik, és az egyenetlenkedésnek megerősítése

által a maga-uralkodásra és mindeneknek magához lehető kaparítására erányozott céljait, minden kétség nélkül el fogja érni, már azáltal akármicsoda vérpatakok borítsák is el az országnak földjét.

Principiis obsta — azt mondom azért megegyeszer, — mert — sero medicina paratur,

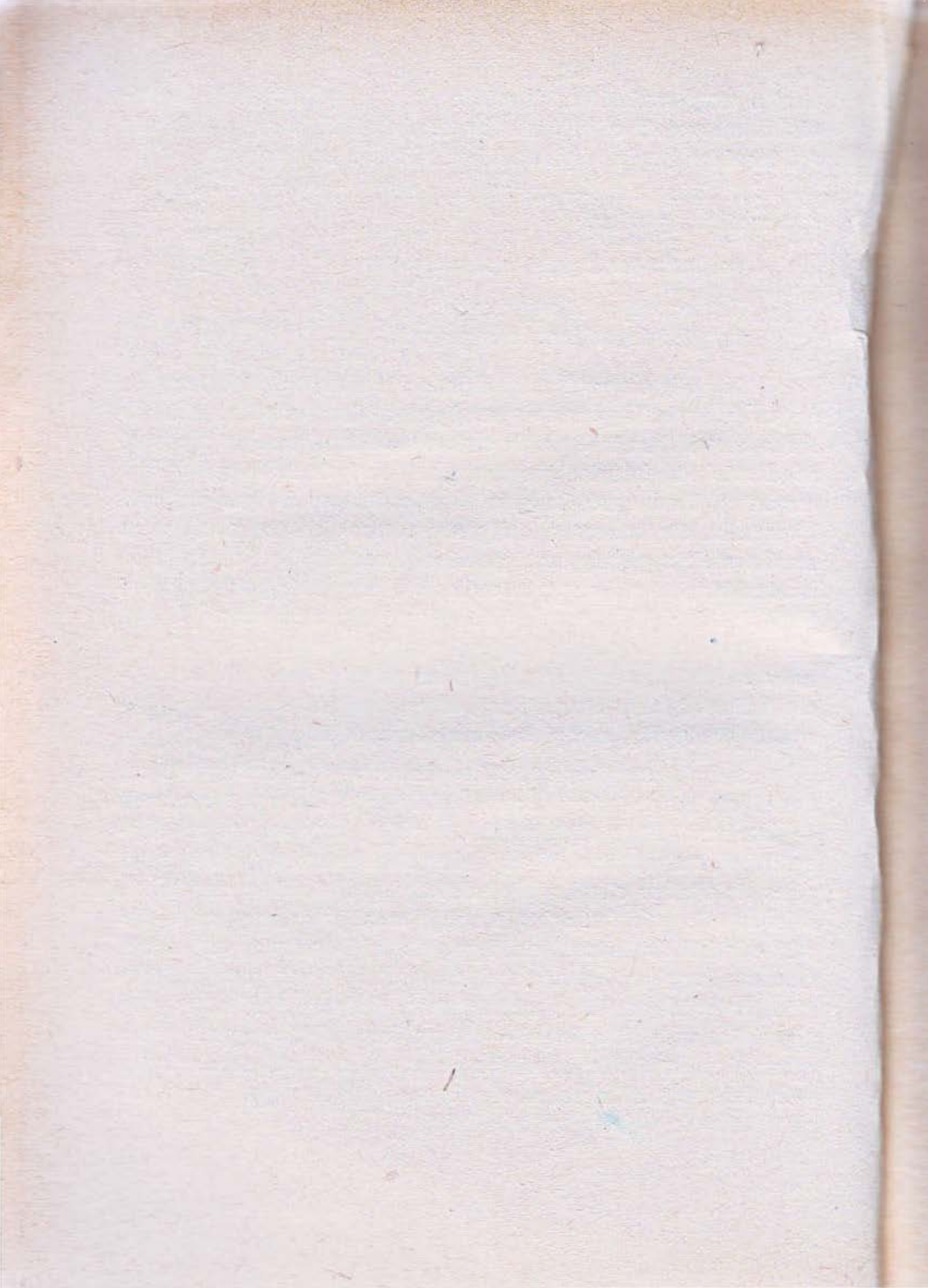
Dum mala per longas invaluere moras

Jókor orvosolja, ki megsebesedik,

Mert késő lesz akkor, ha megevesedik.

Aki pedig engemet azért tartana feddésre méltónak, hogy én idegen létemre Magyarországon ilyen csiklandoztató materiában szabadon találtam írni, azt én csak arra kérem, ne sajnálja azokat az eszelősködő írásokat megolvasgatni, melyek itten nemcsak a nemzettel, hanem még magával a fejedelemmel is igen illetlenül bánnak. Én ellenben sem a király, sem a haza ellen nem írok, hanem csupán csak a papság hatalma ellen. Azonban fő kötelessége az minden becsületes keresztyén embernek, hogy az igazságot minden tartalék nélkül védelmezze, kivált pedig, hogy a fenyegető gonoszt elfordítsa és a haza azon valóságos ellenségeinek orcájokról az álorcát lerántsa, kik éppen mikor a magyar nemesember a maga ősi szabadságát állandó lábra akarja tenni, akkor kívánják őtet a legocsmányabb jobbság, a papi hatalom alá kaparítani.

Az én feltett célom e vala, hogy ezt a nagy gonoszt elhárítsam, és az igazságot az emberek szemeik elől elrejtő firhangot felrántsam. — Íme azért itt is állok mezítelen mellet, hogy azokat az ellenvetéseket, melyeket valaki azok ellen a magyaroknak felette szükséges és általam előttök felfedezettett igazságok ellen csak tehet, minden véle való izetlenkedés nélkül megfejtsem, úgy mint ahol a hit-vérbírói törvényszéknek, *inquisitionis tribunalnak* az a hatalma nincsen, hogy az egyenesszívű és jólelkű írókat, nemkülönben mint az erdei sneffeket, megsütögesse. Melytől mentsen is meg bennünket az irgalmas isten! — Illő azonban az is, hogy ezek ellen a vérszopó szelindekek ellen mind engemet, mind magát lehető minden szorgalommal védelmezze minden olyan jószívű magyar, aki szántszándékkal meg nem akar csalattatni.

KÖNYÖRGÉS,

m e l l y e t

kétség kívül a' Magyar Országi
Püspököknek és Papoknak,
nagy része

most titkon, és bizonyosan nem fel-szó-
val fog imádkozni;

m e l l y

Trenk imádságos könyvének 60^{dik} és
90^{dik} Leveléből hiba nélkül ki-íratott.

Mostan pedig

Köz Haszonra Németből Magyarra
fordítatott.

*Végy el a papságtól minden nyereséget.
Megtagad azonnal minden istenséget.
Templomot és oltárt és minden szentséget,
Leront és falba rug minden kegyességet.*

1.

Uram segíts, mert elcsüggedünk! A magyarok éppen olyan élesenlátók akarnak lenni, mint az anyaszentegyház kebeléből kivettetett franciák; azt akarják, hogy a te püspökjaid a magok világi javaikkal való élésnek jussától megfosztassanak, és 4000 forint esztendei jövedelemmel megelégedjenek, hogy a te primásod többé a közönséges tanácskozásban úgy mint fő ne üljön, és hogy a mi uralkodó hatalmunk megerőtelenüljön. Az Antikrisztus megjelenik, nagy Bábel majd leomol, és úgy látszik, hogy már a fegyverek meg vagynak élesítve, hogy bennünket, mint Gógot és Magógot a Jozafát völgyében, megöldökeljenek. Uram segíts! mert a te országod erőszakot szenved. Uram, tégy csudát rajtunk, mert a gonosz világ a mi mindeddig csudálatosan fenntartott hatalmunkat sem hinni, sem tovább oltalmazni nem akarja.

2.

Amaz átkozott kígyó, mely a buja Évát és a nagy torkú Ádámot az almába való harapásra reávette, Magyarországon is becsúszott avégre, hogy ami pórázunkon régtől fogva tetszésünk szerint vezetett népünket is elcsábítsa, és azon vak engedelmisséget, melyet nekünk tebenned esküdtenek, semmivé tegye, következőképpen mind a te átkodat, mind a mi megengesztelhetetlen gyűlölségünket, mint Ádámban minden ő maradékai velek megérdemeltesse.

3.

Nagy isten! Te tudod, kinek tettük légyen mi le a mi hűséges esküvésünket. Mi a te helytartódon, a római pápán kívül semmi más uralkodót nem esmérünk. Az ő hatalma tántorog, mihe lyt megessméri a népek, kik légyünk mi. A mi legelső köteleességünk

tehát az ő méltóságát és jövedelmét olyankor vérontással, és hazaárulással is oltalmazni, midőn az emberi józan okosság emelkedni, és a mi vallástudománybéli titkaink elől a kárpitot felvonni bátorodik.

4.

Mindent, valaki miellenünk szól, a mi méltóságunkat a nép szemei előtt kisebbiteni, az ország igazgatásába való magunk beleegyeztetését mások előtt gyanússá tenni, a mi jövedelmeinket kevesíteni, avagy a mi egyetlen egy urunknak legfővebb hatalmát kétségben hozni merészli, tartozunk mi letett esküvésünk szerint üldözni, átkozni, kiirtani, megengesztelhetetlen gyűlölettel az anyaszentegyház társaságából kivetni, és ha mindjárt azok a mi vér szerint való atyáinkfiai, testvéreink, szüleink vagy királyaink volnának is, ezek ellen is minden időben minekünk készen kell lenni, hogy az ő vérekkel a mi hazánk földjét megkövérítsük, hogy az a te magad és anyaszentegyházad számára jóillatú gyümölcsöket teremhessen, és a mi saját élésházaink annak rendi szerint megtelhessenek. Úgy vagyon uram! bosszúállással teljes szívvel állunk mi, mint te kedves áldozópapjaid, az öldöklésre készen, hogy mint Magyarországnak érdemes püspökei, a mi hivatalunkat az emberiség minden törvényei eránt való érzéketlenséggel folytathassuk a mi gondviselésünk alá bízott nyáj lelki idvességének kimunkálódásában.

5.

De óh mindenható védelmezője a te anyaszentegyházadnak! imé gonosz emberek, az igazságnak és az emberi hatalomnak oltalmazói, ama legveszedelmesebb írók, az úgynevezett filozófusok bujkálnak jelenvaló időben mint az ordító oroszliányok e mi hazánkban szerteszélel, és mindent elnyelnek vagy elrontanak a magok megvilágosodott értelmek által, holott erre senkinek semmi szüksége nem volna, hasznát se veheti a mi eklézsiánk parancsolatainak elhitelében. Fenygetnek végre bennünket minden mi céljainknak semmivé való tételével, a népet a mi kimondhatatlan kárunkra újságonkapóvá, elméssé, gondolkozóvá és okosabbá téstik; sőt

még azt tanítják, hogy minden embernek olvasni, gondolkozni és az igazságot vizsgálni szabad legyen. De óh mi titkainknak álarcája alá rejtetett Istenség! mi lesz úgy mibőlölünk, ha a római pénztár uralkodásának titkos módjai felfedeztetnek, mi pedig annak Magyarországon lévő oszlopai azt se spanyolországi szent törvényszékkel meg nem akadályoztathatjuk, se hatalmunk nem lesz az ilyen eretnek erkölcsi tudományt tanítóknak szájokat a megégetésre rendeltetett rakás fák által bedugni.

6.

Te tudod uram! hogy mi' illetén földi eretnek tudósokkal se szóbeli vetélkedésben nem ereszkedhetünk, se igaz ügyet nem védelemezünk.

7.

Ostobák vagyunk mi arra, annyival inkább, mivel mi mindezeideig minden dolognak igazságát csak hátulról szoktuk vala felvenni, mely szerént mindazt, valami akadályunkra volt, mindaddig, míg a hatalom kezeink közt vala, egyáltaljába vaktába szoktunk vala kárhoztatni.

8.

Te uram bennünket mindeddig az ideig az ausztriai örökös országokban csudálatosan megoltalmaztál, ámbár az egész Európa az igaz hitben tántorogni kezdett legyen is. Még eddig az anyaszentegyháznak tanítói a római pápának csalhatatlan voltát fenntartották. A mi uralkodóink és világi főrendeink még mindezeideig is abban a vélekedésben erősen állanak, hogy csak egyedül nekünk vagyon jussunk arra, hogy az egeket őnékiek felnyissuk, a gyóntatószékben őket magunk előtt térdepelve szemléljük, és nemcsak ezen a földön szabadokká tehesük, hanem még holtok után is az ördögnek általadhassuk, vagy pedig legalább a purgatórium által adófizetés alá vethessük. Uram! te mindezeideig csendes gyönyörűséggel és hidegvérrel elnézted, midőn a mi dicséretes eleink az egyedül idvezítő hitnek fenntartásáért és terjesztéséért az atyafi-vért a hazában patak módjára ontották. Készek vagyunk még mi ma is, uram, a mi esküvésünk szerint, a te szerelmes apostolod, Szent Péter székeinek

becsületéért ezen áldozatot megújítani. A királyok vérinek is folyni kell, hogy ha a te helytartódnak királyi széki ingadozik, a koronának is le kell hullani, és ugyanazon te oltáraid zsámolyainak emberkoponyákból kell kirakva lenni, amelyen a te szent színed eleibe háláadó áldozat nyujtattatik bé.

9.

De oh uram! ímé amaz istentelen szabad lelkek vagy úgymondott *szabadkőművesek* még ezen hatalmunkat is kérdésbe akarják venni. Még talán arra is akarnának bennünket szorítani, hogy mint született magyarok hazafi-kötelességeinket beteljesítsük, és hogy még azt is elfelejsük, hogy mi többé nem magyarok, hanem római különös jussal élő püspökök és a papságnak megesküdt oltalmazói vagyunk. Azt is írják, sőt még meg is akarják mutatni, hogy minékünk a főrendek és haza atyjai közt székünk nem lehet, mivel mi egyedül a római világ-uralkodó hűségére és engedelmességére esküdtünk meg. Rettenetes kívánság! Szentségtörő vakmerőség, kivált olyan gonosztévőktől, kiknek annakelőtte a mi engedelmlünk nélkül se szólani, se olvasni, beszélni, se cselekedni, annyival is inkább megvizsgálással legkisebbet is írni nem lehetett, — valameddig tudniillik minékünk hatalmunkba vala mindent megtiltani, és a nevelésnek kezeink között tartatott módja szerint a mi ifjainkat tetszésünk szerint vezérelni.

10.

Mostan pedig ímé a világi hatalom a teáltalad egyedül mireánk bízott hittől elválhatatlan örökös just vakmerően tőlünk el akarja szakasztani. Azt akarja, hogy a mi eklézsiái törvényünk legerősebb oszlopától megfosztattassunk. Sőt még egy ördögtől vezéreltetett német író bátorkodik a mi püspöki hatalmunkat nemcsak a királyi hatalommal egybehasonlítani, hanem még azt ennek alájavetni és a haza törvényeitől függővé tenni, holott ez lelki értelemben egyedül annak tetszésétől függ, akinek te magad a földön való helytartóságot határ nélkül való bizodalommal általadtad és nékie azt ígérted, hogy őrajta a pokolnak kapui se fognának győzedelmeskedni.

Uram! ezen te isteni ígéretedben való bizodalomhoz támaszkodván, uralkodtunk mi fél-részén a világnak mindezideig; a mi püspöki jövedelmeinket egész vármegyék zsírjának kiszívásáig kiszélesítettük, nemkülönben már egynéhány millió megátalkodott eretnekeket a legbuzgóbb atyafi-szeretettel az ő lelkeknek idvességekre megölettük, hogy tenéked sok számos vérrel buzgó engesztelő áldozatokat mutathassunk be, és hogy a Szent Péter székit, amint valójában meg is történt, inkább fegyverrel, tűzzel és hazaárulással, mint tanítással és azon épült meggyőztetéssel erősíthessük meg. Készek vagyunk még mi most is naponként arra, hogy mindezeket a mi kedves hazánkban megújítsuk, fogadjuk is tenéked és a mi egyedülvaló urunknak, a római pápának, hogy mi még a mi hazánkfiait, jobbágyainkat, atyánkfiait, szüleinket és királyainkat is hidegvérrel megöletjük, csak hogy az ő lelkeket az ideigvaló anyaszentegyház társaságából leendő kirekesztéstől és az örök kárhozattól megszabadíthassuk. Csak te adj a mi jóigyekezetünkre erőt és alkalmatosságot, hogy cselekedettel is tenéked megmutathassuk, hogy a magyarországi püspökök a te Rómában épült királyi székednek még most is legbuzgóbb gyámoli, melyet ami egyedülvaló urunk, a római pápa saját letett hitünk szerint a mi vakmerő oltalmazásunk alá bízott.

12.

Mely örömet munkáljuk mi teveled a te lelki szőlőhegyedet, midőn te nagyrészét ama jóízű tokaji termésnek a mi asztalunk és torkunk számára nekünk engedted, mely bár egészlen csupán a mi számunkra sajtolódnék, de amelyből, óh fájdalom, alig kaphatunk kétszeres dézsmánál többet. Hiszen Uram, te magad mondtad a te Szentlelked által Szent Pál apostol Rómába írt levelében: »Hogy mivel mi a népeknek számára lelkieket vetünk, illendő dolog, hogy mi is ötölök testieket arassunk.«

13.

Uram, légyen örök hála tenéked, a mi aratásunk ugyan még eddig Magyarországon, de kivált Egerben elég bő volt, és a mi

asztalainkon sokkal több eledel vesztegetődik el, mint az Ábrahám pátriárkáén, midőn Abimelech királyt, sőt mikor a három angyalokat vendégletette is. Maga Szent Péter fő udvari gondviselője se tudott volna annyit öszveszerezni mint a mieink, mivel a vak pogányok nem hordottak néki annyit öszve mint a jólelkű magyarok, akik a magok püspökeinek nyalánkságaikról mindeddig oly forró vallásbéli buzgósággal gondoskodtanak.

14.

De oh isten, aki a mezőnek liliumit is, valamint minket, úgy táplálsz és ruházod, hogy se nem fonnak, se nem munkálódnak! Ha te ama tiszta igazságokat író Trencknek továbbra is megengeded, hogy ő a mi eddig feltartott méltóságunk ellen oly veszedelmes mérget terjeszthessen ki, félhetünk bizonyára, hogy az ő átkozott eretneksége, melynek teljesedését az legközelebb való párizsi országos változásnak alkalmatosságával a mi Krisztusban való atyánkfiaiira nézve hahotával szemlélte, miellenünk is Magyarországon dolgozni fog, és a mi úri jövedelmünket az ország tárházának ragadozó kezei közé fogja keríteni, mely azon utálatos és keresztyénhez illetlen tudományt meri állítani, hogy egy püspök 4000 forint esztendei jövedelemmel megérheti, mivel ő a közönséges jónak előmozdítására semmit sem cselekszik, és hogy a pápa követjeit és a kardinálisokat Róma felé vissza kellene igazítani.

15.

Átkozott gondolat. melyet egyedül csak az ördög koholhatott! Még azt is akarják, hogy mi, püspökök, magunk prédikáljunk, és a népet a tiszta keresztyén erkölcsi tudományra magunk tanítsuk. Ez még jobban ellenkezik a mi megszokott könnyenélésünkkel.

16.

Erős isten! Siess a segedelenimel, és tedd semmivé a te és a mi ellenségeinknek feltételeket. Uram! Érezzük ugyan és meggyőződünk eránta a mi lelkünk esméretében, hogy mi se jó hazafiak, se valóságos keresztyének, sem emberszeretők a mi funda-

mentomos tudományunk szerint nem lehetünk: de hiszen te eddig egész országokat vertél meg vaksággal avégre, hogy minket necsak megszenvedjenek, hanem még azonfelül tiszteljenek és hizlaljanak is. Adjad uram, hogy addig, míg mi élünk, mindenek a régi módon maradjanak, mert már mi a pompához és jóéléshez hozzászoktunk és semmi kézi mesterséget nem tanultunk, mely által a szükségből megmenekedhessünk. Légy továbbra is minden resteknek adakozó istene, és gondoskodjál mirólunk mint a mezőnek lilomiról, amint eddig cselekedtél.

17.

Kicsoda a királyok és minden ő jobbágyaik életének és halálának szabados ura? Csak te egyedül. Kicsoda a te teljes hatalmú helytartód e földön? A római pápa. Úgyde mi az ő követjei és hóhérai vagyunk Magyarországon, akik néki egyedül vak engedelmisséget esküdtünk.

18.

Vezéreljed tehát az ő szívet, és igazgassad az ő kegyelmességét és hosszú tűrését arra, hogy ne parancsolja minékünk, hogy minden magyarországi eretnekek ellen keresztshadat hirdessünk, se hogy azokat a mi esküvésünk szerint a föld színéről eltöröljük, vagy hogy a mi hazánkat, amely iránt valami titkos hazafi-kötelességből származott belső indulat bennünk lelkiismeretfurdalást okoz, mint Koré, Dátán, és Abirám pártütő társaságát a földnek megnyilatkozott örvényeivel elnyelessük.

19.

Átkozd meg inkább azokat, akik minket átkoznak, és áldd meg és szaporítsd a mi egyedülvaló urunknak, a római pápának uralkodó hatalmát a magyar királyon is, akinek az uralkodásba való belépését mi tehetségünk szerint meggátolni, és őtet mindenkor az anyaszentegyház eránt való engedelmisségben megtartani igyekezni fogunk. Azon leszünk minden erőnkkel, hogy az ő hatalmát, mennél mélyebben lehet, megalázhassuk, a magunkét pedig a

röviden látó köznép előtt kiszélesítsük, következésképpen hogy a világi királyi pálcát Rómának tetszése szerint forgathassuk, és azokat, akik a papi uralkodás alá gonoszul áskálódni merészelnek, a gyóntatószékben a nép előtt gyanussá tesszük.

20.

Még azzal is fenyegetnek bennünket, hogy a magyar ifjúság gondolkodásának módjához és neveléséhez ezután semmi közünk ne legyen. Ha megengeded uram, hogy az isteni tudománnyal színlett világi okosságban és a köztünk szokásban vett régi országos különös jussainkban így belegázoljanak: úgy odavagyunk minden szabadulás nélkül. Mihelyt a magyarországi főrendek megengedik, hogy a mi iskoláinkban világi tanítók csússzanak bé, azok az emberi józan okosságot azonnal felsekentik, a nyomtatásbeli szabadságot előmozdítják, az ifjúságot a közönséges társaság katekizmusára tanítják, és vélek elhitetik, hogy a mi bűnbocsánatunk nélkül is, mint emberséges emberek feljuthatnak az égbe. Mentse meg az isten a mi hazánkat az ilyen eretnek tanítóktól, mivel az ilyen emberek a mi boldogságunkat elő nem mozdítják, az emberi elmének pedig formálása nekünk legkisebb gondunk, egyedül az abba való hit tegye őket boldogokká, amit mi önékiek hinni parancsolunk, és egyedül olyan dolgok taníttassanak a mi papi nevelőiskoláinkban, amelyek a mi céljainknak előmozdítására szolgálnak. Így fogjuk mi is osztán, óh mindenható, azokat a neked oly kedves litániákat a minékünk engedelmeskedő kegyes szerzetesek által az öszvegyűlt klastromi atyafiak háláadó karjaikban mint eddig, úgy ezután is teelötted elordítani, és a püspöki áldást bizonyára egy hazaárulótól, gyilkostól vagy gonosztévőtől is meg nem tagadjuk, hogyha bennünket a parancsolt mód szerint fog megkeresni.

21.

Adj minékünk bölcsességet onnan felül, hogy a mi ellenkezőink világi feltételeiket semmivé tesszük, elébb mintsem azok kiütnének. A mi mostan egybengyűlt hazánk főrendeknek pedig ne adj se erőt, se akaratot arra, hogy bennünket a közönséges dolgok meg-

jobbításából kirekesszenek. Erősítsd meg sőt inkább őket a mi régi országos jussainknak fundamentomaiban, hogy a mi tanácsunk és jóváhagyásunk nélkül semmit se ne akarjanak, se ne végezheszenek. Hogy minden igazhitű nemes magyar cselekedeteinek és hatalmának célja és zsinórmértéke egyedül Róma maradjon. Amen.

22.

Az álorcától megfosztatott papnak és a papság s királyi hatalom közt lévő közmértéknek írója pedig legyen tőlünk, átkok csinálótól örökre átkozott és minden keresztény gyülekezetekből, kirekesztett. Adasson által minden lehető ördögök dühösségének, és a lelkieméret gyötrelmeinek minden irgalmasság nélkül. Minden jólelkű magyar égesse meg az ő gonoszságokkal teljes írásait, melyek a tudatlan népet megvakítják, és tévelygésekre s eretnekségekre vezetik. Őzertessék ki a mi határainkból, és minden papi és világi felsőség által kárhajtattassék örök hallgatásra ott, ahol az igazságot vagy kiálni, vagy kimondani akarja. Az ő neve és emlékezete csak a klastromok levelesházaikban maradjon fel, az ő hasa repedjen meg, mint a mi eklézsiái titkaink elárulójának hasa. Akassza fel magát mint Ahitofel, avagy fullassza magát a tengernek legnagyobb mélységében. Égettessék meg minden írásaival egyetemben Rómában az Angyal várában, avagy küldettessék megláncolva Madridba, a hitnek véres törvényszéke eleibe. Légyen a pokolnak mélyebb és örökkétartóbb örvényébe letaszítva mint Judás, Luther, Kalvinus, Voltaire és VI. Sixtus pápa.

23.

Ne kerüljék el az ő maradékai is az örökös üldözésnek terhét mind a kilencven ézig minden buzgó lelki tanítók és vak indulatú ítélőbírák által. Dugja be minden ember nemcsak Magyarországon, hanem Bécsbe is a maga füleit, midőn ő az ország gyűlése előtt a meghallgatásért és az ő elvesztett jószágai eránt való igazságtételért fog könyörögni. Az, aki őmellette szól, vettessék ki az anyaszentegyház társaságából mint egy főeretnek és az ekléziának

ellensége. Ellenben áldja meg az isten minden ő jószágainak törvénytelen híróit, és vezérelje őket arra, hogy jövőendőben azokból Szent Péter örökségét formáljanak.

24.

Az ő ujjai, melyekkel ellenünk írt, és az igazságot kiterjeszteni akarta, merevedjenek meg és a görcs által húzattassanak össze. Az ő könyvírói kevélysége úgy megaláztasson, hogy kénytelen legyen fekete gyertyát tartván kezébe közönségesen engedelmet kérni. Az, aki őtet üldözi, nyomorgatja vagy szidalmazza, nyerjen örök bűnbocsánatot, aki pedig az ő szívébe megszenteltetett papi hegyes tört verend, annak megjutalmaztatására nyíljon meg a mennyeknek országa. Támadjanak őellene papi ruhában öltözött hamis tanúk, akik az ő nemes cselekedeteit szidalmazzák, őtet a nép előtt, mint a közönséges társaságban legveszedelmesebb embert, úgy fessék le, és legyen az ő tekintete Magyarországon utálatban. Támasszon az Isten tudós papokat miközöttünk, akik őket kiabálásokkal elnyomják, megcáfolják, egészen semmivé tegyék és utálatban hozzák, akik őtet mint a franciskánusok úgy szidalmazzák, úgy büntessék mint a dominikánusok, úgy megcáfolják mint a jezsuiták, és véle úgy bánjanak, mint az inkvizitor atyák.

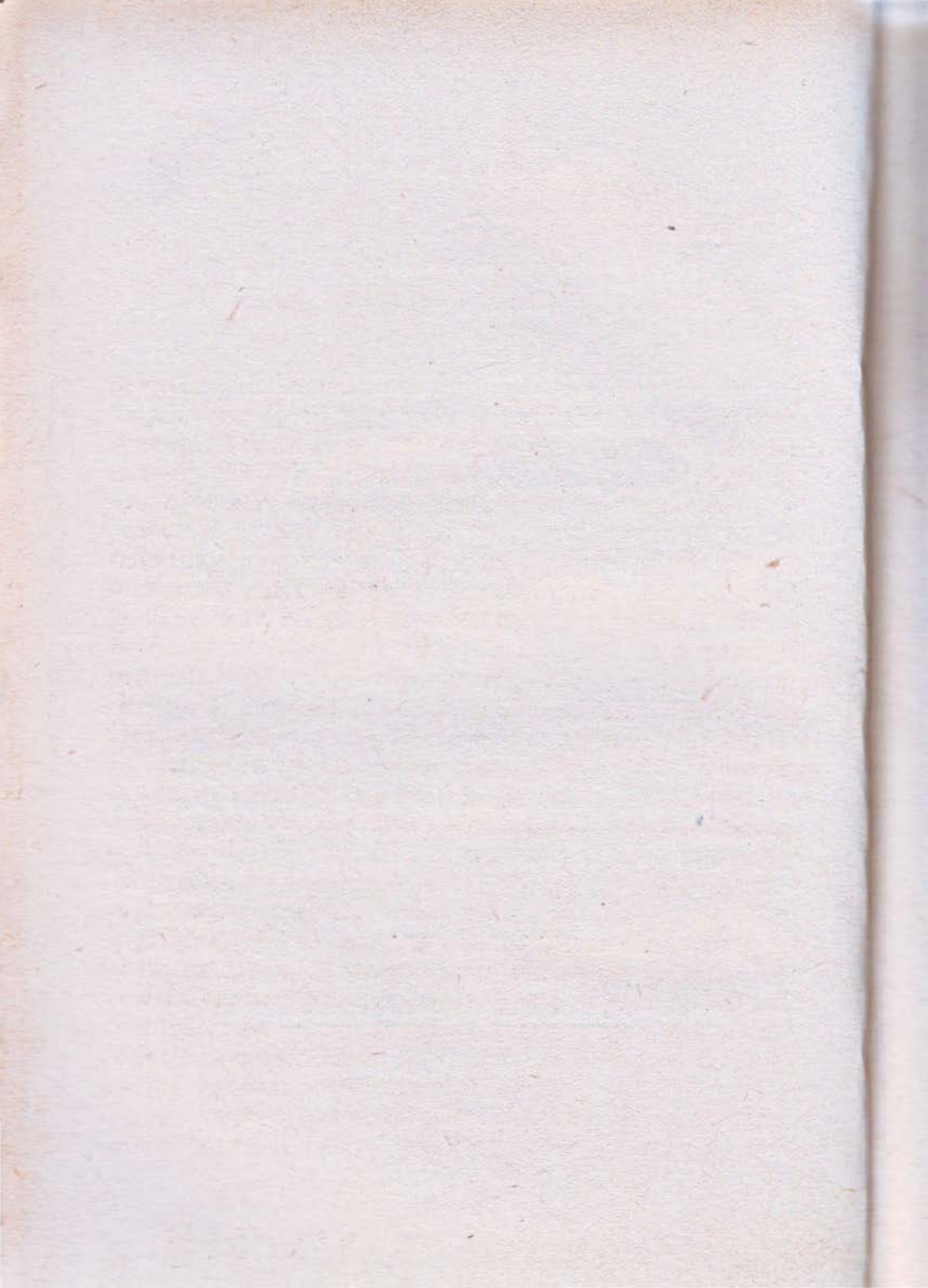
25.

Irtózzon tőle minden magyar, aki a mi régi eleinkkel egyetért, éljen nyughatatlanul és haljon meg mint egy kétségbeesett, szakramentumok nélkül. Végtevére legyen milliom kardoknak éleire kárhóztatva. Ne legyenek más társai pokolban minoritáknál, franciskánusoknál, lengyel-zsidóknál, veszekedő prédikátoroknál, és olyan nyomorult kámzsás könyvíróknál, mint Katona, Leo Szeitz, és az ő társaik. Amen.

O. A. M. D. G.

ZAKKARIÁSNAK
A'
PÁPA TITKOS IRÓ-DEÁKJÁNAK
A Z
AUSTRIAI TARTOMÁNYOKBAN LETT
VALLÁSBÉLI MEG-VILÁGOSÍTÁSRÓL,
ROMÁBÓL KÖLT
LEVELEI
AZ Ö
LELKI BARÁTJAIHOZ.
KI-ADATTATTAK
EGY ERETNEK-ÁLTAL.
FORDITTATTAK OLASZ-NYELVBŐL.

1786. Eszt.

ELŐLJÁRÓ BESZÉDE A KIADÓNAK.

Már három esztendeje, mióta egy barátom Olaszországban, nevezetesen Rómában vagyon és amiótától fogva egymást szorgalmatosan levelezzük, amely dolog által is ő az én kívánságomnak (mely egy olyan országnak állapotjáról való helyes leírásban és tanításba állott, amelyben mindenféle mesterségeknek elegendő bővsége vagyon) tökéletesen eleget tett. — Mármost tehát az volt hátra, hogy annak erkölcsait, szokásait és egy oly megvilágosított elméjű sokaságot vagy népet fessen le előttem, amely ezelőtt minden más nemzetségeknek útmutatója volt és azokat mind az életnek módjában, mind pedig a mesterségekben felülhaladta. — Ezelőtt egynéhány hónapokkal vettem vala egy nagy csomó levelet. Igen sokat ígértem magamnak felőle, hát egyszer felnyitom, és azt találom benne, amit éppen nem is gondoltam volna: — *Lettere de signore Zaccaria* — azaz: *Zakáriás írónak levelei stb.* — Az én barátom azt írja nékem, hogy ezt őnéki egy barátja adta oly állítással, hogy e valóságosan *Zakariásé* volna, akinek ő barátja és őnéki úgy mondotta, hogy ő azt önnön magától *Zakariástól* kapta. Ezt írja a barátom: »Úgy tartom, hogy kedves ajándékot fogok kigyelmednek küldeni, noha magam is kételkedem valamennyire benne, hogy ezen levelek valósággal *Zakariásé* magáé volnának. De hiszem légyenek akárkié, mindazáltal általláthatja kigyelmed legalább azt belőle, hogy Olaszországban sok tiszta és megvilágosított emberek vagynak, kik közül én magam is esmérek egynéhányat, mint nevezetesen ez az én barátom, akitől ezen leveleket kaptam, oly világosan gondolkodik, hogy talám egész Németországban kevesen vagynak, akik így gondolkodnának, és onnan gondolom, hogy ő talán maga írta légyen ezeket.« Eddig vagynak az én barátomnak

beszédei, melyeket én azért közlök olvasóimmal, hogy tudhassák meg, mimódon jutottam ezekhez a levelekhez.

Egyébaránt én az én barátom beszédjének igazsága mellett kezességet nem vállalok, mintha tudniillik ezen levelek valósággal egy olasztól irattattak volna. Már egynéhány ízben úgyis írta, hogy Rómában az ausztriai tartományokban uralkodó világosság nemigen kedves, és ennek nagyobb erősségére el is küldötte hozzám a napokban a Rómában megtiltott könyvek lajstromát, amelyben az Ausztriából költ írások, nagyok bár kicsinyek légyenek azok, egytől egyig fel vagynak jegyezve. — Szokása szerint tréfálódott is olyformán, hogy a bécsi íróknak nem jutott eszükbe az ő íróasztalok mellett, hogy őket a római udvar ily veszedelmeseknek fogná tartani és hogy az ő szüleményeket, melyeket tulajdon magukból hoztanak e világra, megtiltanák; és ezt is hozzáadta, hogy ő nem csudálkozhatik eleget rajta, ugyan hogy érenek reá, vagy hogy nem restelik azokat a sok apró és haszontalan mindenféle írásokat a megtiltott könyveknek száma közé tenni, amelyeket ugyanazon napon, amelyen az ember elolvassa, el is felejt. Még a pápának titoknokját is megbántotta és egy kevésbé vastagocskán is gyalázta, miért hogy az emberek annyi hatalmat vennének maguknak, hogy a közönséges társaságnak parancsolnak, hogy ez vagy amaz könyvet olvassák vagy ne olvassák.

Ha már mindezeket gondolóra veszem, az is könnyen megeshetett, hogy az én tréfás barátomnak magának öltöttek ily gondolatok eszébe és így írván ezeket a leveleket, nekem a *Zakariás* neve alatt úgy küldötte. Legalább nehezen határozhatom meg magamat, hogy elhihessem, hogy egy pápa titoknokja ily sok külön-különbféle dolgokból csúfot űzött volna.

Már hiszen légyen akárhogy — én bételjesítem az én barátomnak kérését és kinyomtatattam ezen leveleket. Ezt pedig annál örömelebb cselekszem, nekem mennél nagyobbban tetszenek, és kívánom, hogy ez az olvasóknak is oly jól tessen, mint a kiadónak.

KÜLDETETETT MADRIDBA
AZ ERETNEK LEGFŐBB NYOMOZÓJÁHOZ

Főtisztelő úr, hitetlenek tüzes ostroma!

Könnyen általláthatja a Főtisztelő úr, hogy minden mi szép reménységeink, amelyekkel a vakhitnek nagyobb mértékben való kiterjedése felől kecsegtettük vala magunkat, mint egy szappanból felfújt szép buborék, amely hirtelen elenyészik, és ragyogó színe helyet nem egyebet, hanem csak egynéhány mákszemnyi vizeket hágy maga után, úgy a mi reménységünk is hirtelen eltűnék, és nem egyebet, hanem csak könnyhullatásoknak cseppjeit hagyta maga után ezer keserűségünknek megsiratására. Úgy vagy, ez odavagy, elenyészett, mégpedig egy egész országban, egy olyan országban, amely felől azt hittük, hogy ezen reménységünkön sokat és legtöbbet építhetünk benne. Ausztria — óh szent barátom! — Ausztria, amelynek eddig legvakabb hite volt, óh, az az Ausztria, mondom, — már többé ezt nem tartja, nem hiszi! Ugyanis már ebben sokan végképpen elbúcsúznak ettől a csak egyedül idévezhető vakhittól. Sokak pedig, akiknek még szemeiken belső hálóg vagy, legalábbis csak addig halasztják, míg nékiek is hajnallani kezd és következőképpen ezeknél nem sokáig fog megmaradni, mert óh, mely veszedelmes csak a legkisebb sugára is a világosságnak a vallás dolgában! De azt fogja talám ezen dologból származott szent nyughatatlanságából tőlem a Főtisztelő úr kérdezni, hogy vajjon mi módon süthetebé ez a lelkeket megvilágosító világosság ebbe az országba, holott ennek határait kilencannyi sűrűségű sötétség őrzötte, mint annak az éjszakának setétsége vala, mely a Mózes parancsolatjára egész Egyiptomot elborította. Úgy vagy, igen is helyes kívánság, hogy ezen kérdésre megfeleljek.

Micsoda ravasz lélek lett légyen az, aki a császárnak fülébe súgta, hogy az ő igaz vakhitű jobbágysai (semmi ellent nem állván az ő papokban, barátokban, szentekben, ezeknek csontjaikban, a bűnbocsátó levelekben, a csudatévő képekben, csudákban és búcsújárásokban való erős hitek) ostoba és igen együgyű juhok légyenek, nem tudhatom. Elég az, hogy ő ezen csábító gonoszlélek sugallásának, kit *Lucifer* valóságosan pokolban szült, hitelt adott és legottan teljes igyekezete szerint azon gondolkodott, hogy a maga népének ezt a világosságot, amelyet az együgyű papok és csalárd barátok — oh szörnyű káromlás! — tőle elrejtettek, visszaadhatná. Ha ugyanezen legfőbb és (amint a világosságnak kárhozulandó fiai mondják) legbölcsebb uralkodónak híre már a Tisztelendő úrnak szent ítélőszékéhez is elhatott, úgy valósággal tapasztalhatta, hogy ennél az uralkodónál a feltétel a cselekedettől csak annyira van, mint midőn valaki valamely dologra meg akarván határozni magát, akkorra, mikorra meghatározta magát, magát is a dolgot elvégzi. Éppenúgy történt ez önála is, önála sem soká haladt ez az ő népének megvilágosíttatása felől való magameghatározása, hanem egyszeriben cselekedetté is lett. És nézze a Főtisztelendő úr, hogy kezde hozzá.

Régen kiabálnak és lármáznak már ezelőtt némely istentelen és csábító emberek, hogy szabad lenne kinek-kinek a maga gondolatit minden színelés nélkül világ eleibe bocsátani, hogy így sok különb-különbféle embereknek munkáit olvasván, kiki ami jót találna benne, élne azzal. Ezek bizonyították tehát, hogy a világosság ezen az úton a sokaság közé könnyen bújthat, mely az emberekbe gyermekségektől fogva beléjük vert és megrögzött hibás vélekedéseknek fellegeit eloszlátván, az értelemnek fénylő szövétnekét mindenütt meggyujtaná.

Ezen átkozott és már a pápától is régen megátkoztatott utat követte hát József. Ő szaggatta el azokat a kemény vasláncokat, melyek az ausztriai rendeknek bölcsességeket annyi századoktól fogva már oly keményen fogva tartotta, hogy annak erejéből magok magokat ki nem szabadíthatták volna, és szabad akaratjukra hagyta, hogy az ő őrizete alatt mindent minden akadály nélkül szabadon kinyilatkoztathassanak. Ő vette le azoknak a megszelidíthetetlen tudósoknak, kik bölcsességgel hegyeket-völgyeket felül akartak

haladni, szájokról azt a kapucánt vagy zabolát, amelynél fogva a mi szent vallásunknak istállójában kötve tartattak és szabad mezőre bocsátotta őket, amelyen amint és ameddig tetszik, mindenfelé járhatnak. Egyszóval ő hozta bé a könyveknek szabadon való kinyomtatását, amely ugyan még nem szinte olyan szabados és határ nélkül való, mint az ördög országában — amely alatt Angliát, Helvéciát és Hollandiát értem — de amely mégiscsak ugyan annyira ki fog terjedni, hogy ezáltal a vak és ugyanezért a vaksáért csak egyedül idvezülendő hit egészen el fog nyomattatni és talán már népszerűen valójában el is nyomattatott. Óh fájdalom! Óh ördögi szabadság!

De mintha hallanám, hogy kérdi tőlem a Főtisztelendő úr, hogy mit árthat ez a szabadság, ha a pásztorok arra vigyáznak, hogy az ő juhuk az eleikbe hintetett mérget só gyanánt fel ne nyalják? — Megengedjen nekem a Főtisztelendő úr, ha azt mondom, hogy sem maga a Főtisztelendő úr, sem pedig hazafiai, kik még mind a Főtisztelendő úr, mind a magok lelki boldogságukra abban az országban lakhatnak, amelytől még ez a veszedelmes okosság távoljár, jól meg nem foghatják, mely nagy kárára légyen a vakhitnek ezen könyveknek kinyomtatásában való szabadság. Én megmutatom azoknak következtéseit a Főtisztelendő úrnak, és meg fogja vallani, hogy *Zakariás* igazat mond!!!

Ha ez a nyomtatásban való szabadság csak abban állana, hogy ki-ki leírhatná ugyan a maga gondolatit, de azt másoknak tudtokra adni szabad nem volna, már úgy a vigyázó és buzgó lelkipásztorok könnyebben ellentállhatnak benne, hogy a Krisztusnak juhait ezen mérget fel ne nyalják; de nemcsak az, hogy így szabadon írhatnak, hanem már most azokat még ki is nyomtatják, és a kinyomtatott könyveket 7, 10, 17 krajcár és garas készpénzen el is adhatják. Ezek az ördögnek követői, emisszáriusai — isten bocsásd bűnömet — oly szép színt tudnak írásaiknak adni, hogy mindenkinek kedvek érkezik ahhoz, és meg nem bánják, amely pénzt érte adnak, csak hogy azokat olvashassák. Így terjednek ki ezek a méreggel teljes könyvek a nép között, amelyet is mohón kapván, begyekben marad. Volna csak az a teljes hatalmunk, hogy kezünk alá bízott juhainknak házokat felhányhatnók és minden

könyveket, amelyeket mi csábító és istentagadó könyveknek tartunk, tőlök elszedhetnénk, már úgy a könyveknek szabad nyomtatásától nem annyira félhetnénk, mert minden lelkipásztor keze alatt lévő juhainak könyvtárjokból minden könyvet elvenne, kivéven a szentek életéről írt könyveket, Ábrahám atyánk, Szent Klára és több ehhez hasonlóknak tudós és hasznos munkáit; de minden hatalmunk egészen odavan és már most csak sóhajtozással nézhetjük, hogy nyeldeklik szegény juhaink a mérget, de nem segíthetünk rajtuk. Meg kell ugyan vallanom, hogy nekünk szabad méreg ellen való orvosságot adni; de mivel a mi kúránk, lelkiorvosságaink nagyobb részént keserűk és ízetlenek, vagy éppen be nem veszik a méreggel megétettettek, vagy ha bé találják is venni, még annál erősebben meghányatja őket, annyira, hogy ha valami kevés rész volna is még benne a vakhitnek, annak is gyökerestől el kell szíveikből enyészni, és így minden igyekezetünk, minden fáradságunk haszontalan és hiábavaló, és nekünk csak békességes tűréssel, jóllehet nem szent indulat és bosszankodás nélkül kell ezen szabad nyomtatás rossz következtéseinek mindég nagyobbra-nagyobbra való kiterjedését nézni, semmi legkisebb ellent is nem állh. tván benne, mivel semmi nincsen kezünknel. Ugyanis — de talám nehezen is fogja elhinni — azt az erős eszközt, amely ezelőtt a királyokat még a magok királyi székekben is megreszkettette, azt az eszközt, mondom, az országnak értetlen teremtetési már most kicsúfolják és fel se veszik. Aki az ilyen írásokat olvassa, nem bánja az, ha százszor exkommunikálja, vagy az anyaszentegyházból kitiltja is Őszentsége, nem bánják, mondom, ha ezer bullákat vagy apostoli átkokat bocsát is ellenek, ha egyszer ezen kiterjedt ördögi vétkeket olvasni merik, csak nevetik Őszentségét és tovább olvassák, sőt még egy pohár bort is isznak az isten helytartójának egészségéért. — *O tempora! o mores! óh idők! óh erkölcsök!* Úgy vagyon, Főtisztelendő úr, ezek azok a veszedelmes következtései a szabad könyvnyomtatásnak. Mármost minden bűnöknek kapuk nyitattak, amelyeken minden vám és harmincad nélkül a közönséges társaságba bémehessenek, nem félvén semmit is attól, hogy a lelki *insprektorok* kontrabándálják s mint tilalmas és harmincad nélkül általvitt dolgokat letartóztassák. Ezeiőtt a kegyelmes és excellenciás urak is nagy buzgósággal

olvasták a szenteknek írásait, most pedig a legalábbvaló tehén-csordás is lecsúfolja azokat. Ezelőtt állhatatos hittel hitték a főbb familiák is a boszorkányokat, csudákat és a csudatévő képeket, mevezetesen a *pócsi, máriacelli* és más bünösökért sírátkozó csudatételű képekért a lelkeket is odaadták volna, most pedig egynehány tiszteletreméltó öreg excellenciás urakat kivévén szégyenli mégcsak a paraszt is az ilyen gyermekségek (amint ezt a vakmerő káromló nevezi) hinni, és az ördögkiűzés és más ehhez hasonló lelkifoglalatoságokon a maga 6 krajcáros bora mellett csak nevet és ennek mind a szabad könyvnyomtatás az oka.

Mármost nem soká kételkedhetik feiőle a Főtisztelendő úr, mely ártalmas csuda légyen ez a szabadság és énnékem sem szükséges további erősségekkel élni annak megmutatására, hogy ez a mi szent vallásunkkal meg nem egyezhet. Azonkívül is a Főtisztelendő úr maga is oly főbölcs és mélyen bélátó az isten beszédjébe, hogy az egész szabadon gondolkodó világot taníthatná! De mivelhogy megengedte, sőt kívánta tőlem a Főtisztelendő úr, hogy mindenek felől, amelyeket csak méltó dolognak tartok, a magam vélekedéseimet jelenteném ki, azért is bátorodom a könyvek szabad kinyomtatása felől való gondolatomat a Főtisztelendő úrnak megírni.

Mivel a vakhit azt kívánja, hogy az okosság, mely különben is csak vesztekre adatott az embereknek, néki egészen alája vetessék, tehát szükség, hogy csak legkisebb szabadságot is ne adjanak a gondolkodásra, annyival inkább teljességgel meg nem kell engedni, hogy valaki a maga gondolatit, minekelőtte azok az arra rendeltetett bírák által ugyancsak keményen és szorosan meg nem vizsgáltnának, másokkal közölhesse. Melyre nézve árgusi szemekkel kelletik vigyázni, hogy senki, aki az ilyen pestises országból jő, míg csak az erős kontumációt ki nem állja, az országba bé ne bocsáttassék. Hát nem ilyen vigyázással kellene-e lenni? Hát nem kellene-e minden könyveket, melyek az okosságnak pestisétől megvesztegettetett, istentagadó, természet világánál járó eretnek íróknak fejből származnak, erős kontumáció alá vetni, minekelőtte szabadon áruini megengednék? Minden bizonynyal! — Ezt is cselekszi minden fejedelem, aki csak ehhez az egyedül üdvözítő vakhithoz szent tisztelettel viseltetik és meg nem engedi soha,

hogy a könyveknek szabadon lehető kinyomtatattatások az országba bévitéssék.

Igen nagy vakmerőség akármely nemzetről azt hinni, hogy elég erős, és hogy ő segítő vagy útmutató nélkül is járhat. Boldog Isten! Ki nem látja ezt a helytelenséget? Megállhat-e egy kised csecsemő a maga lábain egyenesen és minden tántorgás nélkül? Nem esik-e el, ha az ő dajkája szüntelen mellette nincsen és nem vezeti? Sohasem! Nem ilyen gyermekek-e minden nemzetségek, kiknek szükségképpen el kell esni, ha az ő dajkájok, kiken a könyvek (cenzorit) vizsgálóit értem, csak egy szempillantásig is kezéknél fogva nem vezetik őket? Éppen csak így! Azért is felettébb szükséges, hogy minden országban egy cenzúra, mégpedig ugyan kemény cenzúra állíttassék fel, amely az egész népnek okosságát a járt úton vezesse, hogy el ne tántorodhassanak. Ezek azok a derék emberek, kik csak egyedül magok látnak, a többiek pedig mind vakok. Ezek azok a gyertyák, amelyeknek világánál kelletik mindeneknek járni és akiken kívül más világosságnak világosságánál járni senkinek nem szabad. Ezek egyedül azok, kik meg tudják különböztetni, mi légyen az okosság, igazság vagy csalárdság, mert ugyanis hogy láthatná ezt által az egész nemzet az ő vezérlések nélkül? Egyszóval: ezek az egész népnek szószólói, akik a népnek eleibe adják, mimódon gazdálkodjanak okoson, hogy el ne szegényedjenek. Ha pedig a cenzúra eltöröltetik, úgy minden nemzetségek vezető nélkül egyedül csak magokra hagyatván tántorogni kezdenek és szükségképpen el is kell nékiek esni. — Ugyanis hogy láthatná által az egész nép a dolgot jobban, mint ezek a fő dicséretre és tiszteletre méltó bölcs *cenzorok*, akiknek mind az isten-, mind a törvény- és igazságra nézve tudniok kell, mi légyen az okosság és az igazság, mivel ezek tovább látnak az orroknál.

UGYANAHHOZ.

A nagy vér nélkül való áldozat, a mise már annyira jutott, hogy senki fel sem vészi. Már csak annyit gondolnak vele, hogy a hitetlen ausztriaiak még csak nem is akarnak érte fizetni, vagy ha talán még imitt-amott vagynak is, akik misét olvastatnak, még azok is sokkal csalárdabbul és rosszabbul alkusznak reá, mint a zsidók akármely ócska ringy-rongy darab matériára vagy nyúlőrre. Mármost azt is állítják, hogy abból senkinek semmi haszna nincs, ha megfizet is a miséért, és hogy az az Írás ellen volna, amelyben a proféciák közt meg vagyon írva, hogy a Krisztusnak csak egyszer kellene eladattatni, nem pedig mindennap és hogy a felette nagy bűn, midőn a papok, mint *Júdás Iskariotesek*, a szeretetreméltó istent mindennap harminc rézpénzeken el akarják adni. Ezt nekünk egy tisztelendő miseáruló írja, aki a maga levelében eléggé nem panaszkodhatik, mely mostoha idők volnának most! Nincs mód benne (azt írja), hogy élélhessen az ember és sok kegyes és buzgó papok, akik egyebet nem tudnak, hanem csak a magok miséjeket imígy vagy amúgy sillabizálni, vagy baktatni kényteleníttetnek, vagy favágókká, vagy udvaribolondokká lenni. — Ez utolsó, amint gondolja, talán még jobban illenék a papokhoz.

Hát nem nagy nyomorúság-é az Főtisztelendő úr, hogy amelyek csak leghasznosabb tudományok voltak a papi hivatalra nézve, mind megtiltották és semmire sem becsülik? Ki tudhatja azt jobban mint mi, hogy az olyan mise, amelyért megfizetnek, sokkal hatásosabb és hasznosabb, mintsem az, amelyért semmit sem fizetnek! Jól van! Meglehet, hogy a szeretetreméltó istennél nem úgy van, de bizony nálunk másképpen van ám és mivelhogy csak nekünk adatott

az a hatalom, hogy a lelki dolgoknak árát meghatározhassuk, tehát könnyen ki-ki általláthatja, hogy kinek-kinek a maga táalentuma szerént osztogatattik a jutalom vagy érdem. Hacsak a világi törvényszékeken nagyobb erőssége van akármely írásnak is a pereknek igazságára nézve, mihelyt aranyos kópertában foglaltatván nyujtatnak bé, hát miért nem lehetne az a mise is hasznosabb és érdemesebb, amelyért 30 krajcár készpénzt fizetnek, mintsem az, amelyet csak ingyen olvasnak? Igaz, hogy egy kicsinnyé illetlen a szeretetreméltó istent 30 krajcárokra eladni, az ellen magunk sem sokat szólnánk, fizetne legalább hacsak egy kerek aranyocskát is érte, ha mindjárt a mértéket meg nem ütné is, de a világ nem becsüli már most annyira a lelkieket, hogy annyit adna érte és nekünk meg kell engedni, ha csak a félforintot kikaphatjuk is egészen. Vagynak oly keresztyének is, kik még nagyobb zsidók, mint az izraeliták papjai voltak. Azok örömet megadták a Krisztusért a 30 ezüstpénzeket, de ezek alig akarnak csak 15-öt is adni. Hát mit csinálnak már így a szegény Júdások, mikor nincs miből élni? Kénytelenítettnek a misét feleárán is eladni. — Oh isten, szánd meg a te népedet!!!

De még ami nagyobb gonosz és veszedelmesebb, amely ezáltal a megvilágosíttatás által az országba bejött, ez: hogy nagy büntetés alatt meg vagyon tiltva, hogy szentelt gyertyákat, füstölő eszközöket és matériákat, megilletett vagy szentelt olvasókat senki ne merjen árulni. Ezt ugyan nemigen lett volna szükség a császárnak megtiltani, anélkül is a hitetlen ausztriaiak már ezek felől keveset tartanak, sőt maga megbocsáthatatlanabb ez a parancsolat, mint az, amely által a császár a maga jobbjait a hitetlenségre serkenteti és ösztönzi. De mégsem szólnék semmit (jóllehet, hogy mind elég ártalmas) hacsak a füstölő matériák tiltottak volna meg, de még a szentelt gyertyák és olvasók is megtiltattak. Már ez bizony több, mintha az istennek tízparancsolatit egészen általhágta volna valaki. Valósággal még a császárnak sohasem fájt a torka, vagy ha fájt is, a doktorának igen bátornak és vakmerőnek kellett lenni, hogy *Szent Bláziusnak* segítsége nélkül kigyógyította belőle, mert különben a szentelt gyertyának csudálatos erejét nem vetné meg ennyire.

Gondolja el a Főtisztelendő úr, mely szörnyű nyomorúság és panasz uralkodik most azok között a szegény szentelt gyertyát áruló asszonyok között, akik *Szent Bláziusnak* oltalma alatt voltak, midőn az ő szent, és szent végre szenteltetett kereskedések egyszerre odavan. Én ezer forintokért sem lennék most Ausztriában, hogy azoknak a kegyes gyertyaáruló asszonyoknak sírásait-rívásait hallgatnám.

EGY KÜLSŐ ORSZÁGI JEZSUITÁIHOZ LISSZABONÁBA.

Most ugyan a kegyelemre nézve egymástól széjjeloszlott, de mindazonáltal alattomban mái napig is fennálló Jézus Társaságának érdemes előljárója, nagytiszteletű barátom!

Legkisebbet se gondolván azokkal az ezer meg ezer csudákkal, melyek eleitől fogva a csudatévő képek körül megestenek, teljességgel megtiltott a császár minden faluról-falura való búcsújárásokat, azt adván okául, hogy az isten mindenütt jelen vagyón és hogy csak a csábító barátok találmánya az, hogy az isten előbb meghallgatja az embert egy helyen, mint más helyen. Ugyancsak gondolja meg már Tisztelendőség! Minden búcsújárásokat megtiltani és eltörölni! Ugyan katolika keresztyén apostoli cselekedet-e már ez? Ugyan helyes állítás-e már az, hogy az isten akármelyik helyen meghallgatja az embert? Nem kell-e eszerént az embernek akármely helyben is úgy képzelni az istent magának mint jelenvalót, ki mindeneket bétölt jelenlétével és mindenütt egyformán van? Avagy nem annyit téssen-e ez, mint az istent a maga királyi székéből levetni, melyben a régi tu-dohosok szerint mint nagy felség ül vala és azokat a dolgokat, melyek ez alvilágon történnek, a töle arra a végre rendeltetett szentek s csudatévő képek által tudja vala meg, és az ő hírmondások után írta vala osztán az ő általok beadatott könyörgésnek alája ezt: Légyen, vagy ne légyen! Azt állítani, hogy a képek előtt imádkozni semmit se használ, ugyan nem annyit téssen-e, mint őket minden tisztségektől megfosztani? Ugyan ennyi sok megesett csudák hogy ne volnának ellene mondhatatlan erősegek

arra, hogy az égben is csakúgy megy minden, mint itt a földön, — semmi sem érdem szerént, hanem csak ennek vagy amannak a patrónusnak kedvező tetszése s jóakarátja szerént? Hát megnyerhetek-é én valamit istentől az ő szentjeinek előre való esedezések nélkül, kik csak magok az ő kedvesei? És nevezetesen azok a szentek, kiket isten a sok csudatételek által mintegy újjal kimutatott most ez, majd ama sokaságnak, hogy azok egyedül az ő kedvesei; az ilyenek, mondom nevezetesen, ugyan hogy ne nyerhetnének felette sokat az istentől? Természet szerént, hogy igenis! Mégis, mégis! Azt állítja az a hitetlen császár, hogy a csudatévő képek csak a papoknak találmányaik, melyek által ők csak pénzt csikortak ki a tudatlan községtől. Óh be rettenetes istenkáromlás!

Minden csudákat szél-tiben tagadnak itt az emberek, ámbár mind megtaláltatnak is a felölők való hiteles tanúbizonyságlevelek, a klastromoknak történettár-könyveiben s más jelekben. Haszon-talan fityegnek szegről-szegre, képről-képre a sok mankók, fakezek, lábak és egyéb Lázár-címerek úgy, mint megannyi próbái a megesett csudáknak, csak nevetik biz azt, sőt még ingerkednek vele, hogy no most essék hát már valami csuda! Látja-é Tisztelendőséged, ennyire mégyen egy megvilágosodott népnek az ő vakmerősége! S honnan van mindez? Csak onnan biz az, hogy mivel most már ebben a hitetlen vallásbéli szabadgondolkodásnak idejében többé semmi csudák nem esnek, innen tehát ezek az okoskodások már azt se akarják hinni, hogy ezelőtt is esett volna. Holott pedig ha meg-gondolnák azt, hogy az isten csak együgyűek és tudatlanok előtt szokta mutogatni a maga csudálatos jeleit, és hogy az a föld, melyen a megvilágosodás uralkodik, éppen nem alkalmas arra, hogy rajta csudák essenek, és továbbá hogy a józan okosság éppen nem bír azokkal a tulajdonságokkal, melyek valamely csudának látásra megkívántatnak, mivel erre egyenesen vakhit kell; ha mondom, ezeket meggondolnák, úgy egy cseppet se ütköznének meg abban, hogy mármost semmi se esik a rendes természet ellen és a felett. Azonkívül még maga sem igen merészeli már ma valamelyik szent arra vetni a fejét, hogy csudát tégyen; régentén csak elhittek mindent egybe, teljes reménységeket helyhez-tették a képeknek s szenteknek csudatévő erejekben, a nép azt hitte, ami a papoknak tetszett s

legkisebb szavokat is csupa igazságnak tartotta s eszerént hát igen könnyű volt a szenteknek s képeknek csudát tenni, valahányszor csak kedvek tartotta és a papoknak tetszett. De mármost bizony nem tanácsolnám, ha ugyan becsületének örül, egy képnek is vagy szentnek, hogy csudát tégyen, mert csak nem tudom, de oly vakmerőségre vetemedtek már ma az emberek, hogy mindent ugyancsak kikutatnak, megvizsgálják, megrostálnak és tövé-heggyé tesznek és dehogy hisznek a csupa szónak! Sőt addig szűrik-zavarják osztán a dolgot, hogy csak kisült egyszer, hogy no bizony nem csuda volt az, hanem csak rend szerént esett meg! És már természet szerént, hogy ez az oka, hogy már ma seholye eshetnek csudák. De mindezeket nem gondolják meg a vallásbéli szabadgondolkodású ausztriaiak és azt állítják, hogy biz azelőtt se estek semmi csudák, mint-hogy ma legkisebb se esik; de akárki általláthatja, hogy az csupa helytelen okoskodás. Ám hiszen azelőtt más szokások, más emberek, más hit volt, azelőtt az emberek vakok voltak, de mármost megvilágosodtak; azelőtt mindent elhittek a papoknak, de most semmit se s ugyan ki nem láthatja már, hogy ezelőtt eshettek csudák, ha már ma nem esnek is? Sőt hacsak legkisebbet tudna is úgy okoskodni a község, mint akik tanulták a vallásbeli tudományt, egybe könnyen megfoghatná eszével, hogy már maga csuda az, hogy többé nem csuda nem esik; mert vajjon melyik szent engedi az emberektől rostáltatni azt, amit ő cselekszik?

Micsoda nagy kár az, hogy a megvilágosodás által mégcsak lehetséges voltok is kétségbe hozódik a csudáknak és hogy a császár parancsolatja által, ki mindezen veszedelemnek maga az oka, a búcsújárásnak teljességgel nyakaszakadt. Be szép volt csak nézni is ezelőtt, mint ment nagy áhítatossággal a temérdek sok nép nagy-hosszan elnyúlt sorral, a sok lobogós zászlókkal és a sokféle nékicifrázott képekkel húsz-harminc mérföldig is gyalog, sokszor mezítláb, sokan sokszor csak csupa száraz kenyéren és vízen, vagy pedig sokan utolsó harapásokat is elvivék magokkal, remélvén erősen, hogy addig s azalatt az ő otthonmaradt házoknépét a csudatévő kép menyeyi mannával eltáplálja! Mint mentek aztán a búcsújáró sokaság után mindjárt hátul a papok nagy-pompáson kocsiban az egész népnek nagy lelki épületére és mint tértek aztán bé a

vendégfogadószobába, és mint laktak ottan! Ugyan, hogyne gyönyörködött volna az isten abban, midőn az emberek egy képnek kedvéért feleségeket és gyermekeket otthon éhen-szomjan kopároz-tatták, csak hogy magok az alatt egy kőképfaragó bicskának bárdolatlan faragványa előtt vagy pedig valamely festőecsetnek idéltlen festménye előtt nagy felpillogó áhítatossággal imádkozhassanak? Ugyan nem örülhettek-e nagyon a szentek és a képek helyett az én gyönyörű papjaim, midőn az oltárt a sok pengő, zengő, csengő, csillagó, villagó áldozattal egészen bérakva látták? Hát még az én szentgyertya-áruló vénasszonyaim, mint nem örültek? S ihon né, már ez mind odavan! Óh császár, be nagy számadásra fogsz valaha menni!!!

Ami több, még a szent edényeknek is ki kellett ürülni a templomból és helyettek más alábbvaló ércnemből készülteket állítanak. — Ugyan üdvözülhet-e már a császár? Ahon, mind kótyavetyére hányatta az istennek szenteltetett ezüst- és aranykelyheket és a Krisztus testének aranytokját, az arannyal és gyöngyökkel kivarrott drága misemondóruhákat, szent általvetőket, szent nyaklókat, szent szoknyákat, szent tázlikat stb., melyek az eltörölt klastromi templomokban valának, és most már a többi templomokból akarja kiséperni az ezüstöt és aranyat! — S ugyan már miért? Imhol vagynak az ő fontos okai! —

Ő azt tartja, hogy az isteni tiszteletben lévő arany és ezüst csak a hiábanvaló világiságnak és a papok kevélységének s pompájának, nem pedig az isteni dicsőségnek címere. Azt mondja ő, hogy nem hiszi, hogy a hajdoni papoknak volt volna arany- és ezüstkehelyek, vagy selyem s bársony misemondó ruhájok s mégis afelől kegyesebbek voltak, mint a mai papok. És hogy a hajdoni püspököknek nem volt se nem tudom micsoda drága gyűrűjök, se drágán s cifrán kivarrott kesztyűjök és cipőjök és hogy az oly világisággal és vétkes kevélységgel elegyes pompa légyen, melyet a vallásban teljességgel meg nem lehet szenvedni. Az isten, úgymond, se nem világi, se nem kevély, se nem kívánja a pompát, mint az ő helytartója vagy vicehelytartója, s az aféle dolgokban nem gyönyörködik, és az aranynak s ezüstnek, mely annyira becsültetik az

emberektől, nincsen előtte az a becsek. Sokkal jobban gyönyörködne ez az örökkévalóság, ha az ember az aranyat, ezüstöt hasznosabb dolgokra fordítaná, mintsem arra, hogy ott álljon a templomban minden haszon nélkül, éppen hogy néha, az igaz, hogy a papok hasznát veszik. Ezek a császár okai, melyeket — maga is megvallhatja Tisztelendőséged — bizony egy pap se hágy helyben! Eh! ugyan mire gondolja már Tisztelendőséged, hogy fordítja azt a pénzt, melyet a klastromokból és templom s oltár ékességeiből összevgyűjt? Ugyan fordíthatja-e még azt rosszabb helyre? Hogy mégis a Tisztelendőséged ujságon kapkodó kívánságát egy kicsit megjátszodtassam és függőben tartsam, csak magára bízom, találja ki.

No mármost tudom, hogy úgy találta Tisztelendőséged, *hogy* ő azon új templomokat épített. — Majd éppen bizony! Vagy *hogy* a megholtakért és egyebekért való misékre tőkepénzt térsen le abból! — Isten őrizz! Arról még csak nem is gondolkodik! — Vagy *hogy* a püspököknek fizetéseket s rangjokat megnagyobbítja! — A világért se! sőt még azt kisebbíti s azt mondogatja, hogy az apostolok gyalog járva hirdették az evangéliomot az egész világon és így illik-e hogy az utánok következett tiszti társok olyan nagy pompával, vagy amint van, nagyobbban éljenek, mint egy világi fejedelem? — Vagy *hogy* kanonokságokat fundál, hol egynéhány korhely és lebzselő kanonok urak ehessenek-ihassanak! — Óh dehogy! Azoknak nagy ellenségek, mert a heverőket teljességgel nem szenvedheti. — Hát hiszen imádkoznak. — Semmit se tesz! Imádkozni, úgymond, nem munka és annak csak azokon az órákon kell megadni, melyeken az embernek nincs más szükségesebb dolga. — — — Ej, patvar tudná már! S hát csakugyan mit csinál azzal a pénzzel? — Hallja meg és bámuljon rajta! Eszébe talált ötleni, hogy az isten semmit jobban nem szeret, mintha az ember a valószínű szegényeknek gondjokat viseli, hogy az éhség, szükség s nyomorúság el ne ölje őket és úgy gondolkodék, hogy az isten minékünk az igaz és munkás szeretetet parancsolja, ez pedig, úgymond, abban áll, ha az ember gyámolítja s felfogja ügyöket a boldogtalanoknak, kik nem a magok hibájok miatt esnek valamely szerencsétlenségbe, és a szegényeknek, kik már vagy öregségek, vagy más akadályok miatt élelmüket nem kereshetik. Evégre fel-

állított egy éléstárházat ilyen névvel : *A felebaráti egyesült szeretetnek
kasszája*, melyből minden szegények tartatnak és erre költi
már azt a pénzt, melyet a klastromokból, oltári ajándékokból és az
úgynevezett atyafiságos szerzetestársaságoknak jószágaikból (mert
őn fájdalom! ezek is eltöröltettek) összevegyűjtött.

A JEZSUITÁKNAK EZELŐTT VOLT ELŐLJÁRÓJÁHOZ LISSZABONÁBA.

Ugyancsak gondolja meg jól érdemes barátomuram, mely szemtelen kívánságok azok, amelyeket szent rendünktől kívánnak! Ugyan mire nem vetemedhetik az ember, mikor ilyeneket hall! A papnak olyan embernek kell lenni, aki az evangyéliomi tudományt ne csak szóval, hanem inkább cselekedettel tanítsa. Ha ez igaz, úgy sok képtelenségek következnének ebből, amelyeket a mi vallásunk szerint lehetetlen volna elszenvedni. Tegyük fel, hogy ez úgy volna: mit nem kellene úgy cselekedni a papoknak? — Óh szegények! eszerént szomjúságoknak eloltására csak egy pohár borocskával sem ihatnának többet, mint mások. Aszerént nem volna szabad csak valami kis summa pénzt is keresztyéni uzsorára kiadni, nem volna szabad kávéházakban játszani, alázatosoknak, szelídeknek és a szegények eránt jóltevőknek kellene lenni. Nem volna szabad a leányokat a hetedik szakramentomra tanítani vagy előttök magyarázni. Sőt még több ilyen papi rendhez illendő dolgokat sem volna szabad cselekedni. Hát megállhatnának-e már mindezek a vallásnak megsértődése nélkül? Hát nem szeretetreméltó dolog-e az, ha a Főtisztelendő úr minekutána már a prédikálószékből az ellen az iszonyú részegeskedés ellen szent buzgóságból felindítatván ugyan jól kiperelvén magát, a csapszékbe be talál tántorodni és megszáradt torkát egy pár pohár borral megnedvesíti? Mely nagy örömöknek kellene az ő juhaiknak lenni, midőn ők az ő szeretetreméltó pásztorokat, aki őket oly nagy buzgósággal intette a mértékletességre, aki nékik az isten helyett vagy képében a pokolnak kínjait, mint a részegeknek büntetését hirdeti, ugyancsak legényesen láthatják inni, annakutána pedig a szent buzgósággal szédelegni és ide s tova tán-

torgani és nékiek az isten helyett a maga tulajdon tisztelendő személyében példát adni, hogy mely csúnya dolog legyen a részegség az emberek között! Aki a kezében lévő pohárral a maga prédikálószekből mondott szavait megbizonyítja és őket az ő tanításának igazsága felől meggyőzi! Hát nem indíthatnának-e fel mindnyájan az ő dicséretes példájának minden erejéből való követésére? Ha már eszerént értenék a dolgot, úgy megállhatna, hogy a papok a magok nyájának mintegy tükörül vagy például legyenek.

De hiszen ha ezt megengednék is, mit ér, ha a szegény papoknak, akiknek javait különben is már mindenfelől húzzák, nem szabad véres henyességgel keresett summapénzeiket uzsorára kiadni? Az ugyan különben is bizonyos, hogy a papok úgylis szeretik a keresztyéni nyereséget. Talám bizony sokalják, ha 40 pro cento vészen, holott a *politikus* vagy világi uzsorások legfeljebb csak 30-at vesznek. Úgy van! Azt mondják némelyek, hogy azért bosszankodik a nép és hogy magát azzal a pap botrányozásnak kövévé teszi. De óh boldog isten! Hát már mindenért bosszankodni kell az embernek, amit a papok cselekesznek? és hát nem tilalmas dolog-e az, midőn a juhoknak arra is gondjok van, hogy mit cselekszik az ő pásztorok, mit nem? De ki tehet róla, ha a rossz világ balra magyarázza, ha azt uzsorának nevezi, ami nem egyéb, hanem csak házi takarékosság. Hát nem kellene-e inkább erről példát venni nékik, hogy milyennek kell a jó gazdának lenni, aki a magáét megtakarítja és amint a közpéldabeszéd mondja, nemcsak az első, hanem a hátulsó kerékről is gondolkodik? De már annyira van a dolog, hogy még azt is fősvénységnek nevezik, ha valamely takarékos pap maga és cseledje eleibe szagos húst vitet, ha féljőllakva kel fel az ebédnél, és arra mord szemekkel néz, aki egy kicsit mélyebben lemárt a tálba, ha valamit inkább el hagy romlani, mintsem maga megenné vagy pedig másokkal elvesztegettetné, ha a maga drága pénzeszacskóját ugyancsak szorgalmasan őrzi, és tartván attól, hogy netalán valami istenfő ezeket a szent relikviákat tőle el találná lopni, éjjelnappal őrzi. De ez éppen nem jó, hogy az ilyeneket fősvénységnek nevezik...

Az alázatos és szánakozó pap csak haszontalan munkás az úrnak szőlőjében. Az ilyen minden vagyonykáját és jószágát csak a

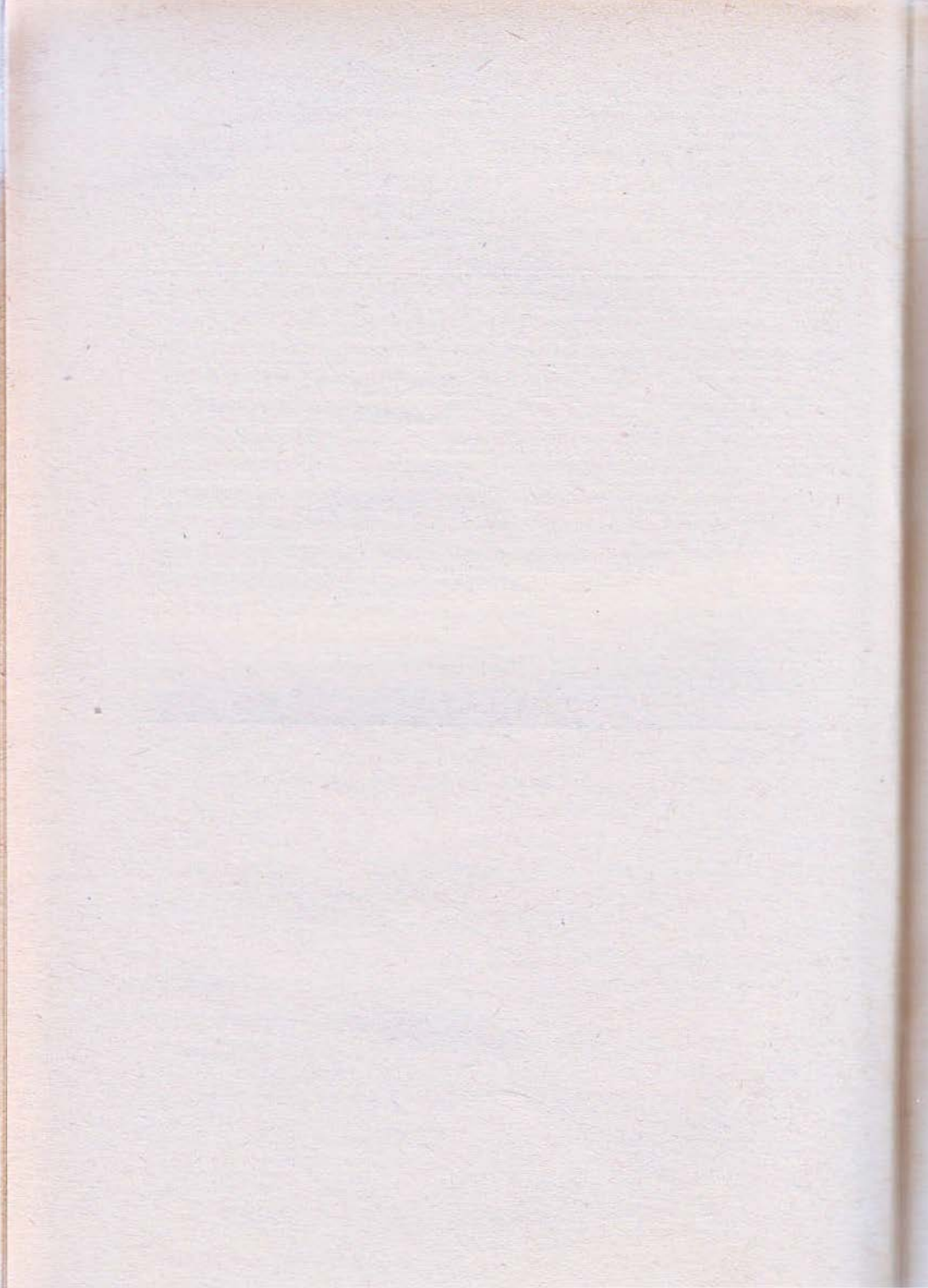
haszontalan koldusoknak ajándékozza s azonban a papi fejedelmeknek kiszabott rész mindég csonkul. A pap nem azért teremtetett, hogy adjon, hanem hogy vegyen. Ugyanis a Krisztus nem azt mondta az apostoloknak, hogy adakozzatok az embereknek, hanem: vegyétek el, amit előtekbe téznek, és ebből világosan kitétszik, hogy a papnak nem adni, hanem csak amit adnak, el kell venni. Az alázatos pap nem illik a katedrába vagy prédikáló székre. Az a maga tanítását szelídséggel és jósággal adja elő, azon igyekezik, hogy a maga hallgatóit a józan okosságból költ erősségekkel győzze meg, e pedig éppen nem dolga egy ortodoxus vagy igaz vallásban élő papnak. Annak ugyancsak lármázni és mennydörgni kell a katedrából, és ugyancsak nékikanyargassa, mint akármelyek magyar huszár és úgy adja szívekre hallgatóinak az isten beszédét, ha fel akarja őket indítani, mert azáltal mutathatja meg nékik, hogy az alázatosság keresztyéni virtus. Annak ugyancsak mocskolódni kell a prédikációjában, s azoknak pedig, akik néki valami kárt vagy bosszúságot okoztak, minden szerencsétlenséget és átkot kívánjon ha a keresztyéni szeretetet akarja nékik komendálni vagy javasolni.

De úgyis, — boldog isten! — hát nem kötelessége-e az a papoknak, hogy a tudatlanokat tanítsák? Ha egy fiatal, friss, eleven leányka hozzá mégyen valamelyikhez s kéri, hogy a szakramentumokat ugyancsak magyarázza meg neki, és azok közül a legutolsót ugyancsak kézzelfoghatóképpen meg is magyarázza néki, hogy ha a szükség úgy kívánja, a maga jövődöbéli urát is taníthassa reá, kivált ha máskülönben is tudatlan és ostoba ember volna, hát rossz dolog-e ez? Igaz, hogy ezt a rossz emberek rosszra magyarázzák és meg is lehet, hogy — úgy van, de —

Ki nem látja, hogy a papok eképpen sokkal buzgóbb szolgálai az úrnak, mintsem ha az ausztriaiak akaratjok szerint viselnék magukat? Én és kigyelmed is, édes barátomuram, tudom bizonyosan, semmit sem kételkedünk efelől.

De még ami nagyobb bolondság, azt is kívánják, hogy a papok okosok és tudósok légyenek. Úgy van, köszönjük reformátor uraméknak. Mintha bizony azért lenne valaki pap, hogy tanuljon. Hát nem elég-e az, ha valaki nagy munkával, fáradsággal 12, 13

esztendőig az oskolákon keresztülfutkosott, ha valamit tud deákul, ha a filozófiából tudja, hogy a föld kerek és hogy egy gomba sem terem magától és ha annyi teológiát tud, hogy az isten nevében minden eretnekeket elkárhoztathat s a szokott bűnben élőket nem *abszolválja* vagy nem bocsátja meg bűneiket, s azonban a parasztokat tudja inteni arra, hogy igen szükséges sok misét olvasatni, és vasárnapokon oltári áldozatra menni, de a selmák szokása szerint nem egy fillérkét, hanem legalább is egy garast tégyen oda, ha az egekbe akar menni? Mi kell több egy ortodoxus papnak? Hát egész életében ne légyen jól dolga? Talám bizony azért pap, hogy magát a községért gyötörje és a tanulással kínozza? Nézze el csak az ember, még e volna ám az újság! Hát a pásztor van-é a nyájért, nem a nyáj a pásztorért? Hogy alhatnék úgy déli álmot a pap? Mikor mehetne aszerént sétálni? Mikor volna csak borozásra is ideje? Hol venné az időt csak arra is, hogy cselédjeit mocskolhatná, pirongathatná? Hogy látogathatná meg a maga juhocskáit a csap-székekben vagy vendégségekben? Mikor beszélhetne csak a szakácsnéval is — a gazdasághoz tartozó dolgokról? De nem veszik ám ezeket fontolóra az ausztriaiak, hanem inkább vakmerőképpen megmaradnak amellett, hogy a papnak éppen ellenkezőnek kellene lenni ezzel, amit én állítok.

ORATIO

A D

PROCERES ET NOBILES REGNI HUNGARIÆ

M. DCC. XC.

*Idibus Aprilis conscripta, & Vindobanæ supressa, nunc
primùm in lucem prodit.*

TYPIS PARISINIS.

SZÓZAT

Magyarország előkelőihez és nemeseihez
1790

Iratott április hónapban. Bécsben betiltották
s most jelent meg először

Nyomatott Párizsban

Ha nemes körötökből ma valaki a szabadság védelme és az emberi jogok előmozdítása végett a világ elé lép, és e nagyfontosságú ügy érdekében az egykori rómaiaktól ránk, Pannónia lakóira hagyományozott nyelven, latin nyelven harcra kél a szent szabadságért Európa minden művelt nemzetének színe előtt, nemde örömtől ragyogó arccal megtapsoljátok őt, és kinyilvánítjátok, hogy méltán tartozik ama nemesség kötelékébe, amelyet fegyvereink, vitézségünk, továbbá hazánk, és uralkodónk iránti hűségünk tett híressé; fejére diadémot tesztek, hirdetvén, hogy szerencsére a ti kebletekből született meg a mai napon az, akinek kívánságtok szerint sikerült örökségként ránk szállott szabadságunkat az emberi jogokkal és az igazságossággal teljes összhangba hozni. Lelketeknek ez a dicséretreméltó és csupán a mi nemzetünkkel mintegy veleszületett hajlandósága az igazság felismerésére, továbbá hő vágyam, hogy hazám boldogulását a politikai helyzet mai szerencsés alakulása mellett előbbre vigyem, minden jogot megadnak nekem arra, hogy magamra vállaljam ma a szónoki tisztet, és azzal a nem hiú reménnyel kecsegtessem magam, hogy erélyes kézzel nyúltok majd hazánk szabadságának ügyéhez. Hogy ezt az összes művelt nemzetek és ti magatok, Pannónia előkelői, sőt maga a dicséretreméltó népünk is helyeselni fogja, azt — biztosra ígérem —, nem annyira ékesszólásom hevével, mint inkább az érveknek tömör felsorakoztatásával fogom bebizonyítani.

Távolítsátok el már, kérlek, nemes férfiak, egy kissé azokat az előítéleteket, melyekkel mintegy együtt születünk; szabadítsátok fel elméteket a papi fanatizmus és a római kúria romlott tantételei alól; itt ugyanis nem az ember örök boldogságáról van most szó, amelyre vonatkozólag a vallás ad útmutatásokat, hanem a társadalom helyes szerkezetéről, amely mellett minden polgár a maga

módján boldogulhat jó törvényeken alapuló szabadságban. Tépjétek le a sötétség bilincseit és lépjétek fel az igazi emberség trónusára... Ezért, ha ma összegyűltök, irtsátok ki örökre a kormányzat monarchikus formáját éppen úgy, mint az arisztokratikus forma minden árnyékát, és hassatok oda, hogy a legjobb törvényeken alapuló egészséges alkotmány helyet találjon örökre a mi országunkban. Hallgattassátok el mindazokat, akik e legszentebb munkátokban ellenséggként ellenállnak, akik a római kúriától rájukkényszerített nőt-lenség folytán a társadalom közös örömeiből kirekesztve a pápának és saját maguknak a hasznát nézik és a királyok, nemesek és a nép fölött állandóan gyakorolják kárhozatos uralmukat. Ezeket tartom én ellenségnek és nem a szent vallást és azt sem, akinek tiszte a papság irányítása. Ellenségnek tartom a romlott papokat és a szerzeteseknek minden szörnynél gonoszabb, az emberi nem gyötrelmére a pokolból mintegy életrekeltett mindennemű csapatait. Valóban, a polgári társadalomban semmi üdvösebb nem lehetett volna, mint az, ha a vallások szolgálóinak minden befolyását a polgári törvényekre megakadályozták volna minden időben. Az emberek ugyanis az élet megőrzésére a lehető legjobb módon a természettől nyerik az ösztönzést. Ebből a nagyszerű ösztönből erednek az összes természetes törvények és maga az a vágy is, hogy biztonságunk kedvéért társadalomban éljünk, ami viszont a társadalom törvényeinek megtartása útján valósítható meg. Miért fordulunk tehát a vallási törvények szolgálóihoz, amikor a helyes polgári társadalom megszervezéséről van szó? Amikor az emberi nem földi boldogságáról van szó, minek kérünk tanácsot a jövőmondás e szócsovéitől? Azáltal, hogy e tisztán világi ügy rendezésére segítségül hívjuk őket, miért adunk nekik alkalmat arra, hogy emberi érzéseikből kivetkezzenek, amelyeket pedig mint a szentségek kiszolgáltatói is megtartanak és miért adunk alkalmat nekik arra, hogy így, a szent vallás gyalázatára, minden gáztettre hajlandók legyenek; a királyokat, előkelőket és magát a népet saját uralmi vágyuknak vetik alá, a szent fegyvereket így megszenteltelenítve mind a szent dolgokat, mind a polgári társadalom egész szervezetét csodás és kárhozatos metamorfózissal a saját hasznukra fordítják. Higgyétek el nekem, e nagy vétkeseknek maguknak kellene vádolni bennünket, amikor helytelen indulataikat

kielégítve józan ésszel kezdenek néha gondolkozni és csodálkozniok kellene a mi ostobaságunkon, amely örökös szolgálkává tett bennünket. De talán azt mondjátok, hogy a mi őseink és a pogányok, zsidók, keresztények és mohamedánok csaknem valamennyi polgári társadalmi felhasználták a világi kormányzat területén a papokat. Kétségtelenül felhozhattok igen tudós férfiakat, akik véleményetek szerint inkább ezt a tényt látszanak erősíteni. De mit ér az összes nemzeteknek ez a tévedése a szilárd filozófiai alapelvekre támaszkodó igazsággal szemben? Vajjon a tudatlanságnak ugyanabból a forrásából származó tévhit, azáltal, hogy minden nemzet elfogadja, igazsággá változik-e? Ki vonja ma kétségbe közületek az ellenlábas földrészeket, amelyeknek létezését egykor minden tudós tagadta. Ki merészné az emberevőkről szóló történetet továbbra is Aesopus meséi közé sorolni? Az előbbi általános tévedéssel a halhatatlan Columbus, Amerika felfedezője állítja szembe rettenthetetlen bátorsággal saját tapasztalatát, az utóbbinak cáfolatára a félelmet nem ismerő Cook hozza fel az emberevők miatt és az ezeknek megfelelő éghajlat miatt is undorító Új-Zeeland szigetét, amelyet a hajózás iránti dicséretes lelkesedése fedezett fel. A mi Hont vármegyénk is felhossa ez ügyben cáfolatul a minap hallott gyászos jelenetet. Éleselméjű férfiak! Miért csodálkozunk azon, hogy az ősrégi időkben, amikor az első közösségek keletkeztek, a papok irányítására bízták a jogrendszert és a világi törvényeket? A papoknak a társadalomra gyakorolt gyászos hatásáról még nem állott rendelkezésükre tapasztalat; a társadalomfilozófia és társadalomjog az összes többi tudományokkal és művészetekkel együtt még gyermekcipőkben járt akkor. Minthogy pedig az embereknek a tapasztalat és a filozófia világító fáklyája nélkül tudatlanoknak és hiszékenyeknek kellett lenniök, semmi mást nem tudtak felmutatni, ami a társadalom megalapításának szilárdabb alapját képezhette volna. Bocsássuk meg tehát ősapáink szükségszerű tudatlanságát, és vizsgáljuk meg sietve a papok ravaszságát, amellyel a társadalmi ügyeket minden időben hatalmuk alá igyekeztek vetni, hogy e sokaktól meghányt-vetett igazság a papoknak a polgári ügyekre gyakorolt kártékony hatásáról végre mindnyájatok szívében megszilárduljon.

A papok, hogy a polgári társadalom ügyeit irányíthassák, minden időben két nézetet tanítottak a királyi méltóságot illetően. Az egyik a legtöbb pogány népnél, továbbá a zsidóknál és a mohamedánoknál, meg azon katolikus közösségeknél terjedt el, amelyek aggodalmasabban ragaszkodtak a pápai udvarhoz. Ez a tanítás azt hirdette, hogy a királyi hatalom a papi hatalomnak teljesen alá van rendelve és a királyok földi intézkedéseinek eme lelki büntető páska intéseihez kell igazodniuk. Ezt a tant Bellarmin kardinális, a jezsuita, és rendtársai, meg a szerzetesek egész csapata a társadalom legnagyobb veszélyére és a művelt nemzetek legnagyobb megbotránkozására még a mi időnkben is védelmezte. E tanításból, amelyet a papok a bölcsek kövéként kutattak a társadalom rejtekeiben, természeténél fogva a következő tétel folyik: a királyok alá vannak vetve a papoknak, a nemesek és előkelők, továbbá a nép a királyoknak vannak alárendelve, tehát a papok minden társadalomban, azaz az egész világon az emberi nem legfőbb bírái, mivel a világ társadalmakból áll. Valóban kiváló elgondolás, ha az istenek is helyben hagyják!

A másik tanítás szerint, amelyet leginkább a francia teológusok hirdetnek, a királyok egyedül az istennek vannak alárendelve. A pápának ennél fogva semmi hatalma sincs a királyok földi intézkedéseit illetőleg. Bár ez az elgondolás meglehetősen megalázta a római szentszéket és csaknem a pápai hatalomtól való elszakadást jelentette a franciák számára, a polgári társadalmat a papi igától és a papoknak káros hatásától mégsem szabadította meg. A papok ugyanis ez álláspont alapján mindig mondhatják: a királyok egyedül az istennek vannak alárendelve; az isten azonban akaratát általunk, bizalmas szolgálai és a vallásügy augurjai által nyilvánítja ki a többi embernek. Ennél fogva a királyoknak hallgatni kell a papok szavára, az előkelők pedig, továbbá a nemesek és a nép tartozik akaratát mind a királynak, mind a papoknak feltárni, — tehát ismét a felszentelt és tisztán a vallási dolgokra hivatott emberek parancsolnak az egész világnak. Valóban szomorú kilátás ez a társadalmak számára! De nézzük, hogy a hivatásukról megfelelő papok — bármilyen felekezethez tartozzanak is — milyen bajokat okoztak minden időben a polgári társadalmaknak. Az első társadalmak

uralkodói egyszersmind papok is voltak, akik a világi törvényeket összekeverték a vallási törvényekkel, hogy a népet a láthatatlan dolgok iránti rémületben és tudatlanságban tarthassák meg és így a papok számára hasznos despotizmust érvényben tarthassák. Eltűrték a feleségvásárlás szokásának bevezetését, hogy ily módon a férfiak rabszolgák fölött rendelkezve méltányosnak tartsák, hogy ők maguk viszont a papkirályok despotizmusának vettessenek alá. Ily módon a felszentelt uralkodók trónusa a legméltánytalanabb jogon igen mélyen gyökeret vert a hinduknál, a görögöknél, a régi spanyoloknál, germánoknál, galloknál, trákoknál, és még ma is a kínaiaknál, tatároknál, a hátsóindiai Tonkingban, a peguánoknál, az afrikai móroknál, törököknél, és minden vad népnél. Lehet-e kárhözatosabb dolog, mint a bráminok szigorú törvényei, amelyekkel a népet örökös tudatlanságban és alárendeltségben akarják megtartani? Mohamed, a törökök törvényhozója milyen istentelen törvényeket nyert, mint csalárdul maga állította, az istentől? Ezzel a csellel szektájának minden hívét mozgásba hozta csak azért, hogy Mekkáat virágzó kereskedővárossá tegye. De miért is teszem próbára türelmeteket barbár nemzetek antik példáival és a hamis vallások papjainak emlegetésével? Ti kétségtelenül egyetértetek abban, ha nem mondom is, hogy e hamis istenek szolgái a polgári társadalom ellen a leggyalázatosabb módon jártak el minden időben. De a keresztény papok iránti tisztelet nagyobb bennetek, semhogy elképzelhetnétek, hogy ezeknek a mérgétől megfertőzött társadalom mily szörnyű pusztulást szenvedett. Hallgassatok tehát velem együtt, nehogy a barbár nemzetek is tudomást szerezzenek papjaink többségének vétkeiről. Inkább olvassuk el titokban a történelmi hiteles emlékeit, hogy meggyőzzük magunkat ezeknek a társadalomra gyakorolt kártékony hatásáról. Ez emlékek el fogják nekünk mondani, mennyire eltértek céljuktól papjaink, mihelyt Constantinus császár felkarolta a keresztény vallást és kegyes lelkesedése hevében világi hatalom alól való mentességet engedélyezett nekik. A gőgös és irigykedő Arius presbiter, továbbá Photinus, Macedonius, Apollinaris, Pelagius, Nestorius, Eutyches stb., úgyszintén azok, akik emezek tanaival szembeszálltak: Athanasius, Cyrillus, Augustinus és igen sokan mások hatalmas forrongást

idéztek fel a keresztény világban, számtalan értelmetlen szektát hívtak életre a teológiában, számtalan zsinatot tartottak a különböző, egymástól távoleső városokban, segítségül híván a császárokat is pöreik és pártoskodásuk megszüntetésére, a polgárok legnagyobb kárára külföldi tartományokban pocsékolták a pénzt és a keresztény jámborság egyszerű tanításait valóságos labirintussá tették. Így a türelmetlenség egy és ugyanazon közösség polgárai között lassan egész Európában mély gyökeret vert, és az üldözések és gyilkosságok legvisszataszítóbb látványaival töltötte el Angliát, Franciaországot, Németországot és számos más tartományt és a legnagyobb politikai eltévelyedéseket idézte fel. De mindez még semmi sem volt, mert csak a nyolcadik században lángolt fel nyíltan a papok dölyfössége: a püspökök városok és tartományok urai lettek; így Pipintől a ravennai exarchatust nyerték, amit Nagy Károly is megerősített. II. és III. Gergely teljesen megfélemezett Krisztus tanításáról; e korban teljesen ismeretlen a polgári jog; ekkor vezetnek a frankok bárgyú követséget Zakariás pápához, hogy Childeriket fossa meg trónjától; végre a görög papok ekkor szakadnak el az itáliai papoktól: mindezek megannyi ösztönzést nyújtottak a közösség elleni eme veszélyes visszaélésekre. VII. Gergely, a papi méltóság szégyene, esztelen uralmi vágyában odáig ment el, hogy Németország királyát, IV. Henriket meg akarta fosztani trónjától, minden királyt és uralkodót saját hűbéresének tekintett, és szabad rendelkezési jogot követelt magának azok országa fölött. Ezt a rettenetes papot a többi pápák hasonló göggel utánozták. III. Sándor, I. Frigyes megfosztotta királyi méltóságától; III. Ince, Fülöp Ágost francia királyt, X. Alfonzot, Kasztília és Leon királyát, János angol királyt és IV. Ottó német császárt kiközösítette és királyságuktól, mint minden hatalom legfőbb bírása, megfosztotta őket. III. Honorius és IX. Gergely, II. Frigyes az egyház közösségéből kizárta, mivel nem volt hajlandó készségesen közreműködni Palesztina visszaszerzésében; ugyancsak ez uralkodó ellen, ennek távollétében ez a »pape« háborút indított és alattvalóit feloldotta az engedelmesség alól. Hogy Európában mekkora szükséglet és mindenfajta nyomorúságot okoztak a Palesztina visszafoglalása érdekében a pápák ösztönzésére indított hadjáratok, azt alig lehet könnyek nélkül

olvasni ez idők évkönyveiben; az elvetemedett pápák mégis nagy bajokat okoztak az uralkodóknak, ha nem voltak hajlandók ezekben résztvenni. Csak nézzétek meg a pápák többi gonosztettét, amelyeket a királyok ellen elkövettek, és tanuljatok meg félni a papi méregtől, amellyel megfertőzték a polgári társadalmat és a polgárok békéjét minden időben zavarták. Kegyelmezzetek azon idők királyai és az államok vezetőrétegének, hogy e nagy baj ellen nem találtak orvosságot: a legrettenetesebb háborúk gyötörték őket, a tudatlanság, mint valami pestis, lepte el egész Európát, amelynek egyedül jutott osztályrészül, hogy győzhetlenné tette a „pap” gögös trónusát. De ne gondolja senki közületek, hogy a papoknak a közösség biztonsága elleni ártalmas túlkapásai a vallásügy iránti nagy buzgalom miatt történtek. A körülmények ugyanis, amelyek között ezek éltek, mutatják, hogy ezek az átkozott emberek a vallási kötelezettségeiket is megvetették, hogy gögjüket kielégíthessék és a királyokat igájuk alá hajtsák. VI. Sándor, ez a papi szörnyeteg, ama vágytól ösztönözve, hogy ágyasától született fiát, Cesare Borgia trónra emelje, teljes és részleges búcsúkat (bűnbocsánatot) adott pénzért; amikor XII. Lajos e pápával fel akarta bontatni házasságát, Borgia-nak, a szentséges atya fiának egy hercegséget adott és Albertnek a lányát adta hozzá feleségül. Ugyanez a szentatya, amikor megtudta, hogy fia a legjobb erővel konsummálta az első éjszaka a menyegzőt, elrendelte, hogy Rómában ünnepi tüzekkel ünnepeljék meg ezt az aktust. Hogy ez a pénzsóvár milyen óriási üzleteket kötött titokban a török császárral VIII. Károly francia király ellen és hogy mily gyalázatos és még egy vademberhez is méltatlan gyilkosságokat követett el titokban az egyháznak ez a vezére, azt elhaligatom, hogy megkíméljelek beneteket a könnyezéstől. Wolsey kardinális, Anglia kancellárja, amidőn az V. Károly által kétszer is megígért pápai méltóságot, amely után annyira vágyott, nem nyerte el, királyát, VII. Henriket, V. Károly oldaláról elvonta és I. Ferenc francia királlyal hozta össze, aki előbb ellensége volt. VII. Kelemen, félve V. Károly császártól, azt a paphoz méltatlan ítéletet hozta, hogy a Madridban foglyul esett I. Ferenc mentessék fel esküje alól, amelyet a kivívott szabadságjogok biztosítására tett. Ugyanez a pápa Bourbon, aki Rómát

megtámadta, kiközösítette, a német katonákat »lutheránusok« névvel illette, a spanyolokat úgy tekintette, haragtól eltelve, mint csupa mór seregeket. Pompeo Colonna kardinális, mivel VII. Kelemen ösztönzésére egy istentelen konklávé főpapságától megfosztották, alkalmat talált arra, hogy váratlanul háborút indítson ellene; háromezer katonával megrohanta Rómát, a pápát megfutamította, a vatikáni palotát, Szent Péter templomát és a miniszterek házáit kifosztotta és csaknem a föld színével tétette egyenlővé. De mindez semmi, ha azokkal a vétkekkel hasonlítjuk össze ezeket, amelyeket minden nemzet legnagyobb kárára a jezsuiták és a szerzetesek csapata követett el. Hogy milyen gondolatszörnyekre és minden jó társadalom törvényeivel ellenkező elvekre tanították az ifjúságot, azt elmondják nektek Sanchez, Vasquez, Bonacina, Busenbaum, Tamburinus, továbbá a janzenisták, molinisták, thomisták és scotisták örök feledéssel borítandó művei. A legravaszabb módon a római kúria és saját konventjük érdekeinek megvédésére iskoláikból a társadalom kormányzására a leggyalázatosabb elvektől átítatott emberek kerültek ki, akik, mivel a társadalom helyes szerkezetét illetőleg semmit sem tudtak, minden fáradságukat arra fordították, hogy a pápák és azoknak különböző papi süveggel díszített támaszai uralkodjanak az egész világon és a társadalom tagjai örökös iga alatt maradjanak. A jezsuiták Európa legtöbb városában a tudományoknak, mint mondani szokták, úszóövét tanították nyilvánosan, és így igen jó alkalmuk volt a nagyobb tehetségeket társaságukba csalogatni, a többi ifjakat pedig örökös tudatlanságban hagyták, szívükbe a római kúria és a jezsuiták ellenségei iránti fanatizmust vették. Amerikába küldetve, ez új világban új sötétséget és a számukra hasznos fanatizmust honosították meg, a népet örökös gyermekségben hagyták, és hogy minden tevékenységre még a kísérletet is kiírták belőlük, a Paraguayban hozott törvény szerint rávették a lakosságot, hogy mondjanak le minden magántulajdonról és mindenük legyen közös az apostolok módjára. Ezt az elvet bevésvén a nép lelkébe, a jézustársasági atyák csodálatos metamorfózison mentek keresztül és inkább uralkodni akartak, semmint missziós küldetésüket teljesíteni a szent cél érdekében. Noha a spanyol király azon feltétellel küldte őket Paraguayba, hogy a spanyol

nyelvre tanítsák a népet, ezt az utasítást semmibe sem vették, és végül ők maguk képviselték a királyt, aki másképpen nem, csak Loyolai Ignác fekete köntösében volt a nép barátja, és így a tudatlan lelkeket inkább saját rendjüknek, semmint a királynak nyerték meg. Mondjátok kérlek, milyen lenne a kereskedelmünk, az iparunk, földművelésünk és tudományunk, amelyeknek minden társadalom boldogsága köszönhető, ha a világ minden nemzetét így kormányoznák? Vagy azt gondoljátok talán, hogy az amerikaiak kevésbé emberek, mint az európaiak? Melyik jezsuita, vagy más szerzetes merésznélé metafizikai okoskodással bizonyítani, hogy az ő lelkük sokkal alacsonyabbrendű a mi emberi funkcióinkat irányító alapelnél? Ha pedig nekik ugyanolyan értelmük van, mint bármely európai embernek, miért nem engedélyezték a jezsuiták az amerikaiaknak a magántulajdont, amely elősegíti a szorgalmat és széles utat nyit arra, hogy az emberi szabadsággal élhessünk? Ők maguk igényt tartottak a kolostorok birtoklására és különböző ürügyek alatt bőséges javak fölötti rendelkezési jogot csikartak ki maguknak, viszont azt akarták, hogy az amerikaiak szegények legyenek. Kétségtelenül szép eljárás! Ezért azután a spanyolok, bár a vallási fanatizmusban nyakig voltak elmerülve, egész Paraguayból egyetlen éjszaka leforgása alatt kivetették őket. Tudom, hogy némelyek közületek azt fogják mondani, hogy a jezsuiták és a szerzetesek révén sok jó is háramlott az emberi nemre. De hogyha összehasonlítjátok az egész világon lévő hatalmas tömegüket, amely az emberek nehéz munkájának gyümölcséből él, azokkal a javakkal, amelyek az ő révükön származtak a tömegekre, akkor nemcsak haszontalannak fogjátok nyilvánítani létüket, hanem egyenesen károsnak az emberi nem szempontjából és örök feledéssel borítandónak. Ha némelyek közülük igaz jámborságban erényekkel teljes életet éltek, ezek nem a kereskedelemnek, az iparnak és a politikai életnek, hanem a vallásnak és önmaguknak voltak hasznára, az én beszédem pedig nem a vallás szempontjából káros vagy hasznos tevékenységükről, hanem a társadalomra gyakorolt átkos befolyásukról szól, melynek folytán céljaik hathatós érdekében magával a gyónással is visszaéltek. Ennek révén megtudták a királyok és a miniszterek titkait; a királyné udvarhölgyeit, akik ifjúságuk

elmultával kegyessé és rideggé válnak, a nép költségén hatalmasra hizlalt testükkel nyerik meg maguknak, vagy szentképekkel, vagy végre azzal, hogy állandóan azt hajtogatják, hogy a mai fiatalság vallástalan, hogy az egész világ elkárhozik. Így sokszor a társadalom nagy kárára lassan megtudják a királynénak, a királynak, és a minisztereknek minden titkát, amelyet álnok módon más uralkodókkal közölnek, vagy megírnak az egész kárhozatos rend Rómában székelő vezetőjének. Ha ez sem vezet célhoz, akkor titkos gyilkosságokhoz fordulnak, hogy így fékezzék meg ellenségeiket, az igazság barátait : domonkosrendi szúrta le karddal III. Henriket ; Guignard jezsuita izgatta fel irataival a tudatlanokat, hogy öljék meg IV. Henriket és ezért méltán lakolt azzal, hogy felakasztották. Szent Domonkos egy fia a szent áldozáshoz szükséges borba mérget kevert és VII. Henriket ezen ájtatos cselekménye közben ölte meg ez az istentelen és álnok szerzetes. Franciaország három királya a szerzeteseknek ugyanilyen gaztette folytán pusztult el ; e szerzetesek közül az egyik jakobita volt. XV. Lajost pedig a jezsuiták egy tanítványa ölte meg. Kétségtelenül ismeretes lesz előttek Malagrida jezsuita atyának az a hírhedt összeesküvése Portugália királyának a megölésére ; amikor ennek rendtársait és e gaztettben cinkosait emiatt Lisszabonból kiűzték, a szentséges atya Rómában mint a mártírium pálmájára méltó hitvallókat fogadta őket. Olvassátok csak el a történelem igaz forrásaiból a papoknak ezeket és az ezekhez hasonló gaztetteit és velem együtt rettenjeteke vissza annak még a gondolatától is — ha ugyan még csábító lehetne számotokra, — hogy a papok segítségét igénybe vegyétek a társadalom irányításában. Mondjátok meg nekik, hogy Európa nagyobbik felében már szétoszlott a sötétség, amely az ő csalárdságaiknak kedvezett, hiába hirdetik már a tanultabbaknak a papok és szerzetesek, hogy a vallás kérdése a társadalom irányításának elveitől nem választható el és hogy felbomlik a természet rendje, ha a papoknak a társadalomra gyakorolt hatását felszámoljuk, továbbá, hogy az istenség haragját idézzük fel ezáltal és így az emberiség a bajok állandó izgalmainak lesz kitéve. Az embereknek csupán azt a réteget vezetheti félre a papok és a szerzetesek csalárdsága és az általuk viselt szentség álarca és csak az a csoport támadja a polgári társadalom egészséges

reformjait, amelyhez az igazi irodalomnak még a híre sem érkezett el.

Most annak a kérdésnek vizsgálatához kezdek, amely utolsó menedéktek lehet és amelyről azt gondolhatjátok, hogy rajta nyugszik, mint szilárd alapon az a régi meggyőződés, amely szerint a papoknak a polgári ügyekre gyakorolt befolyása szükségszerű. Nem állítjátok ugyan, hogy a pápák, kardinálisok, prelátusok és a jezsuiták, továbbá a spanyol, olasz, portugál és német szerzetesek nem követtek el a társadalom igen nagy kárára gaztetteket, mégis talán azt gondoljátok, hogy a mieink mentesek e méregtől, sőt még igénybe is vehetjük őket a polgári kormányzatban. Bárcsak ne az ellenkezőjét mutatná a gyakorlat! Bárcsak hazánknak szomorú sorsa a jezsuiták alatt ne mutatná olyan nyilvánvalóan, milyen káros az ország ügyeire a papok befolyása. Akkor teljes lelki megvigasztalódással kimondanám, hogy a mi papjaink, atyáink romlatlan vérenek sarjai, igaz és tiszteletreméltó cél érdekében léptek a szent szolgálatra, megvetették a gazdagságot, világi dolgokban a vizsgálatot a bírákra bízta, és végül nekünk a boldogságnak egyedüli és tiszta útját ajánlották. De mivel az állandó háborúktól zaklatott hazánk bölcs törvények útján nem tudott az idegen papok erkölcstelen életmódjának gátat vetni, ezek a keresztény hit megerősítésének ürügye alatt könnyen behatoltak erre az általunk lakott drága földre is, felépítették itt otthonaikat és gyülekezeteikbe felvették a mi hazánk fiait is; nekik is átadták a romlott papság mérgét: az olasz ravaszságot és a spanyol jezsuitáknak és domonkosoknak barbár fanatizmusát, úgyhogy atyáink, akik vérükkel és hősi bátorságukkal megszabadították magukat és utódaikat a németek és a törökök igájától, a jezsuiták és a szerzetesek zsarnokságának sokkal veszedelmesebb labirintusába jutottak. Soha még a legvérengzőbb háborúk sem tudták egy nemzet cselekvőkéességét annyira elerőtleníteni és tehetségét annyira eltompítani, hogy az állatokhoz váljék hasonlóvá, amennyire a papok tették ezt a vallással való visszaélés és a fanatizmus révén. A papoktól terjesztett eme dögvészről sok millió ember pusztult el és az életbenmaradtak a legnagyobb tudatlanságban húzzák meg magukat. A törökök a keresztények elleni gyűlöletükben a világ nagyobbik részét a maguk igája alá vetették. A keresztények viszont Jeruzsálem visszafoglalásáért

Szent Lajos, Fülöp Ágost, Oroszlánszívű Richárd és más királyok alatt kétmillióháromszázötvenezer embert pusztítottak el. A papok ez átkos fanatizmusának terhére kell írunk az üldözéseknek azt az örületét is, amelyet az európaiak Amerikában vittek végbe. Ennek tartama alatt, ha hihetünk Bartolomé de Las Casas szavaihoz, ha hihetünk a szabadság kiváló védelmezőjének, tizenkétmillió indián pusztult el. Olyan túlkapásokat követtek el a szelíd keresztények Amerikában a despotizmus és zsarnokság terjesztése körül, hogy az indiánok asszonyai nem hordták ki magzataikat, nehogy világrahozva őket azok az evangélium fiainak dühét kényszerüljenek elszenvedni. Hallgatással mellőzöm azt a számtalan emberölést, amelyet a protestánsok ellen támadó katolikusok Franciaországban, Angliában, Írországban, Dél-Belgiumban és Európa más tartományaiban követtek el, és ismét a mi jezsuitáink felé fordítom figyelmemet, a szerzeteseknek ama csapata felé, akikről alig lehet félelem nélkül beszélni, mert ezek rendjük első vezetőitől a nevelés útján megrontva és azok természetellenes tanításait híven követve, minket, elődeinket és mint mondani szoktuk, a világi klérust is örökös igájuknak és galádságuknak vetették alá. A jezsuitáknak mérge valóban olyan mély gyökereket vert országunkban, hogy az előkelők nagy része, továbbá a püspökök és a legtöbb prelátus ma már oly makacsul vallják az ő tanaikat, mintha sajátjaik lennének ezek, és mivel józanabb elveket politikai ügyekben máshonnan nem nyertek, mindjárt kiirtandónak tartják mindazt, ami ezekkel az elvekkel ellenkezik. Nemes férfiak! Ha ezeket a szavaimat hamisaknak tartjátok, félek, hogy magát a déli napnál fényesebb igazságot is kiforgatjátok! Az igazság mellőzésével hadi eredményekkel ékes nemzetünk sohasem fog megszabadulni az arisztokraták igájától és mi magunk a dölyfös papi uralom eszközei maradunk mindörökké, megfosztva annak lehetőségétől, hogy elmélkedjünk és gondolkodjunk arról, mi válhatik hazánk üdvére. Végül is bármely társadalmi kérdés megoldásában azt az irányt fogjuk követni, amelyet ravasz okoskodásukkal a hivatásukról megfélemedezett papok fognak elénk szabni. Jól látom, hogy ti azt fogjátok minderre mondani, hogyha a papokat a polgári ügyek intézéséből kizárjuk, ezzel legnagyobb királyaink írott törvényeit forgatjuk fel és vetjük meg, amelyek a

papoknak főhelyet biztosítanak. De ha jól tudjátok, amit lehetetlen nem tudnotok, hogy t. i. minden papok legnagyobbikának, Krisztusnak királysága nem e világról való és hogy Pál, a nemzetek apostola határozott szavakkal hirdeti, hogy senki, aki istennek szolgál, ne avatkozzék világi ügyekbe, ha, mondom, megfontoljátok, hogy Nagy Konstantin idejéig minden papnak a tevékenysége a lelki élet területére korlátozódott, akkor arra a meggyőződésre fogtok jutni — anélkül, hogy királyaink ellen a legcsekélyebb jogtalanságot követnétek el — hogy inkább kell hitelt adni a katolikus egyház fejének, Krisztusnak és Pál apostolnak, és ennek következtében a papokat az állam kormányzásából mint valami pestist, el fogjátok távolítani. A mi kegyes keresztény királyaink azt hitték, hogy nem gyakorolható a vallás anélkül, hogy a papok első jogon részt ne vennének a világi ügyek intézésében is; ezenkívül attól is féltek még annak idején, hogy népünk ismét visszatér a bálványimádásra és ezért tűző buzgalmukban elrendelték, hogy a papok képezzék az állam első rendjét. Ők ily módon eltávolítván a hamis hit veszélyét, elkerülték a Charybdist, mi pedig, fájdalom! — menthetetlenül behullottunk Scylla karjaiba. Valóban már a régi időkben is a legméltánytalanabb követeléseket támasztottak királyainkkal szemben III. Honorius, III. Ince és VII. Gergely pápák, holott fáradozásaik jutalmát az égtől kellett volna kérniök. A mi jezsuitáink pedig elvesztvén a haza iránti szeretetüket, mindent saját rendjük hasznára fordítottak, és ugyanazokat a bajokat zúditották hazánkra — bár kevesebb tehetséggel, mint társaságuk külföldi vezetői — amelyeket rendtársaik Európa és Amerika más tartományaiban követtek el. Kezükben voltak a tudományok, tehát nemzetünknek egész nyomorúságos állapota is tőlük függött; a világi papságot, amely országunkban a legfőbb tisztségeket foglalta el, ők nevelték és átítatták teológiai tanaikkal, amelyekkel a népet és az előkelőket állandó fanatizmusban, hazánk valódi boldogulására vonatkozó ügyeket illetően tudatlanságban és a protestánsok elleni állandó gyűlöletben tartották. Eközben ők, mint valami magyar brámánok, ingatlanokra, fényes rendházakra, és hatalmas gazdagságra tettek szert, istentelen tanácsaikkal a legjobb püspököket is megrontották, rejtett háborúval ellenségeiket legyőzték, úgy látogatták meg a család-

dokat, mint a tisztaság elleni vétek menedékhelyeit és a munkában kimerült és gyenge tehetségű férfiakat meggyűlöltették asszonyaikkal és saját maguknak nyerték meg őket erős szervezetükkel és bő étkekkel táplált testükkel. Ezeknek kiváló példáját igyekezett aggodalmasan utánozni a szerzeteseknek haszontalan tömege: növelték a csodák számát, hogy a tudatlan nép messze földről felkeresse kolostoraikat, adja nekik a pénzét és hozzon élelmet a semmittevésben vagy az éhség felcsigázására alkalmas »anyagias imák« között élő szerzeteseknek. Ne mondjátok, hogy valaki is boldog lett ilyen embereknek az imája következtében, amelyet zengő vagy rekedt hangon, vagy unalmas mormogással küldtek a levegőbe! Az előkelők, a világi papok, a jezsuiták, a pálosok, a benedekrendiek stb. népünk verejtékéből jogtalan módon gyűjtötték nagy vagyonaikat, a szerzeteseknek alantasabb többi csapata pedig imáival és nevetséges színészkedésével a már csaknem kimerült néptől bőséges élelmet gyűjtött hasa növelésére. A természet ezalatt nem változott meg ez imposztorok imái következtében és a mi mérsékelt égövünknek megfelelő körforgását továbbra is megtartotta; a természetes okok villámokat és jégesőt, szeleket és majd nedves, majd száraz időjárást okoztak. Ezek a mi földünkre inkább kedvező, mint kedvezőtlen hatással voltak, éppen olyan okoknál fogva, mint Új-Zeelandra, a patagonokra, Tahitira és a föld bármely rejtett zugára, ahol sem a jezsuiták, sem más szerzetesek nem imádkoztak, hogy ezzel kiengeszteljék az isten haragját. De ők az időjárásnak e különböző rendellenességeit ravasz módon magyarázgatták a tudatlan népnek, a termékeny évet saját imáiknak tulajdonították, a terméketlenséget pedig istentől ráncmért büntetésnek hirdették, hogy ezáltal a népet a papok tiszteletére buzdítsák. Milyen szív-fájdalommal nézték az igazság barátai és az igaz emberiség hívei a legnagyobb nyomorúságba döntött sok nemes polgár és paraszt helyzetét! Erre a kétségtelenül gyászos állapotra a mágnások, a romlott papok, a jezsuiták és a szerzetesek túlságos hatalma folytán jutottak ezek, és amazoknak az *igazság emelvényein* gyakorolt hatalma miatt gyászolhatják nyomorúságos sorsukat. Ezeket az embereket, ha a védelem híján tönkremennek, nem hívják meg a jezsuiták és a szerzetesek bő étkezéseikre,

és ezektől egyáltalán semmi segítséget nem kaphatnak. A templomokban a szentmise meghallgatására összegyűlt hívek a jezsuitától vagy más szerzetestől a szószékről — jó tüdejük folytán — lelkes szavakkal hallják dicsőíteni és ajánlani a szegénységet, mint evangéliumi tanácsot, amelyet azonban e szónokok maguktól állandóan távoltartani igyekeznek, minden ravaszságot segítségül hívván. Állandóan azt hirdetik hallgatóiknak, hogy a balsorsban a szegénység elviselésére az egyetlen orvosság a béketűrés, mégis ők a legtűrelmetlenebb árverési kikiáltók. Viszont, hogy a szegények ne vonakodjanak adót fizetni a papoknak, az alamizsnálkodás erényét a legnagyobb dicsérettel halmozzák el és a papi dézsma pontos beszolgáltatását a bibliának ezen szavaival: ne kösd be a nyomtató ökör száját, és sok más ilyenféle érveléssel mintegy szentesítettnek tüntetik fel. A jezsuitáknak és a szerzeteseknek ilyen tevékenysége miatt nemzetünk egészen korunkig szinte az utolsó maradt Európa összes országai között a szellem kiművelésében, az iparnak és a kereskedelemnek a fejlesztésében a papoknak pedig sehol a világon nem jutott gyönyörteljesebb élet, mint a mi hazánk termékeny földjén. Hogy ez valóban így van, azt magatok is belátjátok, ha előítéletek nélkül vizsgáljátok önmagatokat és helyzeteteket, amelyben vagytok. De ha ezt a vizsgálatot önmagatokon nem akarjátok végrehajtani, kérdezzétek meg az angoloktól, vagy ha a monarchikus berendezkedésű államoktól nem akarjátok, akkor Philadelphia leghaladottabb tanácsától, vagy Franciaország fényes rendjeitől és a helvétektől, meg a hollandoktól bölcs véleményüket a mi nemzetünk előrehaladottságáról és beszédemnek igazságáról amely hazánk igazi jólétének érdekeit szolgálja. Tárjátok fel, kérlek benneteket és könyörgök nektek, ezeknek a művelt és szabad főeknek, akik az emberi bölcsességnek a csúcspontjára értek, a mi hazánknak a jezsuiták és a szerzetesek által fabrikált szerkezetét és a szellemnek azt a világát, amelyet ezektől kaptunk, akkor mindnyájan látni fogjátok, hogy ezek a művelt nemzetek lelkesen teszik magukévá véleményemet anélkül, hogy ítéletükben remény, félelem, haszon vagy kár befolyásolná őket. Hárítsátok el tehát világi ügyekben a jezsuitáknak és az ezek által megrontott püspököknek tanácsait. Ne higgyetek nekik, hogy ők

valóban a vallás érdekében buzgólkodnak: vagyon kell nekik és a fő tisztségek és féktelen uralomvágy viszket bennük. Mihelyt észreveszik, hogy ezek a kiváltságok a világi ügyek új rendezésével meginognak, rögtön belétek verik, hogy maradjatok hívek a régi kiváltságokhoz, amelyeknek fennmaradásától függ mérgező tevékenységük. Mondjátok ezeknek a vallás álarcába öltözött imposztoroknak, hogy világi méltóságukat, díszes palotáikat, amelyekben élnek és zsíros ingatlanaikat, amelyek birtokukban vannak, engedjék át az elszegényedett nemeseknek és a népnek, azoknak, akiknek ősei a hazáért és éppen ezekért a javakért vérüket ontották. Igérjétek meg nekik, hogy a romlatlan papság szent hivatásához méltó és tisztességes támogatást fogtok nyújtani nekik; biztosítsátok őket, hogy a lelki élet terén az ő hűséges fiai maradtok, továbbá, hogy minden szent dolgot tiszteletben fogtok tartani, és hogy a valóban lelki büntetéseket, amelyek a bűnök kiengesztelését célozzák, hálás lélekkel készek vagytok elviselni, mint pl. az ételtől és italtól való mérsékelt megtartóztatást, az imát, a kinek-kinek vagyonával arányban álló alamizsnálkodást, de a szegények számára, nem pedig a szerzetesek számára, sőt magát a kiközösítést is, amely azonban nem zárja ki az emberekkel való érintkezést világi ügyekben. Ha ezeket komolyan kifejezitek, látni fogjátok, hogy a jezsuiták és tanítványaik, a püspökök, mintha villámcsapás érte volna őket, elnémulnak, mások pedig a szentbeszédek alkalmából összeszedve minden ékesszólásukat az ó- és az újszövetségből vett bibliai idézetekkel kísérelnek majd meg benneteket eltéríteni szent elhatározástoktól, és azt fogják erősítgetni, hogy eljött az Antikrisztus ideje, hogy ezzel is megfélemlítsenek benneteket. Ti eközben a napnál is világosabban látni fogjátok tetteik alapján, hogy vágyaik inkább a tisztségek, a gazdagság és az uralom felé irányulnak, semmint arra, hogy számotokra és önmaguk számára az égbevezető keskeny utat készítsék elő. Ilyenféle színjátéokra félreérthetetlen példánk volt II. József német-római császár uralkodása alatt. Midőn ez egyházunk nevetséges és durva visszaéléseit megszüntette, visszaállítván a vallás tisztaságát, és midőn elhatározta, hogy a püspökök javait egy kissé megnyirbálja, magatok is tudjátok, mennyire elégedetlenek voltak papjaink és a császárt mint nemétől elfajzottat,

egy második Julianust a vallás ellenségeként festették elétek. Mégis az egész országban egyetlen jezsuita vagy püspök sem úgy szegült intézkedései ellen, hogy palotáját, vagy puha ágyát, amelyen bűnösen hentergett, hajlandó lett volna felcserélni a Spielberggel, Anastásiusnak és Ignátiusz konstantinápolyi patriárkának a példáját követve. Valóban szép buzgalom ez a vallás megvédelmezésére! Jól tudom, ha papjainkat egyenlő jog alapján erre az üdvös életre kényszerítenénk hazánk közjává, a mi jezsuitáink futnának először hozzánk és ők vádolnának bennünket elsőnek hálátlansággal, mintha bizony hálátlanságot követtünk volna el ellenük, és előhozakodnának az irodalom terén szerzett érdemeikkel. Istenemre, kiváló eszköz ez a lelkek megnyerésére! Vedd ki a magyar történetírók közül Prayt, — a történetírás nem nagy tudóst, hanem szorgalmas adatgyűjtőt kíván, — a többi jezsuiták a tudományok valódi törpéi voltak: a számtan, a fizika, a hibás filozófia, a világi építészet, a gazdaságtan, a magyar történet és az elrontott esztétika elemeit hányták a világ elé, ismételten kinyomatván azokat a haszon kedvéért, és az emberi tudomány kolosszusainak tűntek fel szemetekben és a ti örök dicséretet érdemlő bőkezűségetek oly jutalomban részesítette őket, mintha Voltairénél, Hallernél, Wielandnál, Popenál, Thomsonnál és Graynél is többet mutattak volna fel a szépirodalom terén, és Lockenál, Leibnitznél és Kantnál nagyobbak alkottak volna a filozófiában, vagy Newtonnál, Eulernél, Lacaillenál, Clairautnál, D'Alembertnél, Karstennél, Kaestnernél és Lagrangenál is nagyobbak alkottak volna a matematikában. Lépjen ki közülük az, aki valami jelentőset talált fel, és azt a haza közös javára fordította, tüstént meg fogom változtatni véleményemet és kérni foglak benneteket, hogy fejét babérkoszorúval övezzétek. Ha végül gyermekeinknek a komoly tanulásra való alkalmasságát nézitek, akiknek sajnos csak a jezsuiták által írt hitvány könyvek állanak rendelkezésére, akkor arra az eredményre juttok az én figyelmeztető szavaim nélkül is, hogy hazánk most már más népeknek is törvényeket szabna és kiváló nyelvét nagy gyönyörűséggel idegen népek ajkán is hallhatná, ha a tudományokban olyan mértékben volna kiművelve, amilyen a tanulmányi rend Angliában, Franciaországban, Hollandiában, Svájcban és Németországban. Nemes férfiak! Milyen kellemes látvány

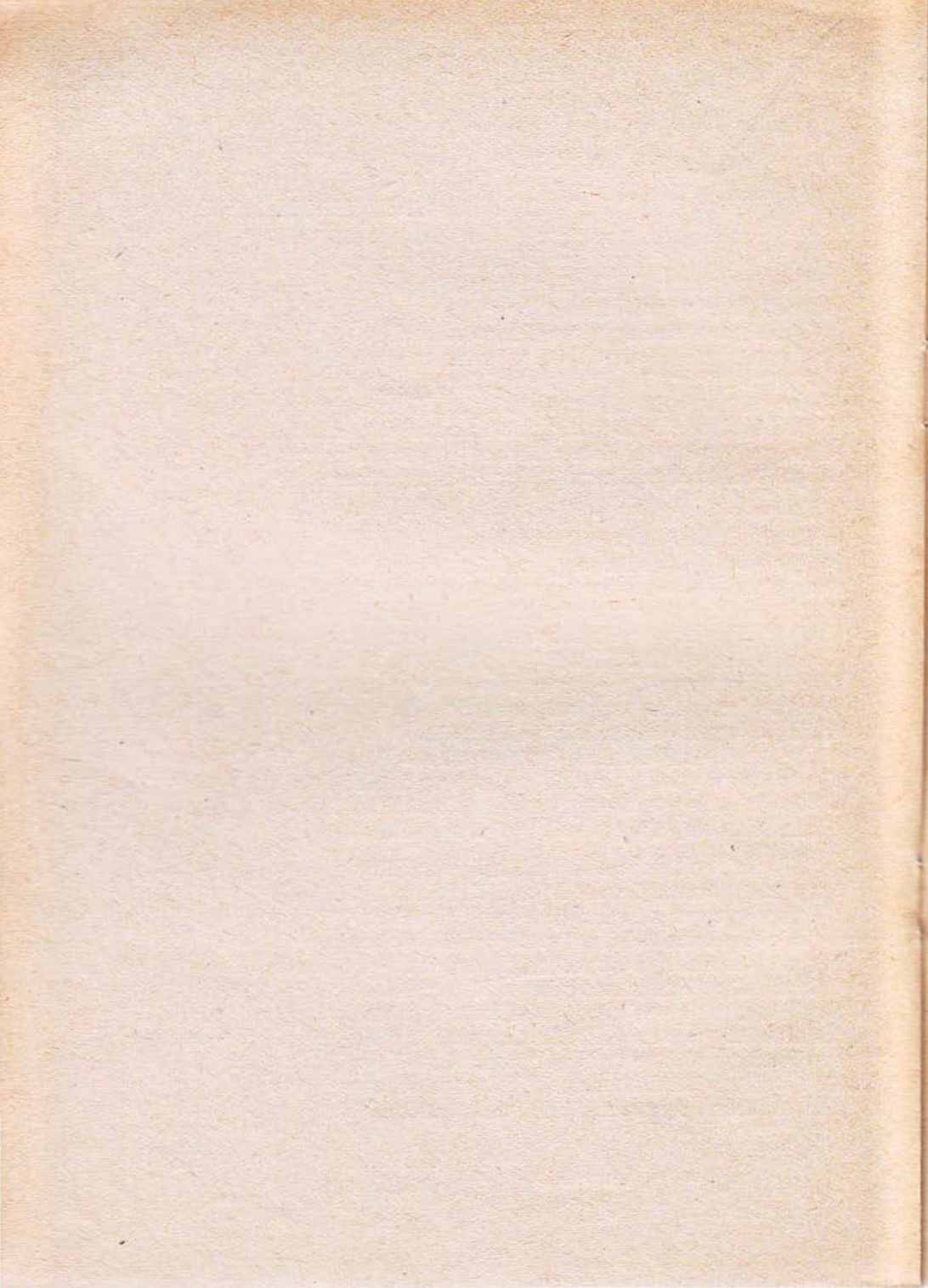
volna ez számunkra, és az igazi polgári boldogságnak micsoda fényes tanúbizonysága! Rajta tehát! És ha a szabadságjogaitokat veszélyeztető elnyomás ellen kétségtelenül hatalmas erőiteket a franciák példáját követve e nagyon kedvező időszakban összpontosítjátok, vigyétek keresztül, amint a francia rendek keresztülvitték, hogy a társadalom irányításából minden pap kizárassék, és a jezsuiták, akik csupán névleg vannak eltörölve, de köztünk élnek, az irodalmi működéstől örökre eltiltassanak. Bölcs férfiak! A szabadságnak nemcsak egyes, hanem összes ellenségeit meg kell semmisíteni, hogy mi és polgártársaink boldogan élhessünk.

BATSÁNYI JÁNOS :
BOSSZUS TŰNŐDÉS AZ ÁMÍTÓ SZENTESKEDŐKRE.

Nézd, a régi homályra szokott sok gyáva miképen
Üldözi mindazokat, kikről a józan okosság
Élesztő tüze súgárít tündökleni látja!
Nézzed, az ostobaság véres zászlóihoz esküdt
Vakbuzgók mi dühös-törekedve rohannak előnkbe!
Szíveiket vad gyűlölség mérgével itatván
A szeretet szolgái, miként gerjesztgetik őket!
Mint fenekednek! mint hányják az ezernyi kelepécét
Újra, hogy a szabad észt szűkebb korlátba rekesztvén,
Népünket levetett alacsony jármokba szorítsák!

Még csak alig jöve fel valamely jeles elme hazánkban,
A közjót kereső bölcs polgár pályamezőben
Még csak alig láttatta magát: mikor íme legottan
Hitvallása felől vetekednek, otromba nevekkel
Illetik, és mérges nyelvekkel földig alázván,
E fene képmutatók diadalmaskodva lerontják!
Csalfa világ! gonosz álnokság! balsorsa hazámnak!
Oh! s hát hogy még éjjelit is szaggatva, s az édes
Nyugodalom puha karjairól munkára sietve,
Éltének fonalát önként rövidíti, hazája
Mély álomba merült fiait serkentgeti, s régi
Durva homályokat oszlatván, új fényre vezérli,
S méltóbb állapotunk útját mutogatja: tehát illy
Fáradozásaiért ez légyen-e végre jutalma?!

Ti boldogságunk dühös ellenségi! setétség
Szemtelenül csevegő vad terjesztői! mikor lesz,
S lessz-e gonosz szándéktoknak valahára határja?
Ó te, világok szent fejedelme! te mindenek atyja,
S gondviselő bírāja! ki por-testébe lehelvén
Lelked szikráját, szabadon formáltad az embert:
Meddig, meddig nézheted el, hogy dúlja hazánkat
És nevedet gonoszul káromló cibbora? meddig
Késik még méltó haragodnak mennyköve? Fordítsd,
Ah! fordítsd le reánk szemeid, végetlen igazság
Már valahára, s kevésé ellenségeinket alázd le!

JEGYZETEK

BEVEZETÉS

- ¹⁾ *Marczali*: Magyarország története III. Károlytól a bécsi kongresszusig. A magyar nemzet története. Bp. 1898, VIII. 346—7.
²⁾ *Marczali*: Magyarország története II. József korában. Bp. 1881.
³⁾ Id. m. I. 289. és II. 125.
⁴⁾ *Brunner*: A francia felvilágosodás és a magyar katolikus hitvédelem. Pannonhalma 1930.
⁵⁾ *Eckhardt*: A francia forradalom eszméi Magyarországon. Bp. [1924] 181.
⁶⁾ Magyar Kurir. 1791. ápr. 8.
⁷⁾ *Ballagi*: A politikai irodalom. Magyarországon 1825-ig. Bp. 1888. 283.
⁸⁾ *Marx*: Válogatott művek. Bp. 1948. 370.
⁹⁾ *Révai*: Marxizmus és magyarság. Bp. 1946. 109—110.
¹⁰⁾ *Martinovics Mémoires philosophiques ou la nature dévoilée* (Filozófia mémoár vagy a felfedezett természet) c. munkájáról van szó, melyet 1950-ben kiad a Hungária Könyvkiadó N. V.

RÖPIRATOK

I.

A *Valláscserélés* című névtelenül megjelent röpirat szerzője Nagyváthy János (1755—1819). Apja nemesszármazású asztalosmester volt. Nevelősködött egy grófnál, szolgált a hadseregben, majd hosszabb külföldi tanulmányút után Pesten telepedett le, s csaknem kizárólag a hazai mezőgazdaság problémáival foglalkozott. 1792-ben gróf Festetics György 162.000 holdnyi uradalmának jószágkormányzója lett. Ő vetette fel a kecskényi Georgikon megalapításának eszméjét. Szabadkőműves, a mérsékelt reformok híve, s ezek megvalósulását a nemesség önkéntes felajánlásától várta. — A Valláscserélés három beszélgetésből áll; egész terjedelmében az elsőt, kihagyással a harmadikat közöljük. Az előtte lévő verset szintén Nagyváthy írta és a röpirat élén jelent meg.

Fundáló: alapító.

Robertson (1721—1793) angol történész. Egyik munkáját Martinovics forrásul használta *Szótárában*.

Constantinus (Nagy Konstantin) római császár 313-i milánói rendeletével szabad vallásgyakorlást engedett a keresztényeknek.

Julianus Apostata római császár (361—63) szembefordult a kereszténységgel.

Aeneas a monda szerint a rómaiak őse, atyja Anchises.

Seianus a császári trónt akarta megszerezni, de terve kitudódott és Tiberius 31-ben családjával együtt kivégeztette.

A bécsi béke (1606) Bocskai István, a linzi béke (1647) I. Rákóczi György sikeres hadjárata után biztosította a protestánsok vallásszabadságát. Mindkét békekötés pontjait felvették a magyar törvénytárba.

Wieland (1733—1813) felvilágosodott német költő.

II.

A Harminckét okok a népszerű röpiratok közé tartozik az 1790—91-es országgyűlés tartama alatt két kiadást ért meg. Szerzője Szirmay Antal (1747—1812), az eperjesi királyi tábla ülnöke. Egyetértett II. József egyházi intézkedéseivel, Martinovics és társai kivégzéséig az antiklerikalizmus jellemezte munkáit. *Jus reipublicae is bona ecclesiasticorum* című röpiratában az államnak az egyházi vagyona való jogát bizonygatta. Más kérdésekben reakciós volt. Ő írta az első gyalázkodó iratot a Martinovics-féle köztársasági mozgalom ellen. I. Ferenc reakciós irányzatának megerősödésével korábbi nézeteiért elvesztette az állását s csak élete vége felé sikerült ismét az udvar kegyeibe férkőznie.

A röpirat megértéséhez az országgyűlési tárgyalások lefolyásának ismerete szükséges. A rendek 1790 június elején ültek össze, s a francia forradalom hatására esküt tettek a *nemesi* alkotmányra. Ebben azt is megfogadták, hogy a hazafiak közötti egységet minden akármely tekintetek félretételével feltartani igyekeznek. Ezután a megyéktől kapott követi utasításoknak megfelelően a királyi hitlevél kidolgozásához fogtak. A katolikus egyház ekkor megakadályozta, hogy a protestánsok vallásszabadságának kérdésében megegyezzenek. Külön tárgyaltak a katolikusok, külön a protestánsok. Kéthónapi huzavona után királyi döntésre bízták az ügyet. Az uralkodó határozatát, amely az országgyűlés többségének véleményét fejezte ki, s többet adott, mint II. József türelmi rendelete, amennyiben nem »megtűrt«-nek nevezte a protestánsokat, hanem mindenben egyforma jogokat adott nekik a katolikusokkal, november 11-én olvasták fel a rendek előtt. November 30-án a katolikus főpapok a katolikus rendek egy kisebb csoportjával gyűlést tartottak a kalocsai érsek lakásán, s ott egy királyhoz intézendő tiltakozást írtak alá. Ebben kifejtették: téves az a felfogás, hogy előbb magyar az ember, s csak azután katolikus; mindenben a vallás az első, ezért nem szabad megengedni a vallási és lelkiismereti szabadságot. Ezen határozatok ellen tiltakozott Szirmay Antal a röpiratában.

A kis munkát kihagyásokkal közöljük; az egyes okok felsorolásánál a számozást elhagytuk.

Barkóczy Ferenc biblia égetése. Komáromi Csipkés György bibliafordítása 1718-ban Leydenben jelent meg. Mikor a kinyomtatott könyvet hazahozták, a katolikus cenzura lefoglalta, s királyi parancs ellenére sem adta ki. Hosszú esztendőig tartó huzavona után végül Barkóczy gróf egri püspök, 1754. november 5-én száznegyven plébános és nagy tömeg jelenlétében a püspöki palota udvarán elégette a nála lévő bibliákat. A kiadott 4200 példányból mindössze 905 jutott el Debrecenbe 1789-ben.

Az 1608. 13. tc. kimondja, hogy a városokban a tisztviselőket nemzeti-ségre való tekintet nélkül kell választani. Az 1609. 44. tc. az előbbi erősíti meg. Az 1647. 58. tc. sajtóhibából áll az ugyanebből az évből való 18. helyett. Ez utóbbi Kassán szabad vallásgyakorlatot enged a katolikusoknak. Az 1649. 12. tc. ugyanerről szól. *Szokásbeli törvényeken* Verbőczy István Tripartitumát kell érteni. Az idézett hely általában szól a kiváltságokról.

Batthyány József gróf (1727—1799) esztergomi, *Kollonics László gróf* (1736—1817) kalocsai érsek, *gróf Esterházy Károly* (1725—1799) egri püspök volt.

Fundus: alap.

Lőrincet keresztényüldözés során az egyházi hagyomány szerint izzó rostélyon sütötték meg 253-ban.

Egyekről 1774-ben minden kálvinista lakost elűzték, papjukat elkergették, templomukat a katolikus pap vette birtokába. Hasonló eset történt itt 1769-ben is.

Cannaendi i. e. 216-ban Hannibal pun hadvezér tönkrevverte a rómaiakat.

Haller (1708—1777) felvilágosodott német költő.

Juvenalis (60—140) római satíraíró.

A feudális rendben *zászlósúr* az, akinek külön katonai csapatot kell az ország védelmére kiállítania. Szorosabb értelemben zászlósúrak az ország főméltóságai és az udvari főtisztviselők viselői.

III.

Minék a pap az ország gyűlésében című röpirat, melyet egész terjedelmében hozunk, névtelenül jelent meg 1790-ben, szerzőjét nem ismerjük. — A magyar országgyűléseken a klérus a következőképpen vett részt: a főpapság (érsekek, megyés-, felszentelt, címzetes püspökök, a pannonthalmi főapát, a zágrábi nagyprépost és a jászói prépost) a főnemességgel együtt a felsőtábla tagja volt; az alsótábla ülésein a megyék küldöttei mellett a káptalanok követői vettek részt, valamint azok az apátok és prépostok, akik nemesi földbirtokkal ellátott javadalmat királyi adománnyal bírtak.

A latin idézet Szent István *Intelmeiből* való (I. könyv, 3. fejezet, 1. §). A mondatnak a szövegben lévőnél hübb fordítása ez: »ha megtartod az ő jóakarátukat, nem lesznek félelmedre ellenségeid«.

Az író azokra a *záradékokra* céloz, amelyek megengedték ugyan a protestánsok vallásszabadságát, de csak »az uralkodó vallás sérelme nélkül«. Ezt pedig úgy magyarázhatták a főpapok, ahogy akarták.

Praerogativa: előjog.

Extra Hungariam non est vita magyarul: Magyarországon kívül nincs élet.

IV.

A *Nagynevezetű világi ember* ... szerzője ismeretlen. 1790-ben jelent meg. A francia mondat magyar fordítása: »azzal, hogy a jövőben se lehessen hasonlókát felállítani«.

Az *ökonómikum* gazdasági, a *politikum* politikai életet jelent.

Gotus épület, *gotus*, *longobardus konstitúció* feudalizmus, feudális berendezés egyenértékese.

Kapitulál: megegyezik, meghódol.

La Rochefoucault (1747—1827) a francia nemzetgyűlésen mint a nemesség képviselője vett részt, 1792-ben emigrált, s csak a direktórium bukása után tért haza.

Praejudicium: előítélet; *kommittens*: küldő, megbízó.

A röpirat vége az eredetiben is kihagyásos.

V.

Fekete János gróf, tábornok (megh. 1803) a magyar felvilágosodás egyik érdekes alakja. Főúr letére a németellenes köznemességhez csatlakozott; mint költőt elsősorban francianyelvű versziért tartja számon az irodalomtörténet. Ezeket 1781-ben adta ki két kötetben Genfben. Élénk levelezésben állt Voltaire-ral, munkáját még kéziratban elküldte neki, s a nagy francia azzal is kitüntette

magyar tisztelőjét, hogy javíthatott költeményein. Magyar versei nem jelentek meg, ma is kéziratban hevernek a Magyar Tudományos Akadémia kézirat-tárában. A kötetben lévőket Geréb László szívességéből közöljük.

A második költeményben *Verhovdčz Miksa* zágrábi püspökről van szó. (1752—1927).

Szily János (1735—1799) Szombathely első püspöke (1777), a papi reakció oszlopa, minden újítás konok ellensége volt.

A *belgák* elszakadtak a Habsburgoktól és 1790-ben önálló államot alakítottak.

VI.

A *Mérőserpenyő* eredetileg németül jelent meg, de még 1790-ben kiadták magyarul és latinul is. Német címe *Bilanz zwischen des Monarchen und der Kirchen-Gewalt so wie Trenck abwagt 1790. in Jul. 1790.* Írója, Friedrich Trenck (1726—1794), nem magyar, csak Magyarországon szerzett birtokai révén került kapcsolatba politikai életünkkel. Kalandos, hányatott életű ember volt: szolgált a porosz, az osztrák és az orosz hadseregben, Aachenben magyar borokkal kereskedett. Újságot is szerkesztett, az *Aachener Zeitungot*. Ezt a papság elleni támadásai miatt betiltották. 1791 őszén Párizsba utazott, hogy lássa a forradalmat. 1794-ben Robespierre királypárti összeesküvés gyanúja miatt elfogatta és kivégeztette. — A röpiratot néhány kisebb kihagyással közöljük.

Exekuciós hatalom: végrehajtó hatalom; *General-Feldmarschall*: tábornagy; A *»parás«* pénz a német bares *Geld* kifejezésből *készpénzt* jelent.

Palingenius igazi nevén Manzoli, 16. századi latin költő. A *Palingenius* nevet azért vette fel, hogy az inkvizíció elől elrejtőzhessen.

Feudum: feudális földbirtok.

Sneff: szalonka.

A püspökök esküje nem külön röpirat, a *Mérőserpenyő* végén jelent meg. Trenck Carlo Antonio *Pilati di Tassulo* olasz felvilágosodott író művéből vette át, amely 1768-ban jelent meg.

VII.

A *Könyörgés* eredeti címe: *Gebet, welches ein grosser Theil der ungarischer Bischöfe und Geistlichkeit in Geheim, aber gewiss nicht laut beten wird. Aus Trenks Gebetbuche, Seite 60. u. 90. treu copirt. Pest, 1790.*

A *szabaddá nyilvánítás* az egyházból való kitagadást jelent. A kiátkozott személyt semmiféle törvény nem védte.

A legenda szerint *Kóré, Dátán és Abiron* fellázadtak Mózes ellen, mert ez a papi méltóságot csak Áron családjára korlátozta. Mózes istenre bízta a döntést: akinek illatáldozatát szívesen fogadja, azé a papi hatalom. Mikor az áldozat megkezdődött, a három vezetőt a föld nyelte el, 250 társukat a tűz emésztette meg.

A *papok leleplezése*. Célzás Trenck *Der entlarvte Priester* című verses röpiratára, mely 1790-ben jelent meg, s még ugyanebben az évben magyar verses és latin prózai fordításban is.

Katona István (1732—1811) jezsuita történész, a rend feloszlatása után kalocsai kanonok. Trenck ellen röpiratot írt.

Szeitz Leó (1746—1792) egri szervita szerzetes, ő harcolt a leghevesebben az antiklerikális írók ellen.

A röpirat végén az *omnia ad maiorem dei gloriam* latin mondat rövidítése áll, magyarul: mindent isten nagyobb dicsőségére.

VIII.

Zakariás ... levelei című röpirat nem eredeti magyar munka; fordítója Szatsvay Sándor, az első magyar hírlapírók egyike. 1752-ben Vécson, Erdélyben született. 1780-ban előbb csak segédkezett Rát Mátyásnak, az első magyar ujság, a Magyar Hirmondó szerkesztésében, később önállóan írta a lapot (1784—86). 1786-ban Bécsben a *Magyar Kurir*t indította meg. Melléklapja, a *Magyar Muzsa* első szépirodalmi közlönyünk. Szatsvay ujságját haladó szelleme miatt a magyar demokraták lapjának szokás nevezni. 1793 elején I. Ferenc reakciós kormánya eltiltotta Szatsvayt a szerkesztéstől, neki el kellett távoznia Bécsből.

Az író a feudális egyház leleplezésére azt a formát használja, hogy egy költött személy, Zakariás nevű pápai íródeák levelein keresztül mutatja be a reakciós főpapság gondolkodását. — Az eredeti munka 16 levélből áll, mi csak négyet közlünk, ezeket is kihagyásokkal.

Blasius magyarul Balázs, ünnepét febr. 3-án üli a katolikus egyház. A babona szerint csodás módon, két gyertyának áll alá tartásával meggyógyított egy gyermeket.

Distinkció: elkülönítés, szétválasztás; *distinguo*: elkülönítek, szétválasztok; *nego*: tagadok; *ratio negati*: a tagadás oka; *pro cento*: százalék.

Kontrabándál: csempész.

Kontumácia: makacsság.

IX.

A *Szózat* eredetileg latinul jelent meg 1791 őszén, de egykorú magyar fordítása is van, melyet Laczkovics János készített. (A Magyarországi gyűléseiben egybegyűlt méltóságos és tekintetes nemes rendekhez 1790-iki esztendőben tartott beszéd. Most deák nyelvből magyarra fordíttatott. 1791.) Laczkovics az eredeti szöveget többhelyen átdolgozta, bővítette, s terjedelmes jegyzeteket fűzött hozzá. A nyelv akkori állapota miatt nem nagyon boldogult Martinovics hosszú, szónokias mondataival. Szükségesnek láttuk tehát, hogy a munkát új fordításban adjuk ki, melyet ifj. Horváth János készített.

A munka szerzője Martinovics Ignác, az első magyar köztársasági mozgalom szervezője. Röpiratának formája beszéd, az író képzelt helyzetben, úgy mondja el nézeteit, mintha az országgyűlésre egybegyűlt rendek előtt szólna.

A röpirat és a magyar fordítása titokban jelent meg, de II. Lipót uralkodása alatt szabadon terjedhetett. Utóda azonban, I. Ferenc már tizenkét nappal II. Lipót halála után hajszát indított a szerző, a fordító és a nyomdász után. A nyomozás elrendelésének nem lett sok eredménye. A latin műből és fordításából alig tudtak száznál többet felkutatni és elkobozni, a szerző személyére vonatkozólag pedig csak annyit sikerült kideríteniük, hogy a győri terjesztő a példányait Laczkovics Jánostól kapta. Laczkovics azzal vágta ki magát, hogy ő az egész ügyről semmit nem tud, először 1791 őszén, Bécsben hallott a röpirat létezéséről; mikor hazatért, a lakása előtt egy este a magyar fordítás példányaival teli csomagot talált. Elolvasta a művet, s mivel úgy látta, hogy semmi nincsen benne, ami a királyt vagy a vallást sérti és a közjónak ellene van, azt hitte, nyugodtan terjesztheti. A majdnem két esztendeig tartó vizsgálat 1794 március 11-én fejeződött be, a következő királyi határozattal: »Bár alapos gyanú forog fenn aziránt, hogy a munkának Laczkovics a szerzője vagy fordítója, s bár ő már azáltal, hogy ... nyilatkozatában e munkát magasztalta, büntetésre méltó cselekedetet követett el: a király ez alkalommal még nem kíván ellene keresetet indítani, azonban meghagyja Pestmegye főispáni helytartójának, hogy ezentúl magaviseletét kísérje figyelemmel, mert ha jövőre bármely vétséget követne el, az előbbi is be fogják neki számítani ...»

Cook James, angol tengerész (1728—1799) szegény parasztcsaládból származott, mint egyszerű hajóinas kezdte a szolgálatot. Százával fedezte fel a még nem ismert szigeteket. Új-Zeelandot ő hajózta először körül (felfedezője a holland *Tasman* 1642-ben).

Bellarmin Róbert bíboros (1542—1621) az ellenreformáció egyik legjelentősebb ideológusa.

Tonking, Indokína egyik tartománya ; *Pegu* Burma egyik része.

Arius, *Photinus*, *Macedonius*, *Apollinaris*, *Pelagius*, *Nestorius*, *Eutyches* a 3. és 4. században éltek. Egyes kérdésekben nem értettek egyet a katolikus egyházzal.

Athanasius, *Cyrellus*, *Augustinus* (Ágoston) egyházatyák, akik az előbbieket és követőiket ellen küzdöttek.

Pipin frank király (751—768). 751-ben Zakariás pápa támogatásával letétette III. Childeriket s kikiáltatta magát a frank birodalom királyának. Ravennát és környékét 756-ban ajándékozta a pápának. Ebből és Róma vidékéből alakult meg a pápai állam.

II. Gergely 715—731, III. Gergely 731—741-ben volt pápa.

VII. Gergely (1073—1085) a pápaság világalurmi igényének leghatalmasabb képviselője, aki a terveinek ellenszegülő *Henrik* német-római császárt kiátkozta.

III. Sándor 1159-től 1181-ig volt pápa. I. Frigyes német-római császár ellenpápát állított vele szemben. A császár vereséget szenvedett a pápa elleni küzdelemben.

III. Ince (1198—1216), IV. Ottó 1210-ben kiközösítette. Földnélküli János angol király kénytelen volt elismerni, hogy a pápa vazallusa. Frigyes Ágost francia királyt törvényes felesége visszafogadására kényszerítette.

III. Honorius 1216-tól 1227-ig, IX. Gergely 1227-től 1241-ig volt pápa. Ez utóbbi II. Frigyes, ígért keresztesháborújának elhalasztása miatt kiközösítette az egyházból. Mikor a császár Palesztinába járt, fegyveresen támadta meg Nápolyt. II. Frigyes erre visszatért, visszafoglalta országát és a pápát békekötésre kényszerítette.

VI. Sándor pápa (1492—1503) még mielőtt a pápai trónra lépett, egy agyásától négy fia és egy lánya született. *Cesare Borgiát*, kedvenc fiát, az egyházi rend felvétele nélkül bíborossá nevezte ki, s ez apja hatalmát arra akarta felhasználni, hogy Itália királyává koronáztassa magát.

XII. Lajos (1498—1515) francia király.

Wolsey (megh. 1530) VIII. Henrik angol király minisztere.

V. Károly német-római császár, spanyol király (1516—1556), VII. Henrik angol (1485—1509), I. Ferenc francia (1515—1547) királyok.

I. Ferenc 1525-ben a páviai ütközetben V. Károly fogságába esett, s csak úgy szabadult meg, hogy Madridban a császár iránti hűségesküt írt alá. VII. Kelemen (1523—1534) azonban feloldozta esküje alól, s létrehozta V. Károly ellen az ún. n. cognaci szövetséget Firenze és Milanó részvételével. V. Károly svájci zsoldosait küldte Róma ellen, akik *Bourbon Károly* (1490—1527) vezetésével elfoglalták a várost. Bourbon Róma falai alatt halt meg.

Pompeo Colonna bíboros (1479—1532) hatalmába kerítette a Kapitóliumot ; ezért bíborosi méltóságától megfosztották, de aztán újra visszakapta.

Sanchez (1545—1593) és *Vasquez* (1551—1604), *Bonacina* (1631-ben halt meg) spanyol jezsuiták, *Busenbaum* (1600—1668) német jezsuita, *Tamburinus* (1591—1675) az inkvizíciós bíróság cenzora és tanácsosa.

Janzenisták, molinisták, tomisták, scotisták a katolikus teológia különböző irányzatainak hívei. Az előre elrendelést (predestináció) és az emberi szabadakaratot igyekeztek más-más módon összeegyeztetni.

III. Henrik francia királyt (1574—1589) Jacques Clément domokosrendi szerzetes gyilkolta meg.

IV. Henrik francia királyt 1610. május 14-én gyilkolta meg a jezsuiták által felbujtatott *Ravillac*, vidéki iskolamester. *Guignard* jezsuitát III. és IV. Henrik ellen elkövetett felségsértés miatt arra ítélték, hogy ingben, kötéllel a nyaka körül, égő gyertyával a kezében, térdénállva bocsánatot kérjen, ezután Párizsban a Grève-téren felakasztották és elégették.

VII. Henrik (1308—1313) német császár.

A *jakobiták*-nak a 1684-ben elűzött II. Jakab angol király és fia híveit nevezik.

Malagrida portugál jezsuitát (1689—1761) a király elleni összeesküvés miatt megégették.

IX. Lajos (1226—1270) 1248-ban és 1270-ben vezetett kereszteshadjáratot. Tunisz alatt halt meg. Fia, *Fülöp Ágost* elkísérte apját Tuniszba. *Oroszlán-szláv Richárd* angol király (1189—1199). 1190—92-ben járt kereszteshaddal Palesztinában.

Bartolomé de Las Casas (1474—1566) domokosrendi szerzetes, közép-amerikai hittérítő.

Charybdis, Scylla az ógörög hajósmonda szerint a szicíliai tengerszorosban a hajókat elnyelő szakadékok. Ha valamelyik hajó elkerüli is az egyiket, a másiknak áldozatul esik.

III. Ince és utódai a legdurvább módon beavatkoztak Magyarország belügyeibe. A királyok koronázása beleegyezésüktől függött, a királyokat arra kötelezték, hogy Rómának adót fizesse, viszont saját alattvalóikra csak a pápa engedélyével vehettek adót. Mikor **II. András** megtagadta a pápa követeléseinek teljesítését, Róbert esztergomi érsek 1232-ben kiátkozta.

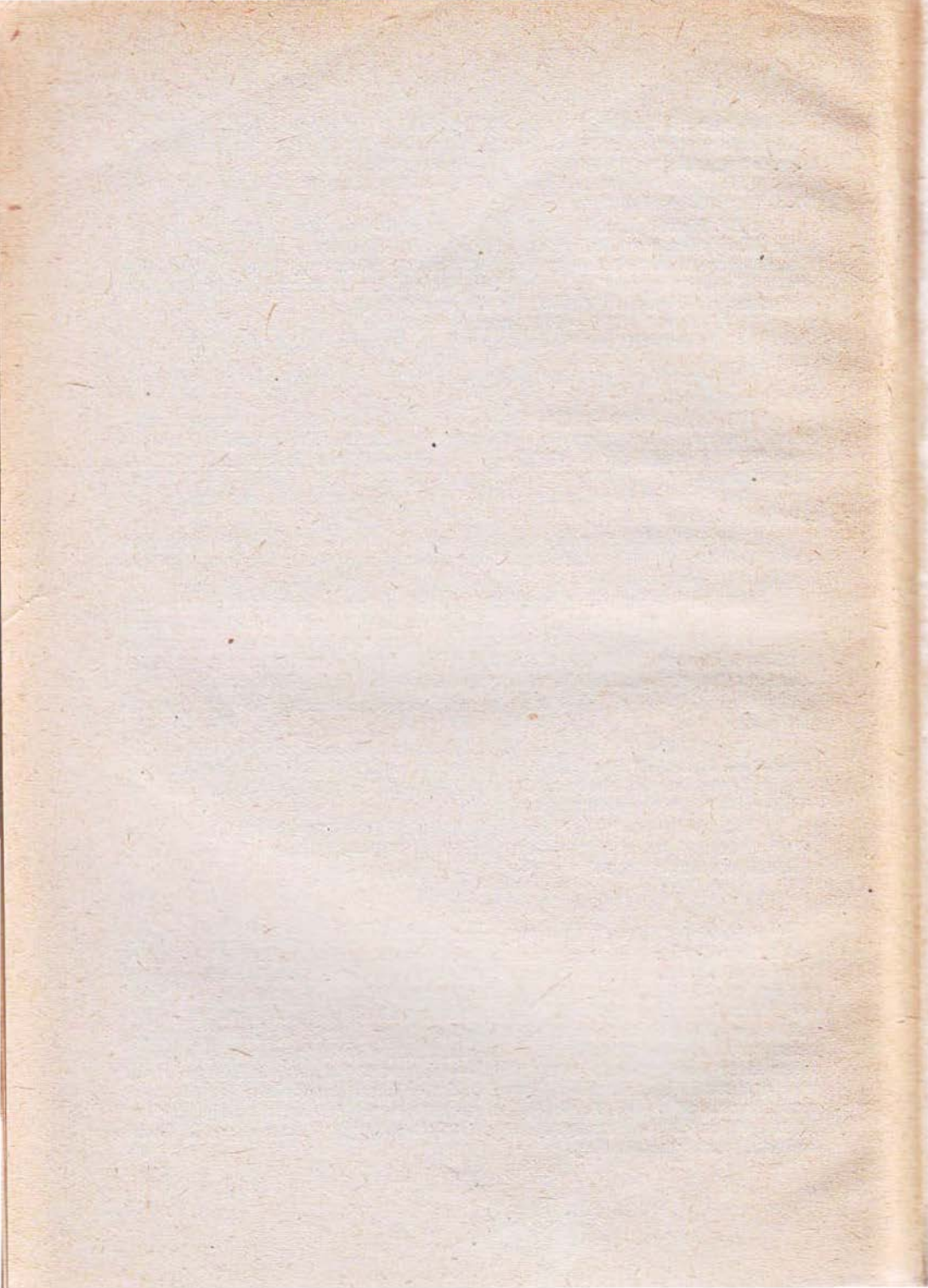
Pray György (1723—1801) jezsuita, majd kanonok, magyar jezsuita történész.

Euler (1707—1783) német matematikus és fizikus. *Lacaille* (1713—1783) francia csillagász. *D'Alembert* a nagy francia enciklopédia egyik szerkesztője, híres matematikus és fizikus is. *Clairaut* (1713—1765) francia csillagász, *Kästner* (1719—1800) német matematikus.

Voltaire (1694—1778) francia, *Haller* (1708—1777) és *Wieland* (1733—1813) német, *Thomson* (1700—1748) és *Gray* (1716—1771) angol költők, írók, a felvilágosodás harcosai.

X.

Batsányi János (1763—1845) szerkesztette *Kazinczy* és *Baróti Szabó Dávid* társaságában első színvonalas irodalmi folyóiratunkat, a *Magyar Múzeumot* Kassán. A köztársasági mozgalom perében ő is a vádlottak között volt, s egyévi várfogságra ítélték. Kiszabadulása után Bécsben állami hivatalt kapott. 1809-ben, Bécs francia megszállása után, Párisba szökött. Az osztrákok Napoleon bukásakor elfogták, mert azzal gyanúsították, hogy ő fordította le Napoleonnak a magyarokhoz intézett kiáltványát. A vádat nem sikerült ugyan rábizonyítani, mégis élete végéig Linzbe száműzték. — A verset *Batsányi 1793-ban írta* s mint a *Hazafiúi aggodás* című, Szentjóni Szabó Lászlóhoz intézett költői levele részletét akarta kiadni. A cenzor persze nem engedte meg, sőt feljelentésére *Batsányi* hivatalát is elvesztette. A vers helyes szövegét *Tarnai Andor* a költő kéziratai között találta meg.

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés (<i>Kató István</i>)	5
<i>Nagyváthy János</i> : Megszólitás	13
<i>Nagyváthy János</i> : Valláscserélés	15
<i>Szirmay Antal</i> : Harminckét okok	25
Minek a pap az ország gyűlésében?	35
Egy nagynevezetű világi ember	45
<i>Fekete János</i> versei	53
<i>Trenck</i> : Mérőserpenyő	57
<i>Trenck</i> : Könyörgés	81
Zakariás... levelei (ford. <i>Szatvay Sándor</i>)	93
<i>Martinovics</i> : Szózat (ford. <i>ifj. Horváth János</i>)	117
<i>Batsányi János</i> : Bosszús tünődés	137
Jegyzetek (összeállította <i>Tarnai Andor</i>)	139

Megjelent 1950 május havában

Készítette a Budapest nyomda NV.

Példányszám: 7000

Terjedelem: 9 $\frac{1}{4}$ lv

Papírméret: A⁰-ás 70 gr.-os félfamentes regény-nyomó

Felelős lektor: Köpeczi Béla

Műszaki felelős: Haudinger Ilona

8.50 Ft

COPIRATOK A FEUDALIS